

65137 **1**Hier beghint het negentienste ende laet-
65138 ste boeck ende spreect vande verwen roken
65139 ende smaken
65140 Dat i. capitel vanden verwen int gemeen
65141 **2**ENde want nv die pro-
65142 prieteyten der ghees-
65143 teliker ende der lichame-
65144 liker dingen alsoe wel
65145 der simpelre als der ge-
65146 mengder bescreuen sijn
65147 na dien dat si tot onsen handen comen
65148 mochten nv int lest is te merken mitter
65149 hulpen goods van sommigen toeuallen
65150 der lichameliker dinghen die de substan-
65151 cie volghende sijn ende inden eersten van-
65152 der verwen inden anderen vanden roke
65153 inden derden vanden smake ende inden les-
65154 ten vanden liquoren dat is vander nattich-
65155 eyt Item ysidorus seyt libro xvij. dat color
65156 is verwe ende is daer om verwe gheseyt
65157 want si ouermits hetten des viers of
65158 clærheyt der sonnen volmaect is Item
65159 die verwen wassen of men maectse van
65160 desen soeket nederwaert int eynde van-
65161 den verwen Item verwe als aristotiles seit
65162 in libro metheororum is een vterste of
65163 een eynde des doerschinens in enen li-
65164 chaem geeyndt is want dat licht brengt
65165 die nature der verwen voert in enen ver-
65166 gaderden of in enen gemengden lichaem
65167 vander heerlirheyt **3**eens elements tot-
65168 ter daet der verwandelinghe des gesichts
65169 ende al is dat sake dat die verwe natuer-
65170 lic ende wesentlic in menghinghe is noch-
65171 tans en machmen der niet sien dan ouer-
65172 mits den licht want salmen een verwe
65173 sien daer moet licht bi wesen mer niet ver-
65174 keert daer om al is een verwe inder duys-
65175 ternis men macher niet sien Item die auc-

65176 toer seyt libro i. int leste capitel dattet licht op-
 65177 gherecht wort totten ghesicht der oghen
 65178 dan in een van tweeen saken anter want
 65179 die formen vanden verwen en werden inder
 65180 luchten sonder licht niet wt ghesteken
 65181 of want si en werken int ghesicht niet dan
 65182 biden licht ist dat si dan niet wtgesteken
 65183 en werden want totten wesen der verwen
 65184 en behoert gheen licht mer alleen sal-
 65185 men die verwe sien soe moeder licht bi
 65186 wesen ende waert dat die autoers ergent
 65187 seyden dat die verwe waer inder daet
 65188 sonder licht dat salmen verstaen vander
 65189 daet der openbaringhe als naden ghe-
 65190 sicht mer niet vander daet des wesens
 65191 Item dat butenste licht versciert die ver-
 65192 we ende maectse schoen ende openbaert die
 65193 den gesicht te wesen in enen bescheyde-
 65194 liken wesen ende dat verstaen wij vanden
 65195 licht dat van buten op die dinghen ghe-
 65196 stort is want dye craft des hemelschen
 65197 licht is onsienliken doerschietende tot-
 65198 ten binnensten der dinghen ouermits den
 65199 vier ghedaenten der elementen ende maect
 65200 die verwen ende also maket dat sienlic licht
 65201 die ghewonnen verwen die inden wesen
 65202 sijn claer ende schoen ende openbaert den o-
 65203 ghen

65204 ⁴Dat ij. capitel vande verwen int gemeen

65205 ⁵Een doerschijnlicheyte die wel ghe-
 65206 eyndt is dat is een materi der ver-
 65207 wen ende dat is der sonnen ende sonderlin-
 65208 ghe datter nat is of vucht want dat aer-
 65209 dighe droghe dat en is niet doerschinich
 65210 ende dat vierige droghe en coemt niet neder
 65211 van sinen spera noch het en wert hier be-
 65212 neden niet gheuonden want alleen dye
 65213 form des viers wort gewonnen vander
 65214 machten enichs elements daermen dat
 65215 ghemengde af maken sal alst openbaert

65216 wt den boeke vander winninghen ende dat
 65217 doerschinen heeft drie materialike onder-
 65218 scheydinghe want anter het is een sub-
 65219 tijl materiael of grof of middelbaer | ist
 65220 middelbaer so ist waterich nat veel ouer-
 65221 uloyende bouen dat aerdige droghe ende
 65222 bouen dat luchtige nat ghebrekende of
 65223 ⁶gebreck hebbende vander luchtiger vuch-
 65224 ticheyte of dat luchtich sal seer verandert
 65225 wesen ouermits dat droghe der aerden
 65226 nochtans niet also dat die grofheyte bo-
 65227 uen sal gaen ende ist dattet subtijl is of dat
 65228 dat nat verkeert is totter naturen der luch-
 65229 ten ende ist dattet grof is soe ist verandert
 65230 ter grofheyte ende totter droecheyte ter aer-
 65231 den also dattet die middelbaerheyte bo-
 65232 uen gaet

65233 Dat iij. capitel vande materie der swarter ver-
 65234 wen

65235 ⁷Die materi der doerschijnliker ver-
 65236 wen anter si sal seer droge wesen of alte
 65237 seer nat of middelbaer droge ende nat en-
 65238 de ist dat die droecheyte inder materien bo-
 65239 uen gaet is daer dan een werkinge des
 65240 heten ouermits den bouen ganck der het-
 65241 ten moet daer een witticheyte gewonnen
 65242 werden want dat warm scheyte die delen
 65243 der materien ende maectse dun ende maect
 65244 een claer doerschijnlicheyte ende op dat seit
 65245 aristotiles iut ⁸boeke vanden dyeren xix. dat die
 65246 witticheyte coemt van luttelheyte der humo-
 65247 ren in die materi des droghen ouermits
 65248 den bouen ganc des heten die daer wer-
 65249 kende is ende subtilende alst openbaert in-
 65250 den calke ende inden ghebarnden beenren
 65251 ende in deser gelike ende is dat sake dat die
 65252 coutheyte bouen gaet inder materien so
 65253 coemter een swarticheyte af wannneer ⁹dat
 65254 si bijnt die delen der droger materien ende
 65255 bestoptse ende maectse dick ende doncker ende

65256 ist dat dye materi nat is soe worter een
 65257 swarticheyt gewonnen vander hetten dye
 65258 daer dominerende is want dat warm bren-
 65259 ghet die natte delen te samen ende verteert
 65260 dat nat dat en wech wasemt mit enen
 65261 swarten roke alst openbaert inden groe-
 65262 nen houten die nat sijn Item aristotiles seit
 65263 libro metheorornm¹⁰ iij. dat die subtijl aerdighe
 65264 natuer ende die clærheyt des wa-
 65265 ters ende die natuer der luchten maken een
 65266 witticheyt inden quicsiluer ende daer om
 65267 dingen die contrari sijn maken swartich-
 65268 eyt inden after ghelaten droge vter wer-
 65269 kinghe des heten inden vuchten ende also
 65270 seyt aristotiles libro xix. dat die swarticheyt
 65271 wort inden oghe gewonnen om die veel-
 65272 heyt des vuchten want dye natuerlike
 65273 warmte werckende in dat vuchte al eyn-
 65274 dende verduwende ende verdrogende laet si
 65275 int eynde een swarticheyt after
 65276 Dat iij. capitel vande materi der witter ver-
 65277 wen
 65278 ¹¹ENde ist in eenre natter materien ende
 65279 dat die oueruloedighe coutheyt in dat ver-
 65280 wandelt wert so coemter een witticheit
 65281 alst openbaert inden snee ende inden hy-
 65282 sel ende in fleumatigen humoren ende aris-
 65283 totilles verstaet aldus libro xix. dat die wit-
 65284 ticheyt coemt vter wasemigher luchten
 65285 die neygende is totter wateriger vuch-
 65286 ticheyt ende dat om die werkinge des cou-
 65287 den ende dat die commentator seyt dat dye
 65288 witticheyt coemt wt claren viere ende dat
 65289 te samen gemengt is mit enen element
 65290 dat alte seer doerschinich is dat is aldus
 65291 te verstaen als vander claricheyt die van
 65292 aristotiles dicwile witticheyt genoemt
 65293 wert ouermits transumpcien dat is per
 65294 transumpcionem als na dien dat die wit-
 65295 ticheyt gewonnen wert inden wolcken na

65296 dien dat die wolken dicke of dun lopen
 65297 ouermits den radien der sonnen sijn si
 65298 meer wit of myn ende also openbaert een
 65299 vlamme onderwilen wit wanneer dat die
 65300 materi der luchten subtijl is daer die wa-
 65301 sem des viers in radieert ende alsulken
 65302 witticheyt en is niet proper mer transump-
 65303 tiue
 65304 Dat v. capitel vanden graden tusschen wit-
 65305 ticheyt ende swarticheyt
 65306 ¹²HET sijn veel graden tusschen die wit-
 65307 ticheyt ende die swarticheyt die daer onder
 65308 lopen na meer of min der qualiteyten die
 65309 daer werkende sijn of lidende crancke-
 65310 lic of sterkelic menichsins. ende dat na
 65311 veel graden want hoe dat die droech-
 65312 eyt meer bouen gaet alsoe veel wert si
 65313 swaerliker gesubtijlt ende dun of open ge-
 65314 maect ende verlicht ende also en worter niet
 65315 lichtelick een doerschijnlicheyt ende daer
 65316 om moeder een witticheyt werden daer
 65317 om dat die droge vast ende dick is ende hoe
 65318 dat die bouenganck des droghen myn
 65319 is ende des heten meest alsoe veel te eer
 65320 ende te lichteliker worter een witticheyt
 65321 alsoe oeck hoe dat die droecheyt meerre
 65322 is ende die coutheyt groter alsoe veel te
 65323 lichteliker coemter een swarticheyt Item
 65324 is dat sake dat die bouenganc des vuch-
 65325 ten groot is ende die bouen ganck des he-
 65326 ten cleyn so is die swarticheyt cleyn ende
 65327 alsoe ist oeck ist dat die bouen ganc des
 65328 vuchten oec groot is ende des couden cleyn
 65329 so is die witheyt cleyn. ende is die bouen
 65330 ganc des vuchten wat een bouen ganc
 65331 des warmen so mochter een meerre swar-
 65332 ticheyt af comen ende nochtans wint die
 65333 warmte onderwilen een witticheyt inden
 65334 vuchten alst openbaert int wit vanden eye
 65335 dat gesoden is ende onderwilen dat werken-

65336 de is inden vuchten ende groenen houten
 65337 laet witte asschen ten lesten after noch-
 65338 tans en is dat gheen gerechte wittich-
 65339 eyt want daer volcht ende openbaert al-
 65340 toes in een litteken des doerschinens dye
 65341 qualiken geeyndt is ter manieren des o-
 65342 uerste vanden cristal ende dat openbaert als-
 65343 ment snijdt al ist dat dese doerschinicheit
 65344 niet en gaet ter helften vanden lichaem.
 65345 Item twit vanden eye is oec wit | want
 65346 het en wert vanden viere niet geraect om
 65347 der scalen wil want waert dattet vier twit
 65348 sonder middel raecte sonder twiuel het
 65349 soude swart werden want die werkende
 65350 hetten mach swarticheyt ende roke win-
 65351 nen in dat nat mer die verwinnende vuch-
 65352 ticheyt maect droecheyt inder materien
 65353 daer si in werct ende also als die droecheit
 65354 gemaect is so maect si een nuwe verwan-
 65355 delinge ende wint een nuwe verwe inder
 65356 subtilinghe des drogen etcetera Ende wort die
 65357 werkinghe des warmen ende des couden
 65358 middelbaerlic ouerdragende inder mate-
 65359 rien so worter een middelbaer verwe van
 65360 node gewonnen waer om dat warme vier
 65361 subtijlde die materi inder winninge der wit-
 65362 ticheyt mer die coude salse weder om ver-
 65363 gaderen inder winninge der swarticheyt
 65364 ende want si in enen punt te gader werken
 65365 moeten so ist noot dat si ghelijc in elken
 65366 punt witticheyt ende swarticheyt in bren-
 65367 ghen want het is noot datter een compo-
 65368 neerde dat is dubbelde verwe wt hem
 65369 comen moet ende dese verwe soude meer
 65370 hebben vander swarticheyt want dat dro-
 65371 ge heeft hem meer ten witten dan ten swar-
 65372 ten om des wil datter geen doerschiijn-
 65373 licheyt en is Ende om die ingeboren donc-
 65374 kerheyt ende heeft hem oec meer totter versa-
 65375 meninge ende totter behoudinge der inghe-

65376 borenre vergaderinge dan totter subtilin-
 65377 ghe ende dunnicheyt ende ist dat si middel-
 65378 baerlic ouerdragen in een natte materie
 65379 ouermits ouerganc so sal daer een mid-
 65380 delbaer verwe noch gewonnen werden
 65381 die meer sal hebben vanden witten dan van-
 65382 den swarten want dat nat biden ouerganc
 65383 ende die puer doerschiijnlicheyt heuet hem
 65384 meer ten witten dan ten swarten ende ist dat
 65385 die materi middelbaer is so sal die ver-
 65386 we altoes middel wesen ende is dat zake
 65387 dat des warmes te veel is in sulker ma-
 65388 terien so mach dat vucht lichteliker ver-
 65389 keert werden in swarticheyden dan dat dro-
 65390 **13**ghe in witticheden alst openbaert wan-
 65391 nneer dat vucht ende dat droge ghedeylt
 65392 werden van malkanderen soe maect die
 65393 hetten meer een swarte verwe in natten
 65394 ende in groenen houte dan in verbarnden
 65395 stenen inden welken calck wert ende is dat
 65396 sake dat die werkinghe middelbarlic te
 65397 veel worde inder materien so moet die mid-
 65398 del verwe meer gedubbelt wesen vter
 65399 witticheyt want dat nat heeft hem meer
 65400 ter witticheyt dan dat droghe ter swar-
 65401 ticheyt of tot enigher verwen daer om
 65402 dat inden vuchten is een natuer des doer-
 65403 schinens die welke een proper materi der
 65404 verwen is ende also en ist inden droghen niet
 65405 Item aristotiles seyt datter alleen vijf mid-
 65406 dele verwen sijn | des welken getal men
 65407 nemen mach inder voerscreuen manieren ende
 65408 oec vter versameninghe des witten ende
 65409 des swarten tot hore winninghe dair om
 65410 dattet wit ende dat swart effen gelijc verga-
 65411 deren ter makinge der middelre verwen
 65412 ende dan sal die verwe gelijc verre schelen
 65413 tusschen die eynden als die rootheyt. ende
 65414 tusschen wit ende dat root en moghen niet
 65415 dan twe wesen ende dat een is den witten

65416 naerre ende dat ander den roden ende tusschen
 65417 dat rode ende dat swart sijn oec twe ende
 65418 dat een is meer mitten swarten ende dat
 65419 ander mitten roden ende also en mogender
 65420 niet veel intermedi wesen dat sijn verwen
 65421 die ondertusschen staen. want tusschen
 65422 wit ende trode en mach niet wesen dat slech-
 65423 telic gelijc verre scheelt want een dinck
 65424 dat slechtelijc effen verre scheelt siet die
 65425 eynden aen mer alsulken dinc ist dattet
 65426 gesettet wert so heuet drie quartier der
 65427 witticheyt ende een quartier der swartich-
 65428 eyt want die helft der rootheden van-
 65429 den enen is een quartier der witticheyt ende
 65430 is een quartier der swarticheyt Inder sel-
 65431 uer manieren en salt niet simplic effen
 65432 verre schelen tusschen swart ende root wair
 65433 om dattet noot is dattet heeft drie quar-
 65434 tier der swarticheyt ende een quarter¹⁴ der
 65435 witticheyt
 65436 Dat vi. capitel hoe veel specien van verwen
 65437 daer sijn
 65438 ¹⁵DEse viue verwen die ondertusschen
 65439 staen noemt aristotiles Die eerste hiet hi
 65440 glaucnm¹⁶ ende die is vael die ander puniceum
 65441 dat is gheluwe die derde root die vier-
 65442 de purpur ende die vijfte groen alsoe dat
 65443 tusschen wit ende root sal glaucus wesen
 65444 aen die side ten witten ende gheel aen die
 65445 side ten roden Item tusschen swart en-
 65446 de root is purpur aen die side ten roden
 65447 ende groen aen die zijde ten swarten dese
 65448 namen werden in griex anders genoemt
 65449 als kylianos purpureos karpos glau-
 65450 cus mer die latijnsche namen werden ge-
 65451 merct vanden griescen namen ende die reden
 65452 der gesechder dinghen mach openba-
 65453 ren want glaucus heeft meer vander wit-
 65454 ticheyt dan vander swarticheyt ende vander
 65455 rootheyt ende alsulken verwe wert meest

65456 gheset inden bladeren die des winters
 65457 vallen of inden herfst vanden bomen ende die
 65458 gheel ende die purper verwen omgorden
 65459 die rootheyt want een yghelic van bey-
 65460 den heeft meer vander rootheyt dan vander
 65461 witticheyt ende vander swarticheyt Mer dat
 65462 gheel is verder vander swarticheyt dan
 65463 dat purpur als aristotiles wil int ander boe-
 65464 ke datmen hiet de sompno et vigilia dat
 65465 is vanden slape ende vander wakinge dair
 65466 hi spreect vander corrupcien deser inder swar-
 65467 ticheyt wt welken alle gaderen volcht
 65468 dattet groen sal gheset werden mitter
 65469 swarticheyt
 65470 Dat vij. capitel van eniger opinien die tlicht
 65471 seggen te sijn vande substance der verwen
 65472 ¹⁷HET sijn meysters die setten dat licht
 65473 te wesen vander substancien der ver-
 65474 wen ende die segghen dat die verwe een
 65475 licht is inden lichaem des doerschinens
 65476 ¹⁸Item die doerschijnlicheyt heeft dese
 65477 differencien dat sijn onderscheydinghe
 65478 anter die doerschijnlicheyt is puer en-
 65479 de gescheyden vander aerdicheyt of si
 65480 is onpuer vander menghinghe der aerdich-
 65481 eyt. Item tlicht wert viersins gemerct
 65482 want het is claer of doncker luttel of veel
 65483 noch ic en segghe niet een groot licht dat
 65484 ghegoten is ouer een groot subiect als
 65485 geseyt wort vanden doechdeliken licht
 65486 ¹⁹dat veel lichts vergadert wert in enen punt
 65487 als wanneer een spieghel des hollen der
 65488 sonnen teghen gheset wert ende tlicht dat
 65489 vallende is op alle dat ouerste des spie-
 65490 gels wert wederbuucht inden center vanden
 65491 spera des spieghels wes vergaderinghe
 65492 des lichts den spiegel ontfengt ende maec-
 65493 ten lichteliken barnlic want hieldmen dair
 65494 een dorre licht spongi teghen of een ander
 65495 barnlic dinc het soude vluchs barnen ende

65496 waer tlicht claer ende veel in enen pueren
 65497 doerschinigen dinge soe soude daer een
 65498 witticheyt werden want die witticheyt is
 65499 een verwe van veel ende claer licht die ge-
 65500 wonnen is in enen pueren doerschinigen
 65501 dinge als albumaser seyt ende is dat licht
 65502 cleyn ende doncker in enen dinghe dat donc-
 65503 ker doer te sien is daer coemt een swar-
 65504 ticheyt af ende dese reden maect aristotiles re-
 65505 den ende auicennen reden slecht | ende na de-
 65506 ser reden openbaert datter vij. sermonen
 65507 of reden sijn vander witticheyt die alleyns-
 65508 ken tot inder swarticheyt gaen ende also sijnt
 65509 oec seuen die der swarticheyt naest wesen
 65510 sullen gaende vander swarticheyt ter wit-
 65511 ticheyt waert ter tijt toe datter een ghe-
 65512 moet coemt van enigen der seuen verwen o-
 65513 uermits den welken men van witten neder-
 65514 gaet ende dat is openbaer ende want drie din-
 65515 gen sijn dat wesen der witticheyt maken als
 65516 claricheyt des lichts ende des veel dat is
 65517 tander ende die puericheyt des dings dat
 65518 doerschinlic is ende aldus sal daer een win-
 65519 ninge wesen van drien verwen of een yge-
 65520 lic vanden drien sal alleen bliuen ende daer
 65521 sal een bliuinge wesen der ander twee ende
 65522 aldus sellen vander witticheyt seuen voertgan-
 65523 gen der verwen wesen sonder middel. ende
 65524 also oeck vander swarticheyt seuen verwen
 65525 ter witticheyt ende aldus sellen daer wesen
 65526 xvi. verwen twe principael als wittich-
 65527 eyt ende swarticheyt ende xiiij. ander diemen
 65528 collaterael hiet dat sijn zidel verwen op-
 65529 climmende van daer ouermits wtstekin-
 65530 ge vanden witten totten swarten ende vij.
 65531 ghenswaert toe gaende vander swartin-
 65532 ge ouermits verlatinge totter witticheyt
 65533 int middel in een vergaderende ende in enen
 65534 ygeliken der middel verwe sijn alsoe veel
 65535 meer graden sonder eynde na dien dat

65536 hem die vterste strecken Item aristoti-
 65537 les seyt dat die verwe bi hoer seluen sien-
 65538 lic is ende dit seyt hi int ander boeke vanden
 65539 sielen ende het en is niet van horen gebre-
 65540 ke mer billiker vanden ghebreke des in-
 65541 struments dat die verwe niet ghesien en
 65542 mach werden sonder licht Item gheliker-
 65543 wijs dat in enen lichaem dat doerschinich
 65544 ende dat niet geeyndt en is dye lucht claer
 65545 maect mitter daet ouermits tegenwoer-
 65546 dicheyte des lichts ende als tlicht en wech
 65547 is so maectset doncker also oeck in enen
 65548 geeynden lichaem maect die tegenwoer-
 65549 dicheyte des lichts een witte verwe ende
 65550 hoer absencie maectse doncker ende swart
 65551 alsoe nochtans dattet licht niet mit allen
 65552 en wech en si als geseyt wert in libro de
 65553 sensu et sensato capitulo vij. waer bi dat dye
 65554 waer verwe is inden gheeynden doer-
 65555 schinenden lichaem ende inden lichaem dat
 65556 niet geeyndt en is daer en is gheen waer
 65557 verwe mer oft een verwe waer als men
 65558 seyt int selue boeke Item die verwen die
 65559 gelijc verre van malcanderen schelen die
 65560 geset sijn van dingen die van verre staen-
 65561 de sijn moghen middel verwen schinen
 65562 al ist dat sijs niet en sijn want en geen deel
 65563 des dings mach onder dye leste verwe
 65564 ghesien werden die daer vterste staet alst
 65565 openbaert in een laken van menigherhan-
 65566 de verwen als daer geseyt wort capitel viij.
 65567 in die letter d. Item die middel verwen
 65568 werden gewonnen nader gelikenis der win-
 65569 ninge der gemengder dingen mitten din-
 65570 ghen diemen menghen mach. waer bi
 65571 dat die menginge der verwen volcht die
 65572 menginge der dingen diemen menghen
 65573 mach ouermits verwandeling des dings
 65574 datter te samen gemengt is als gheli-
 65575 kerwijs inden eyndelsten lichaem een mid-

65576 del wert also wert inden eyndelsten ver-
 65577 wen een middel verwe ghewonnen als
 65578 daer geseyt wert capitulo viij. Item alle ver-
 65579 we wert ghewonnen ouermits wittich-
 65580 eyt ende swarticheyt die billiker schijnt te
 65581 wesen een berouinghe des witten dan
 65582 een verwe als duysterheyt is een bero-
 65583 uinghe des lichts als geseyt wort libro x.
 65584 methaphisice capitulo iij. in die letter b. Item
 65585 het en is geen noot dat die enicheyt der
 65586 naturen volgen sal die enicheyt der ver-
 65587 wen inder gedaenten als albumaser seynt
 65588 inder differencien vander g. Item als a-
 65589 ristotiles ende auicenna seggen so bewijst
 65590 die verwe die natuer ende die complexie
 65591 eens dings dat gheuerwet is want die
 65592 witticheyt ende die witte verwen inden ge-
 65593 congeleerden lichamen en sijn niet dan in
 65594 een coude substanci ende dye swarte alsoe
 65595 weder om want si maect die vuchte sub-
 65596 stanci wit ende maect die droghe substan-
 65597 ci wit ende daer om die witticheyt die moeder
 65598 is der coutheyt bewijst dat die fleume bo-
 65599 uen gaet ende die coude ende die vuchte hu-
 65600 moer ende die swarticheyt is een teyken der
 65601 melancolien ende datter een droecheyt in-
 65602 den lichaem bouen gaet ende onderwilen
 65603 ist een teyken der verbartheyt Item pli-
 65604 nius ende auicenna segghen elc thoer van-
 65605 den verwen die een luttel ende ander veel
 65606 Mer si seggen dit dat een ygelic beeste
 65607 hoe fel dat si is nochtans verwondert hem
 65608 van dier menigerhandicheyt ende schoen-
 65609 heyt der verwen die inden pantheer is
 65610 Item die verwe eens yghelijcs men-
 65611 schen maect dat aensicht schoen of lelic
 65612 want een goede zoete verwe is een ver-
 65613 vullinghe der schoenheyt so wanneer dat
 65614 si den lichaem te punt antwoert als au-
 65615 cenna seynt waer af dat augustinus seynt

65616 Die schoenheyt is een edel hebbinghe
 65617 des lichaems mit zoeticheyt der verwen
 65618 ende also ist weder om. een lelike becommen-
 65619 de verwe die ongeschicht is mitten maec-
 65620 sel des lichaems is een lelicheyt Item
 65621 wert een mensch haestelic bleeck soe is
 65622 hi veruaert. ende wert hi rasch root soe is
 65623 hi toernich ende deser gelijc
 65624 Dat viij. capitel vande veranderinghe der
 65625 verwen
 65626 **20**Die verwandelinghe der verwen wert
 65627 van menigerhande saken inden lichamen
 65628 alst openbaert inden vruchten ende inden
 65629 grasen ende in anderen wassenden dingen
 65630 want eerst werden die vruchten groen
 65631 alst openbaert inden druuen ende inden moer-
 65632 bessen daer na werden si root ten lesten
 65633 werden si bleeck of swart ende die verwan-
 65634 delinghe der verwen coemt vander verwan-
 65635 delinghe der natuerliker hetten also der
 65636 sonnen die de vruchten menichsins coect
 65637 ende verduut want die eerste werkinge der
 65638 hetten is cranck ende traech ende en can noch
 65639 die aerdighe delen niet doen scheidyden
 65640 ende open maken ende int ouerste vanden bes-
 65641 sen openbaert ene groene verwe die on-
 65642 uerduwelic is mer alleynsken wert die
 65643 natuerlike hetten gestarct ende dan wer-
 65644 den die bessen bat verduwet ende aldus o-
 65645 uermits die zon wert die aerdicheyt ten
 65646 lesten buten getogen ende wert verteert als
 65647 alphredus seynt ouer aristotiles boeke van-
 65648 den groyliken dingen ende vanden planten
 65649 Item inden geuoeliken dingen wert oec
 65650 een verwandelinghe der verwen als nv in-
 65651 den huut nv inden ogen nv inden haren
 65652 nv inden nagel want die warmte vander
 65653 huut wort in tweem manieren als geseit
 65654 wort in iohannicio anter si wort vanden
 65655 binnensten of vanden butensten ende vanden

65656 binnensten comet vanden humoren onder-
 65657 wilen van passien der zielen ende vanden bin-
 65658 nensten wert die verwe verwandelt inder
 65659 huut ende onderwilen ouermits heten hu-
 65660 moren ouermits couden humoren onder-
 65661 wilen want het geualt dat die hete hu-
 65662 moren also wel die simpel als die gecom-
 65663 poneerde cout werden ende oec dat die cou-
 65664 de hete werden ende daer na wert die huut
 65665 verwandelt want wanneer dat die coude
 65666 humoren verhetten so wert die witte ver-
 65667 we verwandelt in gheluheyte of in roothe-
 65668 den ende als die hete humoren vercoude soe
 65669 wert die rootheit verwandelt in wittiche-
 65670 den of in blecheden ende aldus ist vanden
 65671 anderen te verstaen Item vanden butensten
 65672 passien der zielen wort die verwe verwan-
 65673 delt want die rode wert bleke van anst ende
 65674 van sorgen want inden anst wort dat hert
 65675 gedwonghen ende die hetten wert vanden
 65676 butensten weder gheroepen totten binnen-
 65677 sten ende daer om werden die vterste leden ble-
 65678 ke ende die bleke is die wort root van gram-
 65679 scappen want inder gramscappen wert dat hert
 65680 breed gemaect ende het wert wt gesteken
 65681 dattet gaern wrake doen soude ende van-
 65682 den binnensten wort oec een swarte ver-
 65683 we inden volc datmen moeriaens hiet ende
 65684 een witte verwe inden aldemans dat is in-
 65685 den duytschen want die moriaens wonen
 65686 in alte heten lant datmen ethyopia hiet
 65687 ende om die stedelike hetten wort dier lu-
 65688 den bloet dat tusschen vel ende vleysch is
 65689 verbarnt ende swart ende so voert alle hoer le-
 65690 den doer want dat bloet sprayt hem alle
 65691 dat lijf ouer ende dese luden wonen alleen
 65692 in enen hoeke van dien lande daer die son-
 65693 ne steeds also hete schijnt mer aldus en
 65694 ist ouer al ethyopien niet want si winnen
 65695 daer oec goede ghetemperde kinder als-

65696 men anderswaer doet als macrobius aris-
 65697 totilis ende auicenna seggen | ende aldus ver-
 65698 keert weder om die de²¹ scotten ende die ale-
 65699 mans bewonen een cout lant ende daer om
 65700 ouermits die coutheyt die de sweetga-
 65701 ten dwinghende is ende slutende wort die
 65702 hetten weder geroepen totten binnensten
 65703 leden ende daer om wert dat vterste van-
 65704 den huut vanden duytschen wit alle de-
 65705 se dingen vertelt die commentator ouer iohan-
 65706 nicio ende dat selue roert oec aristotiles Item
 65707 die verwe vander huut ende sonderlinge
 65708 des menschen wert verwandelt van veel
 65709 anderen saken. onderwilen om die quaet-
 65710 heyt der complexien alst openbaert inden
 65711 melancolicis ende inden colericis die alte
 65712 grote hetten hebben vander sonnen ende om
 65713 die droecheyt der luchten ende alst openbaert
 65714 inden wandelaers ende inden scipluden ende
 65715 alst schijnt inden malaetschen ende in meni-
 65716 ghen anderen Item die verwe wort oeck
 65717 gemerct inden haren want na dien dat die
 65718 fumen dat sijn die roken wt comen ende ghe-
 65719 resoluert werden daer na wert die ver-
 65720 we vanden haer verwandelt want van fleu-
 65721 men werden si wit | van sangwis root van-
 65722 der natuerliker melancolien vael vander
 65723 verbarnder colera swart ende vanden gebrec
 65724 der natuerliker hetten graeuwe alst open-
 65725 baert inden ouden ende als die wortelen van-
 65726 den hare graeuwen so is daer oueruloe-
 65727 dighe fleumen mer als si slechts aen dye
 65728 eynden bestaen te graeuwen dat is een
 65729 teyken datter gebreck is vander natuerli-
 65730 ker hetten soeket bouen inden tractaet van
 65731 capillus
 65732 Dat ix. capitel vande verwe inden ogen
 65733 ²²MEen sal na merken die verwe inden
 65734 oghen want als iohannicus seyt soe sijn
 65735 daer vier verwen inden oghen als swart

65736 wit bont of menigherhande ende vael en-
 65737 de die menigherhandicheyt deser ver-
 65738 wen gheualt vander claricheyt des sienli-
 65739 ken geests of vander donckerheyt of van-
 65740 der luttelheyt der cristalliger humoren
 65741 of vander diepicheyt of vander oueruloe-
 65742 dicheyt of turberinge des witte vanden
 65743 ogen of vander behoeuinge of oueruloe-
 65744 dicheyt der humoren des roecs diemen
 65745 vuela tunica hiet want is dat sake dat die
 65746 cristallige humoer luttel is inder groot-
 65747 heyt als binnen scuult ende die humoer van-
 65748 den witten bedroeft wert of datter een
 65749 swarte humoer oueruloyt van vuela tuni-
 65750 ca als alle dese ouer een dragen of som-
 65751 mighe so worter een swarte verwe inden
 65752 ogen ende die wittachtige verwe coemt van
 65753 contrarien saken ende die vael verwe en-
 65754 de die bont coemt van menghinghe der
 65755 dinghen die witticheyt ende swarticheyt
 65756 maken mer inder valicheyt is een luttel
 65757 swarticheden ende in die bont is een luttel
 65758 witticheden meer ende van desen soeket bo-
 65759 uen inden tractaet vanden oghen Item die
 65760 verwe werter oec gemerct inden naghe-
 65761 len want hoer verwe sal wit wesen blinc-
 65762 kende ende doerschinich ende onderwilen wert
 65763 dese verwe verwandelt in donckerheden of
 65764 in een ander lelike verwe ende dat betey-
 65765 kent menigherhande passien inden liue
 65766 alst bouen openbaert inden tractaet van-
 65767 den naghelen
 65768 Dat x. capitel vanden verwen int perticulaer
 65769 ende eerst vander witticheyt
 65770 ²³NV willen wi segghen vanden ver-
 65771 wen int perticulaer ende eerst van-
 65772 der witticheyt die een voerste fundament
 65773 schijnt te wesen vander middelre verwen
 65774 Item witticheyt is een verwe van claren
 65775 licht ende van veel die gewonnen ende ghe-

65776 maect sijn int puer ende in dat doerschinen
 65777 als algasel seyt want hoe dat die mate-
 65778 ri des doerschinens puerre ende tlicht
 65779 claerre is hoe dat die witticheyt meer-
 65780 re is Item die materialighe sake ter wit-
 65781 ticheyt is een puer doerschininghe die
 65782 onghemengt is mit eniger aerdigher
 65783 vullensen als nv droghe nv vucht Item
 65784 sijn werkende sake is anter heet of cout
 65785 want is die materi alte droghe ende die het-
 65786 ten daer in alte seer werkende is so sal
 65787 daer witticheyt ghewonnen werden om der
 65788 openicheyt ende der subtilichet²⁴ wil der delen
 65789 vander materien ende om die claricheyt mit-
 65790 ten craften der hetten alst openbaert in
 65791 enen verbarnden been ende inden calck ende
 65792 is die materi substancialiken vucht ende
 65793 daer in die coutheyt bouen gaet datter
 65794 ghewonnen wert dat sal wit wesen alst
 65795 openbaert inden snee ende inden hysel ende
 65796 die witticheyt wert oec ghewonnen van-
 65797 der wasemiger luchten die neyghende
 65798 is totter wateriger vuchticheyt als a-
 65799 ristotiles seyt libro xix. vanden dyeren ende dat is
 65800 om die werkinghe des couden want die
 65801 coude maect die natte nature wit ende
 65802 maect die droghe swart want die hetten
 65803 maect die natte materi zwart ende die
 65804 droghe wit Item die witticheyt coemt
 65805 vander openicheyt der luchten alst open-
 65806 baert inden scuum ende die hete wateren
 65807 maken wit haer. waer om dat die wittich-
 65808 eyt anders niet en is dan vter wasemigher
 65809 luchten die gehouden is inden leden ende dair
 65810 om want die witticheyt is vter wasemiger
 65811 luchten die warm is so sijn die dyeren wit
 65812 onder den buke als aristotiles seyt int boe-
 65813 ke vanden dyeren xix. Item in ghenen
 65814 dinghen en werden die middel verwen
 65815 bat ghefondeert dan inden witten Ende

65816 hoe dat die witticheyt groter is hoe dat
 65817 die rode of die swarte verwe daer vas-
 65818 ter op vestigen sal ter witter verwen be-
 65819 horen grote witticheyt ende cleyne wit-
 65820 ticheyt ende bleecheyt ende blondicheyt
 65821 want die blondicheyt volcht die natuer
 65822 vanden witten Item die meysters van me-
 65823 decinen bewisen veel ander specien of ge-
 65824 daenten biden witten al is die waterige
 65825 verwe ende die is melkige verwe ende karo-
 65826 pos die bleeckachtich ende si werden ver-
 65827 wandelt na menigerhande dunne of groe-
 65828 ue materien daer si in gewortelt werden
 65829 alst openbaert in libro ysaack theophili
 65830 constantini ende egidij vanden orinen
 65831 Dat xi. capitel vander geler verwen ende vale
 65832 ²⁵Color flauus dat is een blonde of
 65833 een vael verwe die coemt vter wit-
 65834 ticheyt die niet groot en is ende gaet wat
 65835 ten rodenwaert ende wert gewonnen als
 65836 auicenna seyt slechtelijc in een ghetem-
 65837 perde materie. ende hier in wert die groe-
 65838 ne verwe verwandelt inden planten des
 65839 herfstes ende dat doet die coude die maect
 65840 een middel verwe in een materi die mid-
 65841 delbaer is tusschen natten ende droghen
 65842 ende heeft vanden witten meest als die com-
 65843 mentator seyt ouer aristotiles boeke vanden
 65844 planten int eynde ende daer om seyt hi dat
 65845 sommige bomen des zomers groen wer-
 65846 den als die busboem ende des winters
 65847 bleeck van buxus is voer geseyt
 65848 Dat xij. capitel vander bleker verwen
 65849 ²⁶Color pallidus dat is een bleke ver-
 65850 we ende coemt vanden seluen saken
 65851 nochtans is die coutheyt groot ende gaet
 65852 meer ter swarticheyt ende wort oec in een-
 65853 re grouenre materi gewonnen Item bleec-
 65854 heyt is een middel verwe beginnende
 65855 vander witticheyt ende daelt ter zwartich-

65856 eyt ende si coemt oec bi toegheual als van
 65857 vresen van droefheden van sorghen van
 65858 vasten ende van anderen saken ouermits
 65859 den welken die hetten weder gheleyt
 65860 wert totten binnensten leden totten ouer-
 65861 sten vander huut des lichaems ende werden
 65862 bleke om dat hem tbloet ontlopen is als-
 65863 men sien mach inden genen die te veel
 65864 slapen of te veel mit vrouwen te scaffen
 65865 hebben ende in menighen anderen
 65866 Dat xijij. capitel vander roder verwen
 65867 ²⁷RVbus color dat is rode verwe en-
 65868 de is een middel verwe gelijc ver-
 65869 re schelende vanden vtersten eynden der
 65870 swarticheyt ende der witticheyt die ouer
 65871 loept int ouerste eens doerschinende li-
 65872 chaems ouermits incorporerende des
 65873 claren vierigen ende pueren lichts tot
 65874 wes winninghe te samen lopen die doer-
 65875 schijnlicheyt der materien ende die clarich-
 65876 eyt des vierighen lichts ende die middel-
 65877 baer eendrachticheyt des zwarten ende
 65878 des witten nochtans om dat vierige licht dat
 65879 die doerschinige delen des ghemengds
 65880 breed maect ende rechtichtse ende maectse
 65881 mede subtyl soe heeft si meer gelikenis
 65882 inden doerschijnlicheyt mitten witten dan
 65883 mitten swarten ende daer om dat alte root is
 65884 ter manieren eens dings dat lichtende is
 65885 scheyfelt dat gesicht noch en vergadert niet
 65886 also wel alst swart waer om dat die gewant
 65887 luden rode laken hangen voer haer veyn-
 65888 steren als voer den licht op dat die ghene
 65889 die ander geuerwede laken sien om die root-
 65890 heyt die den sienliken geest scheyfelende is
 65891 te min mogen onderkennen ende die waerheit
 65892 vanden verwe te min mogen weten
 65893 Dat xiiij. capitel vander foffraniger ²⁸ verwen
 65894 ²⁹Color croceus puniceus ende citrinis
 65895 schelen luttel van malkanderen

65896 inder verwen dan dat deen myn vanden
 65897 witten heeft ende dander wat meer vander
 65898 swarticheyt ende deen oec myn hetten ende
 65899 die ander wat meer na dien dat alsulke
 65900 hetten in eenre subtijlre materien ende die
 65901 meest doerschijnich is ghewortelt wert
 65902 ende hoe dat die materie aerdigher is ende
 65903 grouer hoe dat si myn claer is dese ver-
 65904 we ende hoer onderscheydinge ende beteyke-
 65905 nisse soeket in egidio of in ysaac int boe-
 65906 ke vanden orinen want een ende dye selue
 65907 verwe beteykent wel menigerhande con-
 65908 trari suucten of ander dingen nader meni-
 65909 gerhandicheyt der substancien der welcker
 65910 si toe geuoecht wert

65911 Dat xv. capitel vant selfde

65912 **30**Color croceus dat is een soffrani-
 65913 ghe verwe dese raect die naticheyt en-
 65914 de die humoren meer dan die citrinus dat is
 65915 die gheeluwe ende beteykent onghetem-
 65916 pertheyt der hetten ende des bloets inder le-
 65917 ueren ouermits toemenginge der cole-
 65918 re alst openbaert inden colerijns der wel-
 65919 ker orijn soffranich is inden scuum ende die
 65920 oghen soffranich ende die huut stincken-
 65921 de ende gheel Item die vogelen sijn van alte-
 65922 heter complexien ende colerijn als die crom-
 65923 becte vogelen die daer rouen ende die heb-
 65924 ben haer vterste als hoer benen voeten
 65925 ende becken geuerwet twelc gheualt ouer-
 65926 mits oueruloedicheyt des colorijcs ro-
 65927 ke die heet is die de natuer ten vtersten
 65928 leden werpt waer bi dat si geuerwet wer-
 65929 den daer af soeket bouen int boeke van-
 65930 den suucten int capitel vander geelsocht

65931 Dat xvi. capitel van menige verwe van loet
 65932 gemaect

65933 **31**Color mineus dat is een verwe van-
 65934 der menien diemen van gebarnden lode
 65935 maect ende is een verwe bijder rootheyt

65936 blinckende ende weder schinende als vier
 65937 want dese verwe heeft veel in hoer van-
 65938 den viere der luchticheyt ende oec vander
 65939 materien wegen der doerschijnlicheyt
 65940 Item die materi vander menien is oec
 65941 een aerde die ghenomen wert int ouer
 65942 vander roder zee die welke van also gro-
 65943 ter rootheyt is dat si alle twater vander
 65944 zee roet maect mitten aen slaen datter
 65945 dye zee aen slaet ende wert verkeert in een
 65946 rootheyt der menien ende dair af heeft
 65947 die rode zee haren naem ende in dien ade-
 65948 ren der aerden werden die rode gemmen
 65949 geuonden dese aerde wert eerst fijnliken
 65950 ghedroecht ten lesten wert si seer cleyn
 65951 tusschen den steenen gewreuen ende mit-
 65952 ten witten vanden eye ghetempert ende
 65953 dese verwe en geeft den scriuers ende den
 65954 maelres gheen cleyn winninghe want
 65955 die scriuers maken daer mede die hoof-
 65956 de letteren vanden boeken daermen die
 65957 eynden ende die beghinselen vanden sen-
 65958 tencien ende vanden capittelen mede onder-
 65959 scheyt ende dese menie wert gescarpt ende
 65960 gemeerret mitten zape eens cruuts dat-
 65961 men coccus hiet ende die verwe blinct als
 65962 viere ende daer om van dien viere ist coccus
 65963 ghenoeemt ende dese verwe oerbaren die
 65964 verwers meer dan die scriuers Item die
 65965 oude plagen wileneer die menie te ver-
 65966 wen mit bloede eens worms als die pur-
 65967 pur ghemengt wert mitten bloede con-
 65968 chilis mosselen het is een verwe die seer
 65969 aen cleuende is after dien male dat si mit
 65970 enigher materien wel gemengt is also
 65971 datmense daer eerst nauwe af krijgen can
 65972 Dat xvij. capitel van puniceus dat is verwe
 65973 ghelijc purper

65974 **32**Color puniceus dat is een ver-
 65975 we die de rode verwe omgaende

65976 is ghelijck dat die purpur is meer heb-
 65977 bende vander rootheyt dan vander swart-
 65978 heyt ende meer vander zwartheyte dan van-
 65979 der witheyte nochtans is si meer geney-
 65980 get ter witticheyte dan ter swarticheyte ende
 65981 also is die purpur verkeert weder omme
 65982 want si der roder verwen naerre is dan der
 65983 swarter mer si neyct meer ter swartich-
 65984 eyte dan ter witticheyte als aristotiles int an-
 65985 der boeke de sompno et vigilia seyt Item
 65986 inder zee werden eenrehande mosselen ge-
 65987 uonden die seer cleyn sijn die sommige
 65988 bloedighe droepelen heeft. ende als men
 65989 die vergadert so verwen si ende scerpen die
 65990 rode verwe ende makense hoger verwe
 65991 waer om dat alsulken bloet in pipen ge-
 65992 gadert wert tot behoef der verwers ende
 65993 wert mit anderen verwen ghehemelt in va-
 65994 ten inden welken men zide verwet dair-
 65995 men purpur laken af weeft daer die glo-
 65996 rie des conincs af getoent wert als gre-
 65997 gorius seyt canticorum capitulo vij.
 65998 Dat xvij. ³³ capitel van groene verwe
 65999 ³⁴ COlor viridis wort gewonnen van-
 66000 der werkinge des heten in een middel-
 66001 baer materi kerende nochtans totten bo-
 66002 uenganck des natten alst openbaert in-
 66003 ³⁵ den bladeren vruchten ende cruden ende daer
 66004 om sal daer een verwe gewonnen werden
 66005 die veel vander swarticheyte heeft noch-
 66006 tans en reyct si niet al ter swarticheyte want
 66007 vander toemenghinge des blonden ende des
 66008 groten zwarts soe wert int ouerste des
 66009 vuchten een groenicheyte gewonnen wan-
 66010 neer dat die werkende heten inder mate-
 66011 rien dat vuchte niet verbarnen en mach
 66012 noch te vollen coken dat si te mael in swar-
 66013 ten verkeert wert waer bi dat die groe-
 66014 nicheyte inden cruden of inden vruchten een
 66015 teyken is der raeuwer humoren die on-

66016 uerduwet is als auicenna seyt ende dat o-
 66017 penbaert want die groene verwe inden bo-
 66018 men ende inden vruchten wert des herfst
 66019 verwandelt in eenre vaelre verwen want
 66020 inden bladeren ende inden cruden is veel
 66021 materien des vuchten ende des grouen
 66022 die welke ouermits werkinge des war-
 66023 men alleynsken verteert wert Item a-
 66024 ristotiles seyt dat die groene verwe is een
 66025 middel verwe tusschen root ende swart ende
 66026 dat openbaert biden ouerganghe der ro-
 66027 der colera dat si gaet in die onnatuerli-
 66028 ke swarte melancolye ende want die cole-
 66029 ra root is soe gaet si in melancolien die
 66030 swart is ouermits die onnatuerlike co-
 66031 lera als colera eruginosa ende colera pras-
 66032 sina die groen geuonden wort ende dair om
 66033 is die groene verwe den gesicht genoech-
 66034 lic om die vergaderinge der vieriger delen
 66035 ende der aerdiger delen ende daer en is gheen
 66036 verwe den gesicht alsoe genoechlic als
 66037 die groen alst openbaert inden maraude
 66038 die de ogen der genre die gemmen en-
 66039 de metallen grauen seer conforsteert als
 66040 ysidorus seyt int capitel vanden preciosen ste-
 66041 nen Item die groen bladeren ende dat gras
 66042 ende die ander dingen die inder aerden was-
 66043 sen sijn vanden bouenghange der aerdi-
 66044 ger delen inden welken si gewortelt wer-
 66045 den als inder materien ende vanden vieri-
 66046 ger craft als vander virtuten die daer wer-
 66047 kende is die de aerdige dingen scheyt ende
 66048 subtijl maect ende open ende also aentrecken-
 66049 de hoer fumen dat sijn hoer wasemen tot-
 66050 ten eynden verwet dat ouerste des cruuts
 66051 mit sulker verwen niet mit swarter ver-
 66052 wen noch mit roder verwen. mer mit
 66053 groenre verwen ende al ist dat die vruch-
 66054 ten ende die bladeren groen geuonden
 66055 werden nochtans en sijn die bloemen

66056 niet groen mer dat is om die subtilicheit
 66057 der materien die inden bloemen is Item
 66058 die groen verwe is tusschen root ende swart
 66059 een middel verwe die den ghesicht be-
 66060 haechlic is. waer bi dat dye herten die
 66061 hijnden ende die ander wilde dieren seer die
 66062 groene steden minnen als galienus seyt
 66063 Dat xix. capitel van een verwe genoemt co-
 66064 lor liuidus
 66065 ³⁶Color liuidus wert gewonnen wt
 66066 waterigen delen ende aerdigen delen die
 66067 daer bouen gaende sijn waer bi dat in din-
 66068 ghen die een groue ende een coude hu-
 66069 moer hebben wort alsulken verwe ghe-
 66070 wonnen diemen liuidus color hiet dat is
 66071 een doncker verwe alst openbaert inden vi-
 66072 olen ende inden lode wantet loot is natuer-
 66073 liken wit al ist dattet bouen doncker is
 66074 waer bi dat van hem ceruse gemaect wort
 66075 als commentator seyt super iiii. meththeo-
 66076 rum ende alsmen dese verwe inder orinen siet
 66077 dat is een teyken dat die natuerlike het-
 66078 ten gelescht is ende doot als egidius seyt
 66079 want si beteykent veel quader suucten inden
 66080 liue
 66081 Dat xx. capitel vant selfde
 66082 ³⁷Color liuidus dat is doncker zwar-
 66083 tachtighe verwe ende is quaet inden ghe-
 66084 sielden lichamen anter si beteykent alte
 66085 groten coude die de natuerlike hetten ge-
 66086 lescht heeft ende diese heeft bestaen te do-
 66087 den of si beteykent oueruloedicheyt des
 66088 melancolioson ³⁸ bloets die de huut lelic
 66089 maect alst openbaert inden nidighen lu-
 66090 den of in luden die gheuallen hebben of
 66091 die geslagen sijn mit cusen of mit houten
 66092 inden welken tbloet dat tusschen vel ende
 66093 vleych ³⁹ leyt gecorrumpeert wert als die
 66094 expositor seyt ouer dat eerste capitel in ysa-
 66095 acs boeke si beteykent oec twater ende ver-

66096 teringhe des lichaems ende tvoet euel
 66097 ende ghebreck aen der longhen als egidi-
 66098 us seyt. mer het en is gheen noot alle
 66099 die saken van deser verwen te vertellen
 66100 in dit teghenwoerdich wercsken mer om
 66101 dat ick die geseyde dinghen weder tot
 66102 eenre ghedenckenisse brenghen sal sel-
 66103 den hebbe ic gheweten dat dese verwe
 66104 yet goets beteykende ten waer dat si eer-
 66105 ste groen of swart gheweest hadde en-
 66106 de si mitter hulpen der naturen weder
 66107 verwandelt worde in donckere verwen
 66108 ende van dier donckerre in roder of in geel-
 66109 re verwen want dan ist een teyken dat die
 66110 nature der suucten bouen gaet als egidius
 66111 seyt
 66112 Dat xxi. capitel vander blaeuwer verwen
 66113 ⁴⁰Color indicus siue venetus dat is een
 66114 blaeuwe verwe die der doncker ver-
 66115 wen bouen gaet inder schoenheyt ende inder
 66116 groenicheyt ende heeft meer ghemengs
 66117 vander waterachticheit ende vander luchtich-
 66118 eyt mitten aerdigen delen dan die doncker
 66119 verwe. ende die color indicus is een he-
 66120 melsche verwe | als die saphier van ori-
 66121 enten ende inden iacincten ende alsulken ver-
 66122 we wert oec inden lazuer geuonden mer
 66123 daer af soect bouen inden tractaet vanden
 66124 gemmen ende van lapis lazuli
 66125 Dat xxij. capitel vander swarter verwe
 66126 ⁴¹Nigredo dat is een zwarticheyt ende
 66127 is een berouinge des witten inden
 66128 doerschijnen ghelikerwijs dat bitter is
 66129 inden vuchten een beroeuinghe der zoe-
 66130 ticheyt waer bi dat ghesien wort dat die
 66131 witticheyt was een eerste beghin van-
 66132 den verwen ghelikerwijs dat die zoe-
 66133 ticheyt is een beghin der smaken als a-
 66134 ristotiles in libro de sensu et sensato seyt
 66135 Item aristotiles seyt dat selue libro xix.

66136 dat die swarte verwe anders niet en is
 66137 dan een berouinghe der clærheyt Item
 66138 die swarticheyt wert gewonnen van lut-
 66139 tel lichts ende van donckeren versament
 66140 mitten onpueren ende donckeren dat niet
 66141 doerschinich en is ende daer om is die
 66142 zwarticheyt tgesicht vergaderende ende dat
 66143 selue wederslaende waer bi dat si tghe-
 66144 sicht quetst als si te groot is alst open-
 66145 baert inden ghenen die langhe inden
 66146 donckeren gheuangen geleghen heb-
 66147 ben die welke als si wt comen luttel sien
 66148 of qualiken Item die swarticheyt wert
 66149 onderwilen gefondeert in vuchten en-
 66150 de in warmen substancien want die bouen
 66151 gaende hetten maect die natte substan-
 66152 ci swart als men sien mach in natten hout
 66153 dat verbarnt is. onderwilen in een dro-
 66154 ghe ende in een coude substanci want die o-
 66155 uergaende coutheyt maect die droghe
 66156 substanci swart ende maect die vuchte sub-
 66157 stanci wit als auicenna seyt waer bij dat
 66158 die swarticheyt is onderwilen vander cout-
 66159 heyt ende is een teyken der dodinge onder-
 66160 wilen is si vander warmten ende dan ist een
 66161 teyken der verbarninghe ende daer om seit
 66162 hi dat swarte orijn mach diueersche din-
 66163 ghen beteykenen ende oec dinghen betey-
 66164 kenen die contrari sijn als egidius seyt | on-
 66165 derwilen beteykent die zwarticheyt on-
 66166 bijndinghe des quarteyns ende also be-
 66167 teykent si gesontheyt ende onderwilen be-
 66168 teykent si verbarninghe ende dye doot als
 66169 inden scarpes coerts Item het sijn som-
 66170 mighe verwen die totten malen dienen
 66171 vanden welken sommige wassen inden a-
 66172 deren der aerden als synopsis rubrica me-
 66173 lium auripigmentum ende deser ghelijc ende
 66174 sommige werden mit consten gemaect
 66175 Dat xxij. capitel van synopsis

66176 **42** Synopsis is een rode verwe die
 66177 in ponten eerst gheuonden was
 66178 bi die stat van synopi daer die verwe den
 66179 name of heeft als ysidorus seyt libro xliij. van
 66180 desen sijn drie species Die eerste is rubra
 66181 dat is roet naesten bloede. die ander is
 66182 min root. ende die derde is tusschen desen
 66183 tweën als die selue seyt ende wast in veel
 66184 steden mer die beste coemt van ponto waer
 66185 bi dat si pontus hiet
 66186 Dat xxiiij. capitel van sirico
 66187 **43** Siricum dat is een verwe daer die
 66188 hoeft letteren vanden boeken me-
 66189 de ghescreuen werden ende wert verga-
 66190 dert inden ouer vander roder zee in phe-
 66191 nico ende dese verwe wert ghetelt onder
 66192 siccicos daer om dat si onderwilen ghe-
 66193 mengt wort van sandax ende van syno-
 66194 pis te gader
 66195 Dat xxv. capitel van minio
 66196 **44** Minium is een rode verwe wes na-
 66197 tuer die grieken vonden bi ephesum ende
 66198 in spangen vintmen van desen meest als
 66199 ysidorus seyt ende ander meysters
 66200 Dat xxvi. capitel van synobrium
 66201 **45** Synobrium dat die grieken sinba-
 66202 tim hieten ende is ghenoeemt na-
 66203 den drake ende naden elephant ende aui-
 66204 cenna hietet draken bloet want die dra-
 66205 ke ende die elephant pleghen te vechten
 66206 ende dat bloet dat die aerde verwet dat is
 66207 synobrium ende is een puluer van roder
 66208 verwen
 66209 Dat xxvij. capitel van sandracha
 66210 **46** Sandracha wasset in topasion in een
 66211 eylant vander roder zee ende is van ver-
 66212 wen als die cynobrium mer van zweueliger
 66213 luchten ende het wort gheuonden in sil-
 66214 ueren ende in gulden metallē ende hoe
 66215 dattet roder is hoe dattet beter is ende

66216 hoe dattet meer sulfurs heeft hoe dattet
 66217 meer stinct ende die ceruse wort si inden
 66218 ouen ghedroecht so wort si in sandara-
 66219 tha verkeert wes verwe blonde is | ende
 66220 wert si ghelijc veel mit rubrica gedroe-
 66221 ghet ende gemengt so wort die verwe san-
 66222 dix dat is als weet als ysidorus seyt
 66223 Dat xxvij. capitel van crasin
 66224 **47**CRasin is een groen aerde waer af
 66225 dat een verwe groen wert ols **48** porreye
 66226 ende die best wast in libien cyrenensi seyt ysi-
 66227 dorus.
 66228 Dat xxvij. capitel van crisacada
 66229 **49**CRisacada is een ader vander verwen
 66230 dat prassium is also ghenoeft daer om
 66231 datter gout mede geuonden wort dese
 66232 wast in armenien mer in macedonien be-
 66233 ter si wort ghegrauen inden metallan van
 66234 coper wes vindinge tsiluer melt. want
 66235 sijn aderen hebben een ghelikenis mit
 66236 hem als ysidorus seyt
 66237 Dat xxvij. capitel van arsenicum
 66238 **50**ARsenicum hiet auripigment ende
 66239 wort vergadert om die verwe des gouds
 66240 ende dat puerste is ende ten goude geneycht
 66241 dat is dat best. ende dat cleyne aderkens
 66242 heeft daer af soeket bouen inden tractaet
 66243 vanden aderen vanden auripigment
 66244 Dat xxix. capitel van ocra
 66245 **51**OCra wast in topazion dat een ey-
 66246 lant is daer die sandaratha wast noch-
 66247 tans maectment onderwilen vanden ge-
 66248 barnden ocra morwe rubrike ende hoe dat-
 66249 ment meer barnt in enen nuwen pot die
 66250 wel gesloten is hoe dat hi beter is als ysi-
 66251 dorus seyt
 66252 Dat xxx. capitel van indicum
 66253 **52**INDicum wort steken gheuonden
 66254 int slijck in rieden van indien ende daer hangt
 66255 scuum aen tslijck het is van schoenre ver-

66256 wen ende van luchtiger ende gheeft een men-
 66257 ghinghe van purpurre verwen ende van
 66258 gheelre wonderliken scoen ende het is een
 66259 ander gheslacht dat dye confectieers of
 66260 menghers droghen
 66261 Dat xxxi. capitel van atrament
 66262 **53**ATrumentum dat is atrament dat
 66263 die maelres daghelix oerbaren ende men
 66264 maket van roete menichsins op heten co-
 66265 len dit mengen die maelres mit lijm ende
 66266 mit water op dat sijn virtuuft blicken sal
 66267 ende sommige meysters doen daer toe co-
 66268 len van ouden wijngaert ranken ghewre-
 66269 uen mit lijm ende sommige **54** andere barnen
 66270 heffen van swarten wijn | noch maect-
 66271 ment menichsins als ysidorus seyt Item
 66272 men tempert ijnt mit atrament ende wor-
 66273 ter mede ghescarpt ende het heeft veel vir-
 66274 tuten als platearius seyt soeket bouen
 66275 vander aderen der aerden libro xv.
 66276 Dat xxxij. capitel van melinus
 66277 **55**MELinus is een witte verwe wes ma-
 66278 teri gheuonden wert int eylant van
 66279 melos ende is daer om melinus ghe-
 66280 hieten als ysidorus seyt want si alte vet
 66281 is ende daer om en oerbarende die mael-
 66282 res niet als die selue seyt
 66283 Dat xxxij. capitel van stibio
 66284 **56**STibium is een geuisierde verwe
 66285 van ceruzen ende van sommighen
 66286 anderen daer die vrouwen haer aensich-
 66287 ten mede vernissen ende verwen
 66288 Dat xxxiiij. capitel van cerusen
 66289 **57**CErusa maectmen van lemmeden
 66290 van lode diemen ouer starken edic
 66291 in een vat hangt daer si bouen hanghen
 66292 ende verschimmelen ende datmen vanden lem-
 66293 melen saefteliken mit enen houten mes-
 66294 se scrapt dat is ceruse soeket bouen van-
 66295 den lode ende also maectmen oec spaens

66296 groen mit lemmelen van copen hangen-
 66297 de ouer scarpes edick ende dese is goet op
 66298 quaet vleesch
 66299 Dat xxxv. capitel van purper
 66300 **58**PVrpura is gheseyt vander puerich-
 66301 eyt der luchten want in desen landen
 66302 wert sijn materi ghewonnen die welke
 66303 die lope der sonnen al na bi verlicht dese
 66304 verwe wert gescarpt ende ghebetert mit
 66305 bloedigen tranen of dropelen die daer
 66306 toe lopende sijn van besneden cockijelgen
 66307 als ysidorus seyt libro xi. int capitel vanden ver-
 66308 wen Item het sijn noch veel ander ver-
 66309 wen die simpel sijn ende gemengt dye de
 66310 maelres bezighen ende die verwers mer
 66311 die thans sijn gheseyt dat sijn die edel-
 66312 ste ende daer om isser thans ghenoech af
 66313 gheseyt Item alle dese tracteert plini-
 66314 us libro xxxv. capitulo xiiij. tot xxxij. toe
 66315 Dat xxxvi. capitel vanden roke
 66316 **59**NAden verwen salmen seggen van-
 66317 den roke of vander luchten Odor dat is ro-
 66318 ke ende is van wazem die rokich is die ge-
 66319 scheyden is of ontbonden vander substan-
 66320 cien des dings die ouermits der luchten
 66321 is op ghehaelt totter herssen ende dair is
 66322 een verwandelinghe af ghecomen als
 66323 die sinne des rukens want die roke dat
 66324 is die lucht verwandelt dat ruken gheli-
 66325 kerwijs dat die verwe dat gesicht doot **60**
 66326 of tgeluyt dat horen of dat eten den sma-
 66327 ke Item die roke is een eygenscap des
 66328 dings die vernemelic is ouermits eni-
 66329 gen fume of luchten die de sin begrijpt
 66330 ende dat tot dien dat een roke volmaect
 66331 sal werden Inden instrument des geuoel-
 66332 lens horen vier dingen toe als een warm-
 66333 te die daer scheydende is ende een subti-
 66334 licheyt der materien die onderdanich is
 66335 der werkinge der hetten die daer schey-

66336 dende is ende een luchtige puericheyt die-
 66337 se oueruoerende is ende een bequaem hers-
 66338 sen die de lucht tot hoer laet comen of
 66339 niet na dien dat die lucht goet of quaet
 66340 is want die goede lucht starct die hers-
 66341 sen wonderliken seer ende die quade lucht
 66342 beswaertse ende moytse Item die hetten
 66343 die daer resoluierende is maect den ro-
 66344 ke of die luth **61** ende also verkeert | die dwin-
 66345 ghende coude belet dat ruken want al
 66346 beroerende so en laet die coude die sub-
 66347 tijl wasemen der substancien ouermits der
 66348 luchten niet storten totten centrum der hers-
 66349 sen waer bi dat die drecken des winters
 66350 niet en stincken mer somers wel als **62** oec
 66351 die subtilicheyt der substancien maect lich-
 66352 telic enen roke der hetten die wazemde **63**
 66353 is ende also doet die grofheyte der materi-
 66354 en contrari want die wederstaet der wtstor-
 66355 tinghe des rokes alst openbaert in enen
 66356 steen wes natuerlike vergaderinge en-
 66357 de die coutheyt sijn inder saken. want hy
 66358 en ruuct niet wel noch hi en stinct niet als
 66359 auicenna seyt want ist dat si open is ende
 66360 subtijl so ontfaet si licheliken **64** die mate-
 66361 ri des rokes ende also ist verkeert weder om
 66362 ist dat die lucht dicke is ende nauwe so ont-
 66363 faet die herssen die goede lucht of dye
 66364 quade te traechliker als die selue seyt
 66365 Item die ghedaente of dat maecsel der
 66366 herssen helpt seer totten oerdel des ru-
 66367 kens want is dat sake dat die geuoelike
 66368 zeen daer een mensch dat ruken bi grijpt
 66369 van enighen saken ghequetst is of be-
 66370 stopt van enighen corruppeerden humo-
 66371 ren so wert dat ruken mit allen benomen
 66372 of een deel des rukens na dien dat si lut-
 66373 tel of veel bestopt is alst openbaert inden
 66374 stommen ende inden malaetschen ende inden
 66375 genen die polipum inden nazen hebben

66376 den welcken die naze bestopt is van qua-
 66377 den humoren die naeuwe onderkennen
 66378 wat dinck dat wel ruuct of qualic Item
 66379 ysaac seyt in dietis onderdeylt die specien
 66380 vanden fumen dat is vanden roken. Want
 66381 daer is een rustelijcke roke die van ghey-
 66382 nen beroeren en is alsoe meer inder luch-
 66383 ten als die fume die vanden steen gewa-
 66384 zemt is. Welcke fume men niet sien en
 66385 mach int openbaer Mer ouermits be-
 66386 rouinghe des rukens soe bewijst hy een
 66387 groue ende een coude substantie te hebben
 66388 Ende het is oeck een ander fume die een
 66389 snel beroeren inder luchten heeft ende dat co-
 66390 met van hetten die de substantie resolue-
 66391 rende is Ende is die substantie puer ende
 66392 wel besoncken soe is die lucht ende die ro-
 66393 ke goet ende wel rukende alst openbaert in
 66394 muscus ende in ambra Mer is die substan-
 66395 ci onpuer mit veel heffen ghemenghet
 66396 soe is die lucht onsoet ende quaet Ende dese
 66397 roeke wordt ghedeylt in twee Als in
 66398 enen zwaren roke ende in enen stinckenden
 66399 roke Die zware roke coemt van hetten
 66400 die haer noch natuerliken heuet mer die
 66401 thans bestaet te verderuen als de roke die
 66402 inden visschen is die langhe ghehouden
 66403 ⁶⁵zijn sonder soute Ende die stinckende roe-
 66404 ke is in enen dinghe dat thans mit allen
 66405 vervuylt is als men ruken mach van enen
 66406 doden paerde of dreck of deser ghelijck
 66407 Item daer is een middelbaer fume die
 66408 ontbonden is van eenre middelbaerre het-
 66409 ten ende die fume anter hi is van eenre
 66410 puerre substancien of van eenre onpuerre
 66411 ende is die fume van eenre puerre sub-
 66412 stancien soe sal hy middelbaerlic ruken-
 66413 de wesen ter goeder luchten waert alst
 66414 openbaert inden appelen inden vyolen
 66415 ende inden rosen. ende is hy van onpuer-

66416 der substancien soe sal hy een deel stinc-
 66417 kende wesen alst openbaert in aloe in-
 66418 den alssen ende inden sulfur. ende in de
 66419 ser ghelijcke. Item dye ghoeede lucht
 66420 coemt van hetten die de subtijlste deylen
 66421 ende die puerste resolverende is ende
 66422 voertse ter herssen of scheidende ouer-
 66423 mits der luchten die de fumen totter
 66424 herssen draghet ghelijck dat die stanck
 66425 die groefste deylen resolverende is.
 66426 Item vanden ruucken is voer ghe-
 66427 noech gheseyt int capittel de olfactu.
 66428 ende vander nazen ende daer om willen
 66429 wij ons hier mede laten ghenueghen int
 66430 ghemeyn etcetera
 66431 ⁶⁶Dat xxxvij. capitel vanden effect der roken.
 66432 ⁶⁷BYder daet vanden ruken waren
 66433 menigherhande settinghe want
 66434 dye oude plaghen te segghen datmen
 66435 dye naturen ende oeck mede dye substan-
 66436 cien der dinghen alsoe wel plach te be-
 66437 kennen by den ruucken als by der sma-
 66438 ken. Ende si seyden datmen dye zuere
 66439 dinghen bekenden ⁶⁸mochte byden ru-
 66440 ken Mer si worden bedroghen Want si
 66441 ghauent den ruucken toe dat den tasten
 66442 toe behoert. Want daer en is gheen sin
 66443 daer en is dat tasten aen gheheft En-
 66444 de daer omme en verneemt dat ruken
 66445 gheen bytinghe noch oeck gheen ste-
 66446 kinghe Mer bylicker dat gheuoelen
 66447 dye den instrument des rukens toe ge-
 66448 menghet is ghelijckerwijs dat een ge-
 66449 sloten oghe gheuoelt dye bytinghen
 66450 van eender medicinen die int oghe ghe-
 66451 daen is niet mitten ghesichte mer mit-
 66452 ten gheuoelen Ende zommige ander
 66453 meysters seyden datmen gheen dinghen
 66454 bekennen en mocht byden roke of biden
 66455 ruken want si saghen zommighe coude din-

66456 ghen die wel roken als die rosen ende
 66457 zommighe heet die niet en roken als pe-
 66458 per daer omme meynden si datmense by
 66459 ghenen ruken kennen en mocht. Mer de-
 66460 se worden bedroghen want die ghoede
 66461 lucht of roke werdt slechtelijc anter van
 66462 alingher hetten of van enen deel. want
 66463 vanden dinghen zijn zommighe substan-
 66464 cien ende zommighe ghecompeert of
 66465 ghemaect Ende is een dinck van simpelre
 66466 substancien ende het welrukende is so wert
 66467 dat van eender alingher hetten want alle
 66468 die substancie des dinghes is heet alst
 66469 openbaart in muscus. Ende ist dinck van
 66470 ghemaecter substancien ende het welru-
 66471 kende is soe werdt die lucht vander het-
 66472 ten zommigher dinghen want daer zijn
 66473 zommighe deylen toe die heet zijn als
 66474 die vyerighe deelen die op die vterste
 66475 dinghen comen ende maken een roetheit
 66476 ende een lucht Ende waert sake datmen ro-
 66477 sen leyde in heten water dye vierighe
 66478 deylen souden ghescheyden werden ende
 66479 die roede verwe veruaert mitten roeke.
 66480 Mer daer zijn ander meysters der welc-
 66481 ker sentencien gheloeft werdt ende ghe-
 66482 prijst die segghen datmen die substancien
 66483 der dinghen bekennen mach ouermits
 66484 die roken want totter tonghen comen ses
 66485 laceerten dat zijn eenrehande subtijl zeen-
 66486 kens vander herssen daermen een dinc
 66487 by kennen mach ouermits den smake.
 66488 Mer totten instrumenten des rukens en
 66489 coemt mer een laceertken ouermits den
 66490 welcken luttel vanden gheest neder co-
 66491 met die de nature niet alsoe volcomelic
 66492 begripen en can. Item dat rukens is open-
 66493 barende dat dinck dat hem teghens
 66494 gheworpen werdt Dat rukens verwan-
 66495 delt dye gheesten der zyelen ende het

66496 schiet vluchs ter hersen ende verteert de
 66497 quade humoren ouermits der goeder luch-
 66498 ten van warmen cruden ende stopt dye lo-
 66499 pinghe vander herssen ende wedermaect
 66500 die gheesten die verdoruen waren ouer-
 66501 mits die puricheyt des rukens ende starct
 66502 die cranckicheyt des herten ende dat rukens
 66503 verwandelt die lucht in zijnre ghelijcke-
 66504 nis ende wederslaet den stanck ende bedect
 66505 dat vervuyt is ende maect ghenuechte
 66506 inden sin der dyceren ende der menschen
 66507 Want die visschen beminnen goeden ro-
 66508 ke ende scuwen dinghen die stincken ende
 66509 alsoe doen die byen als aristotiles seyt. Ende
 66510 alsoe veriaechtmen die myeren mitter
 66511 luchten vanden zweuel. ende die serpentes
 66512 scuwen die lucht vander ruten ende dy
 66513 padden scuweu⁶⁹ die goede lucht vanden
 66514 wijngaert als hi bloyt.
 66515 Dat xxxvij. capitel vanden stanck
 66516 ⁷⁰Fetor dat is stancke dye gheco-
 66517 men is van enen ghecorrum-
 66518 peerden dinghe veninende besmetten-
 66519 de ende verderuende den gheeste der
 66520 zyelen. Want ghelikerwijs dat die goe-
 66521 de roeke dat rukens starck maket ende
 66522 ghenoechlijck alsoe venijnt die stincken-
 66523 de lucht den rukelycken gheest. want
 66524 ysaac seyt Soe is die fume die ghere-
 66525 solueert is is⁷¹ vanden dinghen der qua-
 66526 der complexien onbequaem den gheest
 66527 dye daer ghesielt is. Want van quaden
 66528 stancke comen veel quader humoren
 66529 vanden welcken veel fumen comen en-
 66530 de slaen opwaert totter herssen ende si
 66531 bezwarese. Item men syet soe wan-
 66532 neer die visschen ghesoden werden dat
 66533 hem dye oueruloedighe vuchtigheden
 66534 benomen werden. ende daer omme soe
 66535 werdt oeck mede haren stanck beno-

66536 men al stonden si menighen tijt want wan-
 66537 neer dat erghent een stanc is in enen din-
 66538 ghe in veel punten soe is daer ghaerne
 66539 een verderffnisse by sonderlinghe in leuen-
 66540 dighen dinghen mer niet altoes. Item
 66541 die stanc doet enen mensche oeck walli-
 66542 ghen ende spuwen ende maect hoeftzwe-
 66543 ren ende ontempert alle die complexie
 66544 Item die stanc maect veel onnatuerlichen
 66545 inden mensche alst openbaert inden mal-
 66546 laetschen menschen die de luden venijn-
 66547 den ende besmetten mit haren adem. ende
 66548 die stanc doot den vrucht inden lichaem der
 66549 dyceren Want waert dat een merye stanc
 66550 gheuoelde van eender kaersen dye wt
 66551 ghedaen waer die volen droghe si sou-
 66552 det verwerpen Ende die stanc mocht alsulc
 66553 wesen dat hi den haestelijcken doot in bren-
 66554 ghen soude Want daer is eenrehande ser-
 66555 pent die enen mensche vluchs doot mit
 66556 sinen stanc gelijckerwijs dat die basiliscus
 66557 enen doot mitten ghesichte als auicenna
 66558 seyt. Mer onderwilen helpt die stanck by
 66559 toegheual want zommighe zijn stincken-
 66560 de inder medicinen Als aloe caballinum
 66561 sulfur ende asafetida ende deser ghely-
 66562 ke die tot veel dinghen goet zijn ter me-
 66563 dicinen. Want ouermits die zwaricheyt
 66564 haers rokes soe halen si die vuyte hu-
 66565 moren nae hem die bereyt zijn te stincken
 66566 ende verdriuense om haerder ghelyke-
 66567 nissen wille die si te samen hebben. want
 66568 die nature eyschende ende ontsiende den
 66569 ⁷²stanc ouermits die stinckinghe der me-
 66570 diciuen soe maect si haer seluen starck op
 66571 dat si schermen ende vechten mach als
 66572 teghens haren vyant die alsoe stincken-
 66573 de is want die stinckende medicijn is dic-
 66574 wijle by gheual een verdriuiughe ⁷³ der
 66575 stinckender dinghen ghelijckerwijs dat

66576 die stanc van ghebarnder wollen of vil-
 66577 ten of bocshoren dicwyle voer dye na-
 66578 zen ghehouden anderen stanc verdryuet
 66579 dye inden lyue is Als die vake die van
 66580 litargien coemt wert daer mede verwe-
 66581 ket want die gheesten die den stanc ver-
 66582 smaden vlyen weder totten bynnensten
 66583 der herssen daer die sake der siecten is.
 66584 Vander welcker toelopinghe die natu-
 66585 re gheholpen werdt teghens die siect
 66586 Ende daer omme scheydt ende verduut
 66587 die stanc die materie des aposteems te
 66588 lichtelycker die de sake was des val-
 66589 schen slaeps als die selue seyt. Inder
 66590 seluer maniren gheschiet oec inden sa-
 66591 ken vander moeder als dye opwaert
 66592 schyhet ende druct dat hert ende die gees-
 66593 telijke leden soe houtmen oec stincken-
 66594 de dinghen die ghebarnt zijn voer dye
 66595 nazen op dat dye moeder weder dalen
 66596 sal. Ende onderwylen verdrijft die een
 66597 stanck den anderen. Als wanneer dat
 66598 een mensche veel loecx ghegheten he-
 66599 uet soe en ruuct hy den dreck vanden men-
 66600 schen niet lichtelijcken. Ende vanden
 66601 welrukenden dinghen soect bouen inden
 66602 seuentienden tractaet vanden cruden specien
 66603 ende planten
 66604 Dat xxxvij. capitel vanden smake.
 66605 ⁷⁴Sapor dat is smake dye gheuoeli-
 66606 ken is want ghelijckerwijs dat
 66607 die verwe een teghenworp is des ghe-
 66608 sichts alsoe is oeck mede dye smake
 66609 een proprietheyt eens dinghes ouer-
 66610 mits oerdel der sielen offerende hem
 66611 ouermits den wech des smaecx Item
 66612 die smake is een proprietheyt des din-
 66613 ghes dye vernemelijck is mitten sma-
 66614 ke alleen ende dat segghe ic int beghin
 66615 want die phylozophen oerdelen anders

66616 vanden smaken ende vanden beghinse-
 66617 len der smaken dan die meysters inder
 66618 medicinen Mer van dyer murmureringe
 66619 en leyt hier op dese tijt niet an. Want wij
 66620 soecken hier alleen die differencien werckin-
 66621 ghe ende saken der smaken nae dyen dat
 66622 si der heyligher scriften bequaem zijn
 66623 om wt te locken vten proprietheyten
 66624 der smaken Sommighe gheestelijcke
 66625 verstandenissen waer by dat wij op de-
 66626 se tijt vanden anderen niet en ruken etcetera
 66627 ende daer om die smake is een proper te-
 66628 ghenworp des proeuens Van wes teghen-
 66629 woerdicheyt hy ghenuechte heuet of
 66630 onghenoechte ouermits den smakelijc-
 66631 ken instrument Ende ysaac seyt in dietis dat
 66632 is inden dyeten datter achte differen-
 66633 cien zijn vanden smaken als die zuete sma-
 66634 ke die smerighe die sowte⁷⁵ die bitter die
 66635 scharp die zuer die damper ende die stip-
 66636 tike smake Ende deser wert toe ghedaen
 66637 die onsmakende smake ende alsoe isser ix.
 66638 Mer die onsmakende smake en is niet
 66639 properlic geen smake want hy derft des
 66640 smaecs. ende die viue behoren totter warm-
 66641 ten ende totter heter complexien. ende dye
 66642 ander totter couder complexien Tot-
 66643 ter warmer complexien behoren dese.
 66644 als die soete die smerighe die ghesou-
 66645 ten die bitter ende die scharpe. ende totter
 66646 couder complexien behoeren dese. als
 66647 damper die ic pontike heyt die stiptike
 66648 die zuere ende die onsmakende smake wat
 66649 ponticus sapor is of stipticus dat sal hy
 66650 noch nae leren. Item het zijn twee din-
 66651 ghen die den smake maken Als dye com-
 66652 plexi ende die substanci is dryeuoudich.
 66653 als grof subtijl ende midelbaer. Item
 66654 een hete ende een vuchte complexi in-
 66655 den anderen grade mit grouer substan-

66656 cien maeckt enen soeten smake. Item
 66657 een hete ende een vuchte complexi int
 66658 eynde vanden anderen grade mit sub-
 66659 tijlder substancien maeckt enen smerigen
 66660 smake Ende werdt gheseyt subtijl sme-
 66661 rich nae den ouerghanck Want lichteli-
 66662 ken ghaet hy in fumen ende heeft een werc-
 66663 kelijcke groefheyt waer omme dat hy
 66664 stoppende is mer hi heeft een machtelic-
 66665 ke subtijlheyte ende daer om is hy snellijc-
 66666 ken ouerghaende Item die complexie
 66667 die heet ende droeghe is int eynde van-
 66668 den anderen grade mit middelbaerder
 66669 substancien maect enen souden smake
 66670 die heet ende droeghe is inden derden
 66671 grade mit grouer substancien maect enen
 66672 bitteren smake Mer een complexi dye
 66673 heet ende droeghe is inden vierden gra-
 66674 de mit subtijlre substancien maect enen
 66675 scharpen smake Alsoe werden vijf sma-
 66676 ken ghefundeert op die warmten of op
 66677 die hetten. Item die complexie dye
 66678 cout ende droeghe is inden derden gra-
 66679 de mit grouer substancien maeckt enen
 66680 smake dyemen pontike heyt alst is in-
 66681 den onripen vruchten. Item die com-
 66682 plexie dye coutt ende droeghe is in-
 66683 den anderen grade mit middelbaerre
 66684 substancien maect enen smake dyemen
 66685 stiptyke noemt alsoe als dye smake is
 66686 inden ripen rosen ende inden quede ap-
 66687 pelen. Item die complexie die cout en-
 66688 de droeghe is inden anderen grade mit
 66689 subtijlre substancien maect enen zueren
 66690 smake. Item een complexie dye cout
 66691 ende vucht is inden eersten grade myt
 66692 middelbaerre substancien maect enen
 66693 onsmakelijcken smake als inden witte
 66694 vanden eye. Ende hier om openbaret
 66695 dat drye smaken als dye scharpe dye

66696 smerighe ende die zuere tughen zijn der
 66697 subtijlre substancien Ende daer isser drye
 66698 die tughen zijn der grouer substancien.
 66699 als die pontike smake die bitter ende dye
 66700 zuete. ende alsoe isser oec drye der middel-
 66701 baerre substancien. als die stiptike smake
 66702 die ghesouten ende die onsmakelicken
 66703 smake etcetera
 66704 Dat xxxix. capitel vander zueticheit zijnder effecten
 66705 **76**Die zueten smake wert gewonnen
 66706 van ghetemperder hetten ende van gro-
 66707 uer substancien want die zueticheynt an de
 66708 tonghe ghehouden verwarmt te maten ende
 66709 vuchticht te maten want die groefheynt der
 66710 substancien die te maten inden zweetgateren
 66711 ghaet die open zijn blijft daer lange waer
 66712 by dat die siele haer verblijdt van sulcker
 66713 ghetempertheynt. want die nature heeft
 66714 meer ghenuechten inder soeticheynt dan in
 66715 enighen anderen smaken. ende die zuete ge-
 66716 temperde smake is der menschelycker
 66717 gheslachten aldernaest want die mensche
 66718 heeft meest ghenuechten in.
 66719 Dat xl. capitel vander soeter smaken.
 66720 **77**Totten soeten smake becomen vier
 66721 elementen sal hi ghemaect wer-
 66722 den nochtans niet mit effen veel deelen
 66723 Wanttet tfuer ende die lucht ghaen den an-
 66724 deren bouen want vanden viere wert hetten ende
 66725 vander luchten wert een vuchticheynt wel-
 66726 ke twe noot zijn tot elcker winninghe.
 66727 want die ghetemperde hetten wercken-
 66728 de inder humoren maect dye humoer
 66729 warm ende ontbyntse ende maectse puer van-
 66730 der aerdiger humoren. ende die substancie
 66731 **78**wert ghemorwet waer af dat die Inch-
 66732 tighen ende die vierighe delen ghemeeert
 66733 werden ende die vuchticheynt wert ghe-
 66734 dicket. ende alsoe werdt die groue sub-
 66735 stancie ghewonnen. inder welcker dye

66736 zuete smake gheconfundeert sal werden
 66737 Want die soete smake wanneer dat hy
 66738 gheen smette der scarpheynt en heuet
 66739 soe is hy zueter dan alle ander smaken
 66740 als ysaac seyt. Want zijn nature is in-
 66741 den bloede al nae by. ende daer omme
 66742 verblijdt hy ende zuuert dat hinderlyc
 66743 is ende vuchticht die nature sonder ar-
 66744 beynt der naturen. Item die nature des
 66745 zueten smakes is middelbaerlyc hou-
 66746 dende dye vyer qualiteyten alst open-
 66747 baert inden zuiker. ende onderwijlen is
 66748 si den scharpicheynt toe gheuoecht alst
 66749 openbaert inden honige die eerste soe-
 66750 ticheynt is der naturen zeer bequaem.
 66751 Mer onderwijlen toeuallentlyc hyn-
 66752 dert si der naturen. als wanneer die na-
 66753 ture meer neemt dan si wel verduwen
 66754 mach. ende dan soe is si een sake eni-
 66755 gher opelacien dat is bestoppinghen.
 66756 Want die oueruloedichede inden zweet-
 66757 gateren der aderen werdt beslijmt en-
 66758 de dyck ende soet. Ende alsoe morwet
 66759 si die leden ende wasschetse ende maket-
 66760 se zuuer ende voedet natuerlyc een lut-
 66761 tel ende toeuallijcke veel. Item ysaac
 66762 seyt dat die proper smake des voetsels
 66763 is zueticheynt ist dat zijn substancie sly-
 66764 micheynt of taeyheynt hadde vander ma-
 66765 terien. want si is stedich inden leden.
 66766 Item dye smaken die der zueticheden
 66767 contrarie zijn dye zijn inder complexi-
 66768 en der menschen van luttel voetsels.
 66769 Nochtans tusschen tweekontrarien
 66770 smaeken soe comet dicwijlen een zue-
 66771 re smake ofte oeck een middel smeake **79**
 66772 die ghoet is daer een zueticheynt in schu-
 66773 **80**let. die welcke der naturen des men-
 66774 scheu bequaem is inder voedinghe alst
 66775 openbaert inden sausen ende inden

66776 pigmenten inden welcken contrari din-
 66777 ghen ghenomen werden vanden welken
 66778 openbaert dat zueticheyt is een beghin
 66779 alre ghenoechlicker smaken Gheliker-
 66780 wijs dat die witticheyt is een beghin al-
 66781 re verwen. als gheseyt wort in libro de
 66782 sensu et sensato. Daer gheseyt wert dat
 66783 zwarticheit een berouinghe is des wit-
 66784 ten inder doerschijnlicheyt ghelijcker-
 66785 wijs dat bitterheyt is een berouinghe
 66786 der zueticheyt inden vuchten Item die
 66787 zueticheyt is vriendinne der gheestelic-
 66788 ker leden want si saeft die borst ende die ander
 66789 lede daer omtrent. ende maect die arterien
 66790 vucht ende die stemme claer ende zuuert
 66791 die pipen vander longhen ende wisscht⁸¹ af
 66792 die onreynicheyt vanden huuch ende van-
 66793 der strotten ende scheyt die oueruloedighe
 66794 humoren die omtrent⁸² den gheesteliken
 66795 leden zijn. ende brenghetse te punte Mer
 66796 si is den ghenen quaet die groete hetten
 66797 hebben. want si brengt alsulcken luden
 66798 verrottinghe ende verderffnisse in wan-
 66799 neer dat die hetten oueruloyende is ende
 66800 si bestopt oeck dye nyeren mylte ende
 66801 leuer. Item die zueticheden maken oec
 66802 stenen inden nyeren ende inder blazen.
 66803 Want ist datmen meer vander soetiche-
 66804 den neemt dan dye nature verduwen
 66805 mach dat wert verkeert in stenen als ysaac
 66806 seyt Item vten voerscreuen dinghen soe
 66807 machmen mercken dat zuete dinghen der na-
 66808 turen nut zijn ende onderwylen niet ende
 66809 si schinen zommels oeck soet dye den
 66810 mensche nochtans doden.
 66811 Dat xli. capitel vanden smerighen smake.
 66812 ⁸³Sapor vunctuosus dat is die sme-
 66813 righe smake ende wert ghewonnen
 66814 vten heten ende vuchten in subtijlre sub-
 66815 stancien. ende daer omme smericheyt

66816 die aen der tonghen ghedaen is opent
 66817 meer ende scheyt meer mer die subtile
 66818 substantie ghaet meer in ende die meerre
 66819 werckinghe der hetten werckende in
 66820 dat vuchte ontbindt ende puert meest
 66821 want die waterighe ende die aerdighe
 66822 deylen werden ghemindert ende die vye-
 66823 righe delen mitten lughtighen werden
 66824 ghemeerret ende daer coemt een smeri-
 66825 ghe smake af. Item die smerighe spy-
 66826 sen maken crancken appetijt ende wal-
 66827 ghinghe inder magen want die vettich-
 66828 heden die inder magen ghenomen zijn
 66829 die zijn van luchtiger naturen ende beghe-
 66830 ren opwaert te clymmen als totten mont
 66831 vander maghen ende maken daer een ver-
 66832 driet. Item die vettichede benemen die
 66833 verduwinghe Want ouermits haerder
 66834 smericheyt vervullen si die vilmen vander
 66835 maghen ende makense saefte ende daer
 66836 of blijft die spise rauwe ende onuerdu-
 66837 wet ende si zijn oeck luttel voedende want
 66838 si stoppen den monden vanden aderen haes-
 66839 telijck Item si maken oeck veel hetten
 66840 ende tfuer en werdt oeck niet gheuoedt
 66841 dan ouermits der luchten ende die smeri-
 66842 ghe dinghen ghaen rasch in een luchtighe
 66843 substantie Item veel vetticheden
 66844 dye maken coertsighe hetten. ende daer
 66845 omme verbietmen vleesch te eten inden
 66846 scharpen coerts wantmen ducht dat-
 66847 ter een smericheyt in ghemenghet is.
 66848 Item si zijn die mylte ende oeck mede
 66849 die leuer stoppende om haerder groef-
 66850 heyt wille Item si maken hoeftzweer
 66851 want si fumen maken. Item si saeften
 66852 die gheestelijcke leden alst openbaert
 66853 inder boteren nochtans soe zijn daer
 66854 zommighe smerighe dinghen dye der
 66855 borsten quaet zijn ende hinderlick om dye

66856 aenhanghinghe der droecheyt als die
 66857 noot olye want die en hebben gheen puer
 66858 smericheyt. Item si saften die zerich-
 66859 heyt die buyten zijn ende morwen dye
 66860 hardicheden ende si rypen die aposte-
 66861 men ende winnen etter ouermits haerre
 66862 vuchticheyt. want van crancker hetten
 66863 ende veel vuchticheden coemt dat etter ende
 66864 corrupcien.

66865 Dat xlij. capitel vanden souden smake
 66866 SApor salsus wedrt⁸⁴ van hetten
 66867 ende van droechten in middel-
 66868 baerre substancien want die hetten mit-
 66869 ter droecheyt want si verre is vander
 66870 ghetempertheyt opent si veel zweet-
 66871 ghateren want als die droechte der het-
 66872 ten toe gheuoecht is so laxeertse te meer
 66873 ende als si der coutheden toegheuoecht
 66874 is soe stopt si ende daer omme cruupt ha-
 66875 re substancie veel inden zweetghateren
 66876 Ende want daer een grote scheyfelinghe der
 66877 delen werdt ende veel incrupinghe der
 66878 substancien soe en verdljdt⁸⁵ haer die siel
 66879 niet van haerre teghenwoerdicheyt.
 66880 mer si veruaert den gheest byllicker.
 66881 Item totten souden smake behoren vier
 66882 elementen mit eenrehande deelen dye
 66883 nochtans niet effen ghelijcke en zijn.
 66884 Want dat vyer ende die aerde ghaen mid-
 66885 delbaerlycken bouen nochtans van ghema-
 66886 ten vyere comen ghematighe hetten. ende
 66887 van ghematigher aerden werdt een ghe-
 66888 matighe droechte. ende van ghematiger
 66889 hetten wert een ghematighe opsiedinge
 66890 ende cokinghe der vuchticheyt. want dye
 66891 waterighe ende vuchtighe deylen werden
 66892 ghescheyden midderbaerlick⁸⁶ in vyerigen
 66893 delen ende wt gematiger droecheyt wert
 66894 die substanci ghematelijc gedroecht ende
 66895 alsoe blijft een middelbaer substanci want

66896 die ghesouten smake wert van ghema-
 66897 tigher heerlicheyt of bouenghanck der
 66898 hetten ende der droechten in middelba-
 66899 re substancien. Item die ghesouten din-
 66900 ghen zijn zuuerende want bynnen ghe-
 66901 nomen ouermits haerder hetten soe
 66902 scheyden si droecheyt ende vuchtich-
 66903 heyt ende ouermits hare souticheyt so
 66904 byten si die maghe ende dye darmen. en-
 66905 de als si ghebeten zijn soe werden si be-
 66906 roert op dat die ontbonden vuchticheit
 66907 wtghelaten werden mach. ende alsoe
 66908 werter een zuueringhe. Item die ge-
 66909 souden dinghen morwen hardt vleysch
 66910 ende si maken een morwe substancie
 66911 hardt ende si maken die substancie des
 66912 dinghes puer. ende daer omme behou-
 66913 den sijse sonder vuylen. Item die sou-
 66914 ticheyt heuet veel vander aerden als
 66915 gheseyt werdt in dyetis. Om wes wil-
 66916 le dat vleysch hardt wordt als die sel-
 66917 ue seyt. Item die soute dinghen ha-
 66918 len af die rudicheyt ende die buyten-
 66919 ste oueruloedicheyt vander huut des
 66920 lichames ende dat gheschiet al verte-
 66921 rende die oueruloedighe humoren al-
 66922 soe dye opter huut zijn als die tusschen
 66923 velle ende vleysch zijn. Item die ghe-
 66924 soute dinghen doen dye heffinghe van-
 66925 den water ghaen sitten in eens men-
 66926 schen lijf want si verdroghen ende ver-
 66927 teren: Item si ghesesen beten van ver-
 66928 woeden honden ende van anderen ve-
 66929 nijnden dinghen ende treckent wt want
 66930 het helpet zeer datmen alsulcke venijn-
 66931 de wonden haestelijcken wascht mitten
 66932 ghesouten water Want dat water trect
 66933 dat venijn wt alsoe als die selue seyde.
 66934 Item ist datmen ghesouten vleysch
 66935 legghet in souden water het sal veel te

66936 eer comen tot zijnder ghetempertheyt
 66937 ende dat is om der ghelikenissen want dat
 66938 soute water trect dat hem ghelijc is tot
 66939 hem Item tsout werdt hardt inden vier
 66940 ende inden water wertet ghescheyden ende
 66941 ghaet te niet Hier of soect bouen libro xv.
 66942 vanden aderen der aerden int capittel
 66943 vanden soute.
 66944 Dat xliij. capitel vanden bitteren smake
 66945 ⁸⁷Sapor amarus wert van hetten inden
 66946 dorden grade mit droecheden in-
 66947 ghaende ende scheyt zeere Waer of dat-
 66948 tet instrument ghequetst wert ende wert
 66949 een bitter smake die den smake contrari is
 66950 Tot wes makinghe vier elementen beho-
 66951 ren mit eenrehande ghelikenissen. mer
 66952 meest onghelijcken want daer ghaen
 66953 meest bouen tfuer ende die aerde al ist dat-
 66954 tet meer vanden vyere is dan vander aer-
 66955 den Waer by dat vanden meerren bouen-
 66956 ghanck der hetten werdt grote opsie-
 66957 dinghe waer of dat die waterighe en-
 66958 de die luchtighe delen meest ontbonden
 66959 werden ende si werden inden vyerighen ende
 66960 inden aardighen delen ghedicket. Mer
 66961 want die bouenghanc der droecheyt is
 66962 middelbaer so en wordt si niet ghedunt
 66963 ende alsoe blijft die substancie grof Inder
 66964 welcker die bitterheyt sal ghefundeert
 66965 werden ouermits die werckinghe ende der
 66966 droechten Item alle bitter dinghen be-
 66967 drouen den smake meer dan enighe ande-
 66968 re dinghen die slechte smake hebben want
 66969 si maken meerre ontbyndinghe inder
 66970 tonghen al ist dat die bitter dingen myn-
 66971 re hetten hebben dan die scharpe. Item
 66972 die bitter dinghen zueren die colera.
 66973 of want si der colera ghelijck zijn inder
 66974 complexien of want die colera vol gha-
 66975 terkens is of open laet si dye bitteren

66976 dinghen in haren ghateren comen en-
 66977 de al scheydende die deylen vanden dey-
 66978 len maken sise vloyelic. Ende als dye
 66979 colera alsoe ghesmouten is leyden sise
 66980 wt. Item dye bitter dinghen maken
 66981 enen appetijt want si leyden die colera
 66982 wt den lyue die inden crop vander ma-
 66983 ghen gheghadert leyt. Item si ontstop-
 66984 pen oeck die bestopte mylte ende leuer
 66985 Want ouermits hare hetten openen si
 66986 die zweetghateren ende scheyden dye
 66987 humoren ende ouermits hare groefheit
 66988 al duwende soe leyden si die gheschey-
 66989 den humoren mede wt: Item die bit-
 66990 ter diughen ⁸⁸ doden die pyeren dat zijn
 66991 wormen want dese comen vander fleu-
 66992 men die verrot is. Ende dye dinghen
 66993 die bitter zijn ende colerike die zijn der
 66994 fleumen contrarie ende daer omme so
 66995 steruen die pyeren vanden bitteren din-
 66996 ghen. Item die bytter dinghen zijn den
 66997 gheestelijcken leden contrarie ende dat
 66998 is om haerder scharpicheynt willen ende
 66999 om hare grote droechten. Item si ghe-
 67000 nesen die coude watersucht ende schey-
 67001 den ende verteren dye materie Item si
 67002 droeghen dye conde ⁸⁹ rudicheyt. Item
 67003 si openen die wegghen vanden nyeren
 67004 ende vander blasen. ende scheyden den
 67005 steen. ende starcken die moeder ende doen
 67006 die menstrua comen ende leydense wt.
 67007 ende si zijn alte veel oerbaerlicker dan
 67008 die zuete dinghen
 67009 Dat xliiij. capitel vander scharper smaken
 67010 ⁹⁰Sapor acutus dat is een scharpe
 67011 smake ende coemt van hetten en-
 67012 de oeck van droechten dye inden vyer-
 67013 den grade is mit subtylicheden Waer
 67014 of dat alte groete openinghe werdt der
 67015 zweetghateren ende een scheydinghe

67016 der deylen Ende want haer substancie
 67017 subtyl is soe ghaet si veel in Tot wes
 67018 volcomenheyt behoeren vyer elemen-
 67019 ten mer nyet ghelijckerlyck want daer
 67020 verghadert meer vanden vyere ende
 67021 oeck mede vander aerden dan vanden
 67022 anderen. ende daer omme datter des
 67023 vyers meest is soe zijn si scharpe ende
 67024 zeer heet ende vander droegher aerde
 67025 Want van oueruloedigher hetten wer-
 67026 det een groete opsiedinghe ende een
 67027 resoluci der luchtigher delen ende der
 67028 waterigher delen in vyerighen delen
 67029 ghescharpet werden. Ende van alte
 67030 groter droechten soe werdt die substan-
 67031 cie droeghe si werdt ghedunt ende oeck
 67032 ghesubtylt ende alsoe werdt die schar-
 67033 pe smake vander oueruloedicheyt des
 67034 heten ende des droeghen inder dunre
 67035 subtylder substancien. Item die schar-
 67036 pe dingen zijn corrosiue want si zijn zeer
 67037 heet ende droeghe ende daer wert een
 67038 groete ontbyndinghe Ende die subtyl
 67039 scharpe substancie die ingaende is dye
 67040 scheydet die delen vanden delen ende
 67041 alsoe werdt daer een corroderinghe dat
 67042 is een vretinghe. Item dye scharpe
 67043 dinghen zijn insnidende ende scheyden-
 67044 de Want ouermits der qualtheyten
 67045 ende der substancien soe scheyden si dat
 67046 een deel vanden anderen ende ghaen
 67047 dyepe in ende daer omme ontbynden
 67048 si ende snyden in Item si starcken den ap-
 67049 petijt want si verteren dye oueruloedic-
 67050 heyt der leden. Item si voeden luttel
 67051 want ouermits alte groter hetten ende
 67052 droechten soe coemt byllicker een ver-
 67053 barninghe dan een verduwinghe ende
 67054 daer omme soe gheuen si oeck luttel
 67055 voetsels Item si zijn van subtylre sub-

67056 ⁹¹substancien ende werden lichtelijc verteert.
 67057 ende si gliden schier vandeu ⁹²leden ende si zijn
 67058 der naturen contrarie vanden complexien
 67059 wegghen ende daer om want si onghenoechli-
 67060 ken te nemen zijn soe en begheertse die na-
 67061 ture nyet.
 67062 Dat xlv. capitel vanden zueren smake
 67063 ⁹³Sapor acetosus coemt van droech-
 67064 ten ende van coude wesende inden an-
 67065 deren grade mit subtylre substancien waer
 67066 af ist datmen dat zuer aen der tongen hout
 67067 soe byntet mit sinen qualiteyten ende ghaet
 67068 doer mit zijnder substancien Ende also van-
 67069 den tween contrarien werckinghen wert
 67070 ene zuere smaeke tot wes veruollinge
 67071 verghaderen vier elementen mit onghel-
 67072 liken delen Item daer is een middel-
 67073 baer bouen ghanck des waters ende der
 67074 aerden ende vanden middelbaren bouenghanc
 67075 des waters is daer een middelbaere
 67076 coutheyt ende vanden middelbaren bouen
 67077 ghanck der aerden werdt een middelba-
 67078 re droecheyt ende vander coutheyt soe
 67079 werdt die hetten verdruct dye welcke
 67080 als si verdruckt is maect ene cleyne op-
 67081 siedinghe want si scheydet ende verteert
 67082 dye vyerighe delen ende die luchtige
 67083 delen lichtelijcken. Item die zuere din-
 67084 ghen maken enen appetijt Want ouer-
 67085 mits der couden ende der droechten soe
 67086 hebben si een beroeren totten centrum
 67087 Waer by dat si die spijsse totten bodem
 67088 toe duwen. Item si laxeren den vol-
 67089 len buke ende si stoppen den ydelen bu-
 67090 ke Want als die subtylicheyt der zuer-
 67091 der substancien vyndende is veel vuch-
 67092 tigheden inder maghen soe snidetse die
 67093 in ende maectse subtyl ende alsoe ma-
 67094 ket sise abel om wt te cruden. Mer als

67095 die maghe ydel is soe vinden si luttel
 67096 vuchticheden die welcke die zuere din-
 67097 ghen droeghe maken ouermits haerre
 67098 droecheyt ende stoppen ouermits hare
 67099 coutheyt. Item si openen die bestoppin-
 67100 ghe der leueren ende der mylten want si en
 67101 openen die humoren inden zweetghaten
 67102 niet ouermits der qualiteyten mer ouer-
 67103 mits die subtilicheyt der substancien want
 67104 si insniden ende scheyden Item die zuere din-
 67105 ghen zijn den gheestelijcken leden ontrent⁹⁴
 67106 der borsten contrari ouermits hare cout-
 67107 heyt diese dwinghende is. ende ouermits
 67108 hare droecheyt diese zarp maect Item
 67109 gheleyt op die vterste leden soe wederslaen
 67110 si die humoren want als die beenen vanden
 67111 vrouwen ghedronten zijn vander ophoudin-
 67112 ghe des menstruum soe salmense baden
 67113 mit warmen edick soe slincken si van de-
 67114 sen Soect bouen inden tractaet vanden
 67115 edick libro xvij. daer ghetracteert wert van
 67116 vitis ende van vinum.
 67117 Dat xlvi. capitel vander smaken genoemt pontic.
 67118 ⁹⁵Ponticus sapor wert van coutheden
 67119 ende van droecheden wesende inden
 67120 derden grade mit grouer substancien want
 67121 dat ponticum aeu⁹⁶ der tonghen ghehouden
 67122 byntse. ende die substanci die inden zweet-
 67123 gaten gaende is maectse dicke Ende alsoe
 67124 ghemoeter een smake dyemen ponticus
 67125 heyt Item om ponticum saporem te vol-
 67126 maken behoeren vier elementen toe mit gro-
 67127 ter onghelijckicheyt want twater ghaet
 67128 daer bouen ende de aerde tvier ende de lucht
 67129 staen daer onder. Want van starcken bouen-
 67130 ghanck des waters wert een stercke cou-
 67131 de ende van veel aerde wert een droech-
 67132 heyt daer omme en mach daer gheen
 67133 rechte verwandelinghe werden. Want
 67134 daer ghebreck is der hetten ende der

67135 humoren. Item ysaac seyt wanneer de-
 67136 se smake dyemen ponthicus heyt ver-
 67137 ghadert mit enen ghenoechlijcken sma-
 67138 ke soe is hy ghenoechlycker dan dye
 67139 zuete smake te voren was. ende wordt hy
 67140 versaemt mit enen quaden smake so is
 67141 dye smake oeck quader dan dye quade
 67142 smake te voren was. Waer af dit die re-
 67143 den is. Dye smake dyemen ponthicus
 67144 noemt den zoeten dinghen toe gheuoeg-
 67145 ghet werdt ende den smerighen dingen
 67146 ist dan dat die smake inden poros gaet
 67147 soe doet hy die zueticheyt daer langher
 67148 blyuen ende alsoe werdt si daer te vas-
 67149 ter in gheprent. ende daer omme duert dan
 67150 die ghenuechlicheyt te langher. ende
 67151 alsoe ist oeck vanden smake die onghe-
 67152 voelic is ende hier om ist dattet vleysch
 67153 dat naest den been is zueter is dan dat-
 67154 ter verre af staet Want die beenen zijn
 67155 melancoliose als coudt ende droeghe.
 67156 mer tvleysch in zijnder naturen is zuet
 67157 ende sangwijn. ende alsoe is daer een
 67158 menghinghe vander zueticheyt ende
 67159 vanden smake dyemen ponticus heyt
 67160 ic en kans niet duutschen ten waer oft
 67161 een damper smake heyten mochte.
 67162 Item dese ponthicke smaken die ma-
 67163 ken enen appetijt ende nae den eten so
 67164 laxeren si Van welcken dit die reden is
 67165 Te samen druckinghe der spysen totten
 67166 nedersten als totten doerghanck der
 67167 parssen. ende voer den eten stoppen si
 67168 want si dwinghen die zeenen ende stop-
 67169 pen die toepaden ouermits groefheyt
 67170 der substancien ende ouermits der qua-
 67171 liteiten der coutheden ende der droech-
 67172 heden Waer af dat die verteerde spy-
 67173 sen ghehouden werden ende en wer-
 67174 den niet wt laten ghaen. ende mit hare

67175 groefheyt bestoppen si die leuer ende
 67176 die mylte ende wynnē stenen inden ly-
 67177 ve ende verwecken dat lanckeuel ende
 67178 bestoppen dye darmen datter gheen
 67179 windt wt en mach. ende si quetsen die
 67180 gheestelijcke leden ende bezwarensē want
 67181 si makense droeghe ende buyten opten crop-
 67182 pe vander maghen gheleyt benemen si
 67183 die spuwinghe ende si ondergrijpen dye
 67184 lopinghe vanden bloede ende stempent
 67185 ende si slaen die zeenen ende maken die tan-
 67186 den egghich.
 67187 Dat xlvij. capitel vander smaken stipticus.
 67188 ⁹⁷Sapor stipticus wert ghewonnen van
 67189 coutheden ende van droecheden in mid-
 67190 delbare substancien Tot wes volcomen-
 67191 heyt behoren vier elementen mit ongheli-
 67192 ken deylen want twater ende die aerde
 67193 ghaen bouen hier in mer niet alsoe ve-
 67194 le als in ponthico. Vten water coemt
 67195 coutheit ende vter aerden coemt droech-
 67196 heyt ende vander coutheyt wert die het-
 67197 ten verdruct die welcke als si wedersla-
 67198 ghen is maect ene cleyne opsiedinghe.
 67199 waer of dat die substantie een luttelken
 67200 resoluert wert mer niet verteert. Mer
 67201 vander droecheyt werdt si wat dick ge-
 67202 maket Ende wanttet die droecheyt niet al-
 67203 temael droeghen en mach noch altema-
 67204 le verteren soe blijfter een middelbaer
 67205 substantie Ende aldus werdt stipticus sa-
 67206 por ghehouden onder ponticus als ysaac
 67207 seyt die welcke seyt dattet alleen seuen
 67208 ondersceydinge van smaken zijn
 67209 Dat xlvij. capitel vanden smake sonder smake
 67210 ⁹⁸Sapor nouus dat is dye neghende
 67211 smake dyemen sapor insipidus heyt
 67212 dat is een smake sonder smake ende dat
 67213 machmen twysins seggen Als beroef-
 67214 delick ende ghesettelic Ende beroefde-

67215 lyck soe wordt hij ontsmakelic gheseyt
 67216 Wes smake men niet begripen en mach
 67217 mitten sinnen Als die smake des wa-
 67218 ters dyemen niet bekennen en can mit-
 67219 ten proeuen om zijnder groter onghel-
 67220 likicheyt totten instrumenten des sma-
 67221 kes Want dat water is simpel by dat de
 67222 tonghe is die vier dinghen neemt in ha-
 67223 re composicien ende ghesettelijcken.
 67224 ⁹⁹Werdt die smake ontsmakelyck ghe-
 67225 gheheyten dye ouer den eersten grade
 67226 tot enighen vorderen grade den sin niet be-
 67227 kendt en is als dat wit vanden eye. wes
 67228 substantie is middelbaer hetten of mid-
 67229 delbaer coutheden dye de distanci des
 67230 eersten grades gheuoelentlijck niet bo-
 67231 uen en ghaet Dat is dat die steel alsoe
 67232 groet niet en is datmen merckeu ¹⁰⁰ mach
 67233 dat hy bouen den eersten graedt yet is
 67234 ¹⁰¹ghaende. Ende alsucke ontsmakelijcke
 67235 dinghen zijn dese. Cucurbiten cytrul-
 67236 len melonen ende deser ghelijcken der
 67237 welcker ghewoenten meer ter medici-
 67238 nen dyent dan totter dyeten want si lut-
 67239 tel voeden ende si en hebben ghenen ge-
 67240 noechlijcken smake. ende si hebben een
 67241 vloeyende substantie ende si benemen
 67242 den dorst mit hare vuchticheyt ende mit
 67243 haerder coutheyt Ende si lesschen dye
 67244 colera ende die hetten ende si meerren
 67245 dye fleumen ende maken daghelixen
 67246 coertsen. ende maken veel andere fleu-
 67247 matighe passien Item die onsmakende
 67248 smake coemt van coutheden ende van
 67249 vuchticheden in middelbaerre substan-
 67250 cien Tot wes volcomenheyt behoeren
 67251 vier elementen als inden anderen Mer
 67252 niet mit gheliken delen want twater ende die
 67253 lucht principalicken daer naest die aer-
 67254 de ghaen bouen ende om die starcke cout-

67255 heyt ende om die middelbaer droecheyt
 67256 werden die vyerighe ende die luchtige
 67257 delen ghescheyden in waterighen ende in
 67258 aerdighen delen Dese dinghen als van-
 67259 den simplen smaken als van haren on-
 67260 derscheyden ende naturen zijn ghenoech
 67261 gheseyt die allegader ghenomen zijn van
 67262 ysaac van constantinus ende van galienus ende van
 anderen

67263 doctoren der medicinen.

67264 Dat xlix. capitel vander vuchticheyt.

67265 **102** Liquor ende humor beteykenen bey-
 67266 de natticheyt Mer liquor betey-
 67267 kent properlic alsulken natticheyt als vten
 67268 cruden bomen dieren mit consten of natuerlic
 67269 druupt of gheperst wert. alst sap vanden
 67270 cruden of melc of pis of deser ghelijc ende
 67271 wijn ende olie van bomen honich van blo-
 67272 men bier vanden coern oxizatara van wil-
 67273 den appelen Ende onder dese liquoren
 67274 zijn zommighe simpel ende zommige
 67275 ghecomponeert. Want die ghecompo-
 67276 neerde liquoren zijn die ghene die ghe-
 67277 menghet ende gheconficieert zijn van
 67278 menigherhande dinghen ende die sim-
 67279 pel zijn dat zijn die ghene die niet ghe-
 67280 menghet en zijn ende die blyuen als si
 67281 eerst quamen. Item daer en is gheen
 67282 simpel liquoer die vry is sonder twater
 67283 alleen. Want dat is een simpel liquoer
 67284 alsoe verre alst in zijnre elementarighe
 67285 puericheyt blijft. Item die ander liquo-
 67286 ren werden ghemaect vanden vier ele-
 67287 menten als die humoren zijn nochtan wer-
 67288 den si simpel gheheyten die mitten ande-
 67289 ren niet ghemenghet en werden. Ende si wer-
 67290 den simpel gheheyten inden welcken nye **103**
 67291 simpel qualiteyten der elementen bouen
 67292 ghaen vter eerster composicien ende dye
 67293 meest gheseycht werden natuerlicken of
 67294 accidentalijcken vander aerdigher on-

67295 **104** reynicheyt Item die liquoren inden wel-
 67296 ken dat hete mitten vuchte bouen ghaet
 67297 zijn die zuetste. ende inden welcken dat he-
 67298 te mitten droeghen bouen ghaet dat zijn
 67299 die scharpste. ende inden welcken die coude
 67300 mitten droeghen bouen gaet zijn die zuer-
 67301 ste ende meest stiptike: mer inden welcken die
 67302 coude mitter vuchticheit bouen gaet zijn
 67303 ontsmakelicste inden smake alst openbaert
 67304 inden ptyseyn dat is inden gharsten wa-
 67305 ter ende in deser ghelijck. Item zommi-
 67306 ghe liquoren lopen wt bomen die al wil-
 67307 lens ghesneden zijn ouermits die het-
 67308 ten der zonnen als die balzem terbentijn ende
 67309 deser ghelijc. Ende zommighe werden vten
 67310 vruchten der bomen gheperst als wijn ende
 67311 olye ende deser ghelijc ende zommighe wer-
 67312 den gheperst ouermits barninghe vanden
 67313 vyere vten houten als colofonie peck ende
 67314 olye van iunipere dats van wakelberen ende
 67315 deser ghelijck. ende zommighe werden
 67316 gheperst vten sape vanden cruden. als
 67317 opium aloe ende deser ghelijcke dye
 67318 nae ghedroecht werden ouermits het-
 67319 ten des viers of der zonnen. ende zommighe
 67320 vten douwe des hemels die ouerghieten-
 67321 de is die eynden vanden blomen biden ouer-
 67322 sten al ouer ende ouer. Welcke liquoren ge-
 67323 maect werden ouermits dyerst der byen
 67324 als thonich. ende zommighe werden
 67325 ghetogen vten aderen der aerden. als
 67326 souden water glazen water ende alu-
 67327 nen water Vanden welcken soute glas
 67328 ende aluun wordt. ende deser ghelijck
 67329 Ende van allen desen onderscheyden
 67330 proprieteyten ende saken der liquoren
 67331 is ghenoech gheseyt bouen libro xvij. ende
 67332 oeck vanden cruden vanden bomen en-
 67333 de van haren zapen ende libro xv. van-
 67334 den aderen der aerden et libro viij. vanden

67335 passien der luchten daer gheroert wert
 67336 vander naturen des douwes ende des ho-
 67337 nichs die vander lucht ghewonnen wer-
 67338 den Nochtans zijn hier zommighe din-
 67339 ghen te segghen vanden honighe van-
 67340 den melc vanden weye ende vander boter
 67341 die vander mammen der dyceren gemol-
 67342 ken werden vanden welken bouen after
 67343 ghelaten is. etcetera
 67344 Dat l. capitel vanden honich
 67345 **105**MEI als ysidorus seyt libro xx. wert
 67346 gheseyt van mellissim in griex
 67347 dat is bye in duutsch want alsoe heyten
 67348 die grieken dye byen. ende die byen maken
 67349 thonich mit groter behendicheyt dat
 67350 eerst vanden hemelschen douwe ghesca-
 67351 pen is. ende inden bladeren vanden ryeden
 67352 gheuonden is. Item int ghemeyn is al-
 67353 le honich zuet sonder dat vander alssen
 67354 coemt ende des wert vele inden lande van
 67355 sardus Item die medici segghen ende
 67356 sonderlinghe galienus dattet honich
 67357 den kynderen ende den ionghelinghen
 67358 ende den ghenen die volwassen zijn dye
 67359 van heter complexien zijn quaet is. mer
 67360 het is den ouden luden goet die vercout
 67361 zijn ende den welken die hetten ontghaen is.
 67362 ende die oude wijn is hem mede goet. hier
 67363 toe heuet ysidorus gheseyt libro xix. capitulo i.

Item

67364 thonich is alte zueten liquoer die gewor-
 67365 den is vander alder puerster materien
 67366 mit consten der medicinen Ende die zuetich-
 67367 heyt des honichs is heter dan ander soe-
 67368 ticheyt Mer si is myn vucht als ysaac
 67369 seyt Ende het is heet ende droeghe int
 67370 eynde vanden anderen grade ende het is
 67371 zeer mondificatijf ende subtilende ende
 67372 snidende ende die verrotte humoren wt dri-
 67373 uende ende en is niet stoppende die leuer
 67374 of die mylte als die andere puere zue-

67375 te dinghen als ysaac seyt int capittel
 67376 vanden vyeren onderscheyden der zuetich-
 67377 heyt ende des smakes Item thonich
 67378 is der naturen zeer vriendelick ende die
 67379 verloren leden wederbrenghende en-**106**
 67380 die crancke leden starckende ende bene-
 67381 met die vloijnghe der deerlijcker hu-
 67382 moren ende stopt die widicheit der zweet-
 67383 gaten ende beschermt die ghetemper-
 67384 de natuer Item thonich verdruct ende
 67385 byndt die materien die alte morwe zijn
 67386 ende scheytse die alte hart zijn als ysaac
 67387 seyt Thonich hout een dinc dattet niet
 67388 en vervuylt ende houtet zuuer ende tem-
 67389 pert die bitterheyt ende daer om wert-
 67390 tet inder medicinen ghedaen Nochtan
 67391 raeuwe honich dat niet wel gheschwmt
 67392 en is maect veel windes ende opblasin-
 67393 ghe ende rommelinghe inden buke ende
 67394 werdt haest verkeert in quaden humo-
 67395 ren ende bestopt die leuer ende die mylte
 67396 ouermits zijnder slimicheyt ende ont-
 67397 steket die colera ende maect den dage-
 67398 lycsen coerts ende schaet den corten rib-
 67399 ben ende den leynden ende maket dat
 67400 lanckeuel. Item constantinus ende
 67401 ysaac segghen in dietis dattet honich
 67402 menigherhande werckinghe heuet.
 67403 Want in zommighen menschen soe ist
 67404 ghesont ende in zommighen ongesont.
 67405 Ende het verberghet tvenijn inden ly-
 67406 ue. ende hoe dattet roeder is hoe dat-
 67407 tet heter is ende scarper ende hoe dat-
 67408 tet die humoren meer snijdt ende doer-
 67409 gaet ende hoe dattet witter is hoe dat-
 67410 tet myn heet is ende myn scharp ende
 67411 hoe dattet beter is soe dattet soeter
 67412 puerder ende wel rukender is
 67413 Dat li. capitel vander honichroten.

67414 **107**FAuus dat is een honichrote ende
 67415 is honich dat mit wasse ghemem-
 67416 ghet is Want binnen den cellekens dye
 67417 ghemaect zijn vander aerden mit wonder-
 67418 lijcker consten verghaderen die bien ho-
 67419 nich ende voeden die substanci zijnder liquo-
 67420 ren bynnen ende alsoe heytet fauus ende is
 67421 ghenoechlycken te ethen Fauus coemt
 67422 van fagin in griexs dat eten is in duyt-
 67423 sche. Item daer is een dier dat melota
 67424 heyt ende is een das ende heeft den naem
 67425 van mel Twelc honich alte zeer mynt
 67426 als hugo seyt Ende also doet die beer oec
 67427 die mynnet honich bouen maten ende daer
 67428 omme clymmet hy dicwijl die hoge bo-
 67429 men op dat hem zommels qualic loent.
 67430 als aristotiles seyt libro viij. f. Inden bien-
 67431 coruen werden wormen als spynnen ende
 67432 als si wassen soe maken si webben byden
 67433 honichroten ouer alle den corf ende daer
 67434 af vervuylet thonich. dat is bouen oeck
 67435 gheseit Item hi seit aldaer dattet goet
 67436 honich is dat wt nyeuwen was ghetogen
 67437 werdt Want dat honich dat langhe in ou-
 67438 den was blijft dat wordt root. ende die
 67439 corrupci van den honich is als die cor-
 67440 rupci des wijns inden wijngaerden. ende
 67441 thonich is goet dat ghelijc den goude
 67442 is als die selue seyt Ende noch seyt hy dat
 67443 die bien sitten ende zuken die oueruloe-
 67444 dicheyt vanden honichroten Ende men
 67445 seyt waert dat si dat nyet en deden soe
 67446 soudt verderft werden dat inden roten is
 67447 ende daer soude een spinne af comen.
 67448 ende daer om sitten si op die roten en-
 67449 de wachten dat die spin niet starck wer-
 67450 den en sal. ende waert dat sise vonden si
 67451 soudense eten anders souden si allega-
 67452 der steruen. etcetera
 67453 Dat lij. capitel vanden honich drancke

67454 **108**MVlsum is een dranc die van wa-
 67455 ter van wijn ende van honich te sa-
 67456 men ghemengt is ende dat heyten die grieken
 67457 mellicratum ghelikerwijs dat ydroni-
 67458 el ghemengt is van honich ende van zepen
 67459 ende rodoniel van rosen ende van ho-
 67460 nich etcetera
 67461 Dat liij. capitel van mede
 67462 **109**MEdo dat is mede ende is een dranc
 67463 die ghemaect is van water ende van
 67464 honich die wel ghecoect is ende gheconfi-
 67465 cieert mer ist dat hi raeuwe is ende tho-
 67466 nich qualic gheseuumt **110**soe maect hi op-
 67467 blasinghe inden buke ende rommelinge ende
 67468 alte harden torsioen Ende want hi lichtelijc-
 67469 ken ghescheyden wert in fumen so begeert
 67470 hi thoeft ende brengt hem veel passyen toe:
 67471 Ende als hi wel ghesoden is ende besoncken
 67472 soe maect hi den smake ghenoechlyc ende
 67473 maect die stemme clær ende zuuert die ar-
 67474 terien der strotten ende die pipen vander lon-
 67475 ghen ende verblidet thert ende starcket ende voe-
 67476 det tlichaem ende maectet vet nochtan en
 67477 is hi niet goet den ghenen die ghebreck
 67478 hebben aen der leueren aen der milten ende van-
 67479 den steen. want hy stoppet die toepaden
 67480 Mer men pleechten mit gaghel ende
 67481 mit anderen wel rukenden cruden te
 67482 maken op dat hy te ghesonder wesen
 67483 sal ende hy sal te langher dueren ende te
 67484 bat ruken etcetera
 67485 Dat liiij. capitel vanden clareyt
 67486 **111**CLaretum dat is clareyt ende is
 67487 ghemaect van wijn van honich
 67488 ende van goeden specien. want men sal
 67489 die wel rukende specien wriuen in alte
 67490 subtylen puluer. ende in enen zuueren
 67491 lynn sacke mit honich ofte mit zuker
 67492 hanghen ende laten daer den wyne
 67493 doer drupen ende weder doer ghelijck

67494 datmen loghe maect ende dit salmen also
 67495 langhe op ghieten ende doer lecken thent
 67496 die craft vanden cruden mitten wine doer
 67497 ghelopen is ende mitten wijn wel ghemengt
 67498 ende claer geworden. want vanden wijn neemt
 67499 die claerheyt zijn starcheyt ende vanden spe-
 67500 cien neemt hy sinen goeden roke mer van-
 67501 den honighe zijn zueticheyt
 67502 Dat lv. capitel van pigmentum
 67503 **112**Pigmentum als hugucio seyt dat wert
 67504 gheseyt als pylamentum dat is
 67505 dat dat pigmentum mit pyla dat is mit-
 67506 ten stoter in een visel ghestoeten werdt
 67507 Welcke pigmentum van goeden heten
 67508 cruden ghemaect is ist dranck oft ander
 67509 specien die ghenoechlijcken teten of te
 67510 drincken zijn etcetera waer of dat si pigmen-
 67511 tarij heyten die dese dinghen maken en-
 67512 de vercopen. etcetera
 67513 Dat lvi. capitel vanden zueren honich
 67514 **113**OXimel heit zuer honich daer om
 67515 dat zijn materi van edic ende van ho-
 67516 nich ghemaect is want eerst werdt dye
 67517 edick ghecoect mit cruden ende mit worte-
 67518 len die daer nut toe zijn Ende als die edic
 67519 ghecleynset is soe doetmen daer fijn be-
 67520 soncken honich toe ende settet dan weder
 67521 op een cranck vyer ende coket thent dick
 67522 werdt ende men puertet mitten witten van-
 67523 den eye dat mit edick ghetempert is
 67524 ende inden oximel een luttel ghesoden.
 67525 want dat trect alle die onreynicheden van-
 67526 den honich ende vanden cruden tot hem. ende
 67527 al bouen dryuende leydet die onreynicheit
 67528 mit hem totten ouersten vanden oximel
 67529 Welcke onreynicheyt die apoteker zu-
 67530 uerlijcken mit eenre vederen af striken sal
 67531 ende dan wert dat oximel in zueren vaten
 67532 bestemt. ende dit oximel pleechmen te ghe-
 67533 uen mit warmen water om te verduwen

67534 die materi die zeer vast ende dicht inden
 67535 lyue leyt Want het morwetse ende scheyse **114**
 67536 ende snijtse ende opent die bestoppinghe
 67537 Want waert datmen dese bereydinge
 67538 niet voer en ghaue soe mocht die laxe-
 67539 rende medicijn den mensch veel quaets
 67540 doen. ende mit aldus sulcker consten ende
 67541 tot alsulcken oerbaer maectmen oec syro-
 67542 pen van water ende van zuiker mit menigher-
 67543 hande specien als syrope van vyolen of lax-
 67544 atiue of van rosen of stoppende syropen
 67545 of die simpel is of dubbelt.
 67546 Dat lvij. capitel vanden was
 67547 **115**CEra is was ende is heffe vanden
 67548 honich Bynnen wes substantie
 67549 een hoghe liquoer vanden byen verga-
 67550 dert is. ende corruppeert dat honich
 67551 als aristotiles seyt libro octauo wan-
 67552 neert al te langhe mitten heffen des
 67553 was ghemenghet is. ende daer omme
 67554 waer yemant die dat honich puer heb-
 67555 ben wil die sal twas te tyde scheyden van-
 67556 den honich. Item twas heeft dit ouer
 67557 hem bouen alle heffen. dat wanneert
 67558 heet is soe dryuet ende dat en doen
 67559 ander heffen niet Ende dat doen dye
 67560 vyerighe deylen ende die luchtige dey-
 67561 len die in zijnre substancien domineren
 67562 dat is bouen ghaen Want als was in he-
 67563 ten water ghesmouten is soe driuet op-
 67564 ten water ende dat doet zijn luchticheit
 67565 Item hoe dattet twas verscher is hoe
 67566 dattet bat rnket **116** ende puerder is ende
 67567 hoe dattet hem bat laet bouwen ende
 67568 hoe dattet bat enen zeghel of anderen
 67569 formen ontfaet. ende dat teyken duert
 67570 ter oeck te langher in ende men heytet
 67571 maechden was. Item twas is tot veel
 67572 dinghen nut want het is ghoet in me-
 67573 dicinen als in menigherhanden con-

67574 fection ende saluen. Want het heuet
 67575 macht te verwarmen te scheyden te ope-
 67576 nen ende te rijpen te trecken ende te verteren.
 67577 Het is ghoet licht af te maken ende daer
 67578 omme dyenet wasse inden tempelen ende
 67579 opten outaren ende opter heren tafelen. ende van
 67580 cera coemt cerimonia dyemen inden kerc-
 67581 ken pleech te offeren. Item men pleecht
 67582 mitten was oec te zeghelen als bryeuen
 67583 daer heymelicheden in staen ende ander
 67584 hantuesten ende bullen. Men ghyeter ta-
 67585 felen mede daermen in scrijft characteren
 67586 ende menigerhande ander letter. ende men was-
 67587 ter lynnen laken mede tot menigerhande
 67588 nutschap Want om boecken ghewonden of
 67589 om ander dinghen houdtse zeker voer dat
 67590 water Of men ouerdecter waghen ende kar-
 67591 ren mede daer heren ende vrouwen mede
 67592 ouergedect sitten voer den reghen. Ende
 67593 inder hetten smeltet ende inder couden wer-
 67594 tet hardt ende natte dinghen wyket Mer
 67595 het cleeft aen droghen dinghen. ende daer
 67596 om als men yet zeghelen sal maectmen
 67597 die zeghel nat etcetera
 67598 Dat lvij. capitel van een wassen kaers
 67599 **117**Cereus coemt van cera ende is een
 67600 kaers die van wasse ende van eenre
 67601 lementen ghemaect is diemen te barnen
 67602 pleecht. ende is daer omme ghemaect
 67603 datmen daer af sien sal inder duuster-
 67604 nissen als ysidorus seyt libro xx. Ende totter
 67605 kaersen behoefmen drye dinghen. als
 67606 die materi. tfier. ende die scheppenisse.
 67607 ende is beneden breet beghinnende ende
 67608 ghaet scharp opwaert. Die materie is
 67609 dat lement Tfier dat is twas Ende tmaec-
 67610 sel dat is twas mitten lement ende mitten
 67611 maecsel te samen. Ende dese kaerse al-
 67612 dus vergadert wordt opten kandelaer
 67613 gheset ende mitten vier ontsteken op datmen

67614 goods dyenst daer bij doen sal ende theer-
 67615 schap daer bij des auonts sien sal alst eten
 67616 wille. etcetera
 67617 Dat lix. capitel vanden melc.
 67618 **118**LAc is een liquoer dye zoet is en-
 67619 de wit dye gheworden is inden
 67620 mammen vanden bloede ouermitds **119**
 67621 werckinghe der hetten als aristotiles
 67622 seit libro xvij. Tmelc is ghecoect bloet
 67623 ende verduut ende niet ghecorrumpeert
 67624 Want wanneer dat die dracht niet ghe-
 67625 voet en mach werden ouermits den
 67626 nauel soe werdt hem melck bereyt van-
 67627 der naturen mit menstruosighen bloe-
 67628 de dat verstoten is totten borsten daert
 67629 verduwet werdt ende ghecoeckt. ende
 67630 werdt daer in witticheyden verkeert.
 67631 als constantinus seyt libro xix. ende sel-
 67632 den coemt veel melcks dan nae dyer
 67633 dracht ende tmelck is zoet alst wel ver-
 67634 duut is ende het is nut totter spysen des
 67635 dyers. Want dye spyse alre dyeren is
 67636 zuet ende wel verduut. Item aristoti-
 67637 les seyt libro sexto capitulo primo f. dat alle
 67638 dyeren dye eyeren maken en hebben
 67639 gheen melck noch mammen ende in al-
 67640 len melcken is een dunne watericheyt
 67641 ende een groef deel datmen case heyt.
 67642 Item aristotiles seyt dattet melck der
 67643 dyeren ghecoaguleert is. ende honds
 67644 melck is dat dickste melck datmen vin-
 67645 det sonder der hazen ende der verken.
 67646 Men vindt oeck mede melck inden cru-
 67647 den als inden tytimallen ende in bomen
 67648 als inden vygheboem. Item aristoti-
 67649 les seyt libro sexto dat dye koe gheen
 67650 melck en heuet voer die dracht mer na
 67651 heeft si ghoet melck. Mer als si eerst
 67652 bewronghelt werdt soe werdet si als
 67653 een steen. ende dat gheuallet als daer

67654 water toe ghedaen werdt als die selue
 67655 daer seit Ende wanneer tkint mit melc
 67656 gheuoet werdt dat warm is soe ghaen
 67657 zijn tanden te eer op ende nae der dracht
 67658 ende nae der zueringhe soe wert dat
 67659 melck des wijfs ghemenichuoudicht
 67660 Ende zommighe wyuen hebben alleen
 67661 melck voer byden tepel vanden mam-
 67662 men ende zommighe wyuen inden an-
 67663 deren delen der mammen ende alst melc
 67664 niet wel verduut en werdt soe bewron-
 67665 gheltet ende die borsten werden hardt
 67666 Want alle die mamme is zeer morwe
 67667 eude ¹²⁰ weeck Ende coemter enich haer
 67668 aen soe werter grote pijn ende siecheit ende
 67669 die siecheyt heyt phylosa ende die zerich-
 67670 heyt en sal niet vergaen dat haer en is
 67671 wt mitten melck of thentet rottet soe
 67672 ghaettet wt ende alst melck wtghaet
 67673 soe en vyntmen int ghemeyn gheen men-
 67674 struum Ende zommighe vrouwen dye
 67675 sock zijn die hebben menstruum mer nyet
 67676 alle Ende als die kinderen mit sulcken gro-
 67677 uen bloede ghezoeet werden soe crighen
 67678 si den cramp. ende die zoeckende wyuen
 67679 werden drachtich ende dan schaet hem dye
 67680 veelheyte des melcks ende een bruun wijf
 67681 heeft voedelijcker ende beter melck dan
 67682 twitte wijf als die selue seyt Ende aldus
 67683 sulcke proprieteten vertelt ysaac vanden
 67684 melck in dietis daer geseyt wort tmele
 67685 int ghemeyn wert ghedeelt dryesins.
 67686 Anter het is zoet vluchs vter borsten
 67687 ghaende of het is zuer dat een wijl vten
 67688 borsten ghemolcken gestaen heeft Of het
 67689 is middelbaer tusschen den tween ende tsoet
 67690 is dat smakelicste ende naest den bloede ende
 67691 is ghemaect wt dryen substancien die ge-
 67692 scheyden zijn inder virtuten. Want die een
 67693 die is subtilende ende zuuerende die an-

67694 der is groef ende bestoppende. ende
 67695 dye derde is morwende ende wtrecken-
 67696 de Want die waterighe ende die weie-
 67697 ghe die is scharp ende subtilende ende
 67698 die kasighe groue die is cout ende daer
 67699 omme bestoppende Mer dye boterige
 67700 dye is smerich ende morwende Item
 67701 tmele is ghoet ende ghesont als dat
 67702 lichaem eerst wel ghezuuert is. ende
 67703 datmens te maten nemet in bequamen
 67704 tiden ende is den bloede ghelijckende
 67705 ende neemtment anders soe maectet
 67706 veel quade humoren. Item tmele sal
 67707 hebben vyer qualithe ten ¹²¹ dat men y-
 67708 mer ghoet prysen sal Als verwe lucht
 67709 natticheyt ende smake. Dye verwe sal
 67710 zeer wit zijn ende claer ende vre ¹²² mede
 67711 vander gheluheyte ende vander roet-
 67712 heyt ende sonderlinghe vander donc-
 67713 kerheyte. Ende dye lucht sal bequaem
 67714 zijn ende zuet. dye natticheyt sal wesen
 67715 tusschen groef ende subtijl daer dit dat
 67716 teyken of is. Datmen enen droppel op
 67717 dat vyer sette ende dat hy dan te samen
 67718 blyuet ende oeck nyet en scheydet Wel-
 67719 ke forme vanden droppel beneden breed
 67720 is ende bouen scharp. Ende die smake
 67721 sal bequaem wesen dye niet zuer noch
 67722 soudt en is. Ende onder dese onder-
 67723 scheyden vanden melcke seytmen dat
 67724 wijfs melck die beste is ende meest ge-
 67725 tempert tot des menschen behoef want
 67726 alle melck volghet dye natuere ende
 67727 dye complexien des dyers dyes tmele
 67728 is. Ende want die menschelijcke com-
 67729 plexie meest ghetempert is soe is des
 67730 wijfs melck die ghesontste. Waer bij
 67731 dattet zeer voedende is ende vuchten-
 67732 de ende die arterien saeftende ende son-
 67733 derlinghe dye oghen. ende bouen is

67734 veel vanden melck gheseyt in elcken
 67735 capittel der dyeren dye melck gheuen.
 67736 Ende noch meer segghen sal als hier
 67737 nae volghet ende eerst vanden keme-
 67738 len melck etcetera
 67739 Dat lx. capitel vanden kemels melck
 67740 **123**Lack camelinum dat is kemeels
 67741 melck dat wt heeter complexien
 67742 eens dyers comet want het is theetste
 67743 van hem allen ende het is dat dunste.
 67744 ende nemmermeer smerich ende nem-
 67745 mermeer vuedelijck Het is hete bestop-
 67746 pende ende openende ende daer om ist
 67747 ghoet den ghenen dye twater laden.
 67748 Sijn smake is sout ende scharp ende daer
 67749 om ist snidende ende subtilende ende dye
 67750 groefheden dunnende Soeckt bouen
 67751 vanden kemel inden tractate vanden
 67752 dyeren etcetera
 67753 Dat lxi. capitel vander koe melc.
 67754 **124**Lack vaccinum dats koe melck en-
 67755 de is den kemels melck contrari
 67756 Want die koe en heuet nerghents nae
 67757 alsoe veel hetten dat si die smericheyt
 67758 des bloets nae haer trecken mach en-
 67759 de daer omme so werdt haer melc zeer
 67760 smerich ende het is zeer voedende.
 67761 Dye oude meesters segghen dat die din-
 67762 ghen haestelicste ende best voeden dye
 67763 lichtelicste in bloede verwandelt wer-
 67764 den. ende vet melck voedt bet dan die
 67765 vetticheyt die heeter is Item tmelc
 67766 datter nutste is ter menschelijcker com-
 67767 plexien dat is vrouwen zock. Ende hoe
 67768 dat der borsten naerder leit hoe dattet
 67769 beter is Ende het is oeck tnutste teghen
 67770 tvenijn teghen die zericheyt der nyeren
 67771 ende der blazen teghens die wonden van-
 67772 der longhen ist dattet vander luchten niet
 67773 ghequetst en wordt noch verwandelt.

67774 ende het helpt den ghenen dye twater
 67775 laden. Item koe melc is groef ende myn
 67776 nat ende waterich ende myn scharp ende
 67777 min boterich ende daer om voedet wel
 67778 ende is der maghen ghoet ende starct de
 67779 leden ende vercoelt die hetten der leueren
 67780 ende maket tlichaem vet ende meerretet
 67781 ende gheneest die wonden vanden dar-
 67782 men ende vander moederen Item wan-
 67783 neer dat men daer ruiuer stenen in lescht
 67784 soe ist veel te ghesonder want zijn wate-
 67785 richeyt werter mede verteert.
 67786 Dat lxij. capitel vanden gheyten melck.
 67787 **125**Lac caprinum dat is gheyten melc
 67788 ende dit hout dat middel tusschen
 67789 den onderscheyden voerschreuen Want
 67790 men seyt dattet in sinen dryen substan-
 67791 cien tghesontste is na den vrouwen melc
 67792 Ende het is zeer ghetempert ende daer
 67793 omme ist mit zucker ghenomen sonder-
 67794 linge goet tegens die wonden van der lon-
 67795 ghen der nyeren ende der blazen En-
 67796 de zijn weye vanden kese ende vander boter
 67797 ghescheyden is zunerende **126** ende die cole-
 67798 ra verduwende Ende veel gheyten melcs
 67799 ghedroncken wordt inder maghen bewron-
 67800 ghelt lichtelijcken ende daer om salment
 67801 temperen mit een luttelken honichs ende
 67802 mit wat sal gemmen ende dan en salt nem-
 67803 mermeer gecoaguleert werden ende al
 67804 waert inder maghen bestaen te coaguleren
 67805 het soude ghescheyden werden Ende want
 67806 die gheyten gheuoet werden vanden loue-
 67807 ren ende vanden vtersten der bomen ende der
 67808 cruden soe is haer melc mynst waterich
 67809 ende der maghen bequaemste. Want
 67810 na dyen dat die weyde is daer die bees-
 67811 ten in ghaen daer nae wertet melc dic-
 67812 ke of dun zuet of zuer stoppende of lax-
 67813 erende etcetera

67814 Dat lxiij. ¹²⁷ capitel van quicken melck
 67815 ¹²⁸ LAc pecorinum dats quicken melc
 67816 als der schapen dats min heet
 67817 ende droeghe dan dat koemelck ende heeft
 67818 min boteren ende meer weys ende daer
 67819 omme voedet minste ende daer omme
 67820 en becomet tlichaem niet alsoe wel als
 67821 dat koemelck Want dat werdt bewesen
 67822 vanden zwaricheyt zijns rokes of zijk-
 67823 re luchten Want galienus seyt dat sca-
 67824 pen melc zwaerre lucht heuet dan dat
 67825 koemelc ende daer omme ist meer fleu-
 67826 matich ende het voedt meer dan dat ghey-
 67827 ten mer myn dan dat coyen Want het
 67828 is min ghetempert dan dat gheyten
 67829 melck. etcetera
 67830 Dat lxi. ¹²⁹ capitel van ezels melc.
 67831 ¹³⁰ LAc azininum dats ezels melc dit
 67832 is ghetempert ende voedende ende
 67833 den buuck resoluierende ende die zee-
 67834 ¹³¹ nen vermorwende ende die lede ouer-
 67835 mits zijnre droechten verhardende ende
 67836 die borst vuchtende ende saftende ende is
 67837 ghoet teghen den hoest ende den zwaren
 67838 adem ende gheneest die wonden vander
 67839 blasen etcetera
 67840 Dat lxvi. ¹³² capitel van paerden melc.
 67841 ¹³³ LAc caballinum dats paerden melc
 67842 heeft een ghelikenis by kemels
 67843 melck inder subtilicheyt ende inder schar-
 67844 picheyt ende ouermits zijnre hetten so ist
 67845 helpende ende openende inder aposte-
 67846 men der moederen ende doet menstru-
 67847 um voert comen ist dat die sake vanden
 67848 menstruosighen bloede heet is of droe-
 67849 ghe ende dese proprieteyt heeft dit melc
 67850 voer alle dander als ysaac seyt.
 67851 Dat lxxij. ¹³⁴ capitel van varcken melck
 67852 ¹³⁵ LAc porcinum dat is varken melc
 67853 ysaac seyt dattet subtijl ende waterich is.

67854 want het blijft ongecoect om zijnre cout-
 67855 heyt wil ende blijft oec onuerduut ende daer
 67856 om ist dattet ter medicinen ghenomen
 67857 wert soe gheuet cleyne of luttel baten.
 67858 Mer neemt ment ter spisen ende coket mit-
 67859 te zape van gharsten so maket goet vucht
 67860 voetsel als die selue seyt etcetera
 67861 Dat lxxij. capitel vander dyeren melck.
 67862 ¹³⁶ LAc animalium tmelck dat dye-
 67863 ren dat bider drachten is dat is drach-
 67864 tich ende waterich want die waterighe hu-
 67865 moren werden versaemt inden dyeren als si
 67866 draghen ende die mont vander moeder wert ge-
 67867 sloten ende tmelck wert mitten waterigen hu-
 67868 moren ghemengt ende daer om is hem in
 67869 dien tiden dat spuwen quaet ende walghin-
 67870 ghe te maken ende het is hardt te verduwen
 67871 ende laxeert den buke ende wronghelt inder ma-
 67872 ghen ende maect veel quader siecten Het we-
 67873 derslaet die herssen ende maect hoefzweer
 67874 ende stinckende tanden ende quaden adem ende
 67875 veel ander passien.
 67876 Dat lxxvij. capitel vanden weye
 67877 ¹³⁷ SERum dat is weye ende is een wa-
 67878 terich deel des melcs dat gescey-
 67879 den is vanden anderen deel des melcs ouer-
 67880 mits der wronghelinghe of des ronsels want
 67881 dat ronsel verghadert te ghader die boteri-
 67882 ghe ende die kasighe dele ende scheyt dat-
 67883 ter nat is daer van. Wes wercken bouen ver-
 67884 telt werderen ¹³⁸ want die weye heeft macht te
 67885 wasschen datter vervuylt is want het was-
 67886 schet die darmen ende die wonden vanden dar-
 67887 men ende zuuertse vanden etter ende be-
 67888 neemt den dorst ende zafticht die scar-
 67889 picheyt vander roder coleren ende zu-
 67890 uert quade placken int aensichte ende
 67891 rudicheyt ende ontstopt dye mylte en-
 67892 de die leuer etcetera
 67893 Dat lxxix. capitel vander boter.

67894 ¹³⁹BVtirum dat is boter ende is die
 67895 bloem vanden melck ende heeft
 67896 veel vander hetten ende vander vuch-
 67897 ticheyt mit veel luchticheden ende daer
 67898 omme is si zeer smerich. Item butyrum
 67899 is een substancie die natuerlijcken heet
 67900 ende vucht is slimich ende smerich die
 67901 der menschelijcker complexien nae by
 67902 is als ysaac seyt Want dicwijl gheghe-
 67903 ten maect si die maghe vuchtich ende
 67904 laxeert den buke ende sonderlinge als
 67905 si versch is ende daer omme als die sel-
 67906 ue seyt soe gheleken die oude meesters
 67907 die botter den olye die mit vetticheden
 67908 ghemenghet was segghende dat soe
 67909 wyese naem dat die spuwen mocht vter
 67910 borsten ende vter longhen alsoe verre
 67911 als daer een aposteme is Want si is pro-
 67912 perlick rypende ende die humoren scey-
 67913 dende ende die oueruloedicheyt der bor-
 67914 sten zuuerende ist datmense mit honich
 67915 of mit zuker et mer dan is si min ripende
 67916 mer si is te ghenoechlicker Item si we-
 67917 derstaet den venijnde ende vuchtighet
 67918 die leden. Si scheydt ende rijpt wonder-
 67919 lijcke zeer die apostemen ende wonden
 67920 der longhen der strotten ende der borsten
 67921 ende zaftighet die bytinghe vanden nye-
 67922 ren ende vanden darmen ende si vermor-
 67923 wet die vercrompen zenen ende die ver-
 67924 crampt zijn als die selue seit Dat boter
 67925 in warmen melck ghesmouten ende ghe-
 67926 droncken is een groete boete teghens
 67927 verghiffenisse mer men sals veel drinc-
 67928 ken Want die boter ouermits hare sme-
 67929 richeyt wille bestopt si die toepaden dat
 67930 si totter herten niet en clymmen dat zijn
 67931 die venijntheden want si trecket die ve-
 67932 nijntheyt al tot haer Ende ouermits spu-
 67933 winghe leyt si die venijntheyt vten ly-

67934 ue als die selue seyt ende men maectse
 67935 aldus. Men doettet melck in een lanck
 67936 houten vat ende daer steectmen in een
 67937 lanck hout daer theynden een ronde
 67938 schiue aen gheuestighet is die vol gha-
 67939 teren is ende dan stoetmen alsoe langhe
 67940 op ende neder datter te letsten van dyer
 67941 hetten een verghaderinghe coemt bo-
 67942 uen van vetticheden int ouerste vanden
 67943 melck ende dat ander alst weye ende
 67944 tmelc blijft beneden Ende dese boter wert
 67945 dan te samen gheghadert ende wordt ghe-
 67946 vaecht ende ghereynich ¹⁴⁰ vanden haren ende
 67947 vander vulnissen ende dan ghesouten
 67948 ende in vaten gheslaghen ende wert also
 67949 ghehouden tot menigherhande nutschap
 67950 der menschen Mer hoe dat si verscher
 67951 is hoe dat si ghenoechlicker is ende hoe
 67952 dat si bat smaect. ende eerstweruen soe is si
 67953 morwe Mer nae als die hetten die vuch-
 67954 ticheden allensken verteert soe werdt si
 67955 harder ende men machse oerbaren in
 67956 brye of oec mede in warmoes voer die
 67957 olye Ende als si alte out wert so crijcht
 67958 si een starcke lucht ende smaect oeck veel
 67959 te qualicker ende dan en is si nyet ghoet
 67960 in spysen nochtans is si goet tot veel me-
 67961 dicinen als saluen af te maken ende tot an-
 67962 deren dinghen als scoenen ende laersen me-
 67963 de te smeren. etcetera
 67964 Dat lxx. capitel van kase.
 67965 ¹⁴¹CAsesus dat is kase. Ysidorus
 67966 seyt libro vicesimo dat hi wordt
 67967 gheseyt van carendo dat is van deruen.
 67968 daer omme dat hy alsoe langhe ghe-
 67969 druckt werdt dat hy des weyes derft
 67970 ende ghescedeyden ¹⁴² werdt vander wate-
 67971 righer substancien. Item die kase is
 67972 heffe vanden melcke. Want als ysaac
 67973 seyt Die ghekaesde sudstanci ¹⁴³ des melcs

67974 is cout ende grof ende hardt te verduwen
 67975 want hi ghaet traechlic vander maghen
 67976 ende hanghet meer ter bestoppinghe
 67977 waert dan ter laxeringhe ende is der
 67978 maghen der leueren ende der nyeren
 67979 zwaer ende der mylten mede waert dat
 67980 die steden bereet waren ter opilacien.
 67981 dat is ter bestoppinghe want hi maect
 67982 stenen in dye nyeren ende daer omme
 67983 om dese quade toevallen seyt constanti-
 67984 nus Dat van naturen alle kasen quaet is.
 67985 nochtans die kase die den melc naest is
 67986 die is min deerlic waer af dat ysaac seit
 67987 ende maect een onderscheyt tusschen den
 67988 verschen den ouden ende den middelba-
 67989 ren. die versche kase is die ghene dye
 67990 noch gheen quade humoren en maect.
 67991 want hi noch zueticheyte ende watericheyte
 67992 in hem heeft vanden melck ende daer omme
 67993 is hi lichter te verduwen ende hi voedt te
 67994 bat ende laxert te bat ende sonderlinge ist
 67995 dat hi niet ghesouten en is. want die sou-
 67996 ticheyte haelt hem zijn smake af. Want
 67997 die alte sout is die droecht alte zeer en-
 67998 de is der maghen quaet. Mer een kase
 67999 die te maten ghesouten is die is best te
 68000 verduwen ende hindert der maghen min-
 68001 ste. ende sonder soute werdt hij lichtelic-
 68002 ke zuer ende die alte zeer ghesouten is
 68003 die bijt die maghe ende ontsteket bloet.
 68004 Dat lxxi. capitel van die oude kase
 68005 **144** Vetus caseus dat is oude kaese
 68006 die is scharp ende zeer droghe
 68007 ende groef om te voeden ende schey-
 68008 det noede vter maghen ende dese scha-
 68009 det in twee manieren Want zijn corrup-
 68010 cie ende zijn groefheyte maect die ouer-
 68011 uloedicheyte des voetsels groef ende ver-
 68012 derftse. inder ander manieren schadet
 68013 hij Want ouermits die scharpheit des

68014 lubs soe keert hij alle andere dinghen
 68015 dye van anderswaert helpen souden.
 68016 Want ist dat sake dat hy groue humo-
 68017 ren inden lichaem vindet soe bereyt hij
 68018 ende maect stenen inder blasen ende in-
 68019 der nyeren ende verghadert die groue
 68020 humoren die heet zijn in een ende ma-
 68021 ketse hart daer omme salmense scuwen
 68022 die alsoe onmaten out zijn Want hij en
 68023 brengt gheen hulp in noch oec gheen
 68024 voetsel noch men machs niet verdu-
 68025 wen noch hi en maect gheen goet bluet.
 68026 noch hi en vuchticht den buyke niet.
 68027 noch hi en doet gheen orijn maken mer
 68028 vindt hij vuchticheyte die maect hi droe-
 68029 ghe Ende die smerichste is dye beste.
 68030 ende die ghaterighe kase ter wijlen dat
 68031 hij versch is die is ghesonder dan dye
 68032 alte oudt is. ende nae den eten een lut-
 68033 telkijn ghegheten verduwet die spyse.
 68034 Mer voer den eten ghegheten stoppet
 68035 hy dat lichaem Ende men sal eten den
 68036 kase die is tusschen den ouden ende den
 68037 ionghen want dat is die ghesontste. ende
 68038 hoe dat hy meer natuerlicker hetten in
 68039 hem heuet hoe dat hy harder wort ende
 68040 vaster aen den leden cleeft Hier toe he-
 68041 uet ysaac gheseyt in dyetis Item dyas-
 68042 corides ende aristotiles segghen libro iij. f. wan-
 68043 neer dat inden melck veel kaes is so ist
 68044 van meerre spysen Item dyascorides seyt dat
 68045 die kase den venijn contrarie is. Want
 68046 ouermits zijnre groefheyte ende vettich-
 68047 heyte soe stopt hi die toepaden der aderen ende
 68048 en laet dat venijn ter herten niet neder
 68049 clymmen. Een warm versch kaes trec-
 68050 ket venijn wt als men dyen leynt op ve-
 68051 nijnde beten. ende dat machmen mer-
 68052 ken Want alle dye witticheyden des
 68053 kaes werden in zwarticheden verwan-

68054 delt ende hi is goet op antrax dat een ve-
 68055 nijnde blader of puust is ende teghens
 68056 ander venijnde apostemen daer op geleyt
 68057 **145** ende ghegheten Ende out scapen kaes zeer
 68058 ghewasschen mit soute ende mit water.
 68059 ende weder ghecoect stopt alle buuck
 68060 euelen ghemenghet mit bredeweghen
 68061 zaet ende mit enen doder van enen eye en-
 68062 de mit wat botteren ende edicks ende hij
 68063 dyent noch in veel dinghen ter medici-
 68064 nen als die selue seyt etcetera
 68065 Dat lxxij. capitel vanden gestremden melc
 68066 **146** COagelum dat is melc dat dicke
 68067 gheworden is inder maghen van
 68068 zommighen dyceren Ouermits wes vir-
 68069 tuut tmelck vanden anderen dyceren bewron-
 68070 ghelt werdt Aristotiles seyt libro iij. f. hoe
 68071 dat melck dicker is hoe dattet kasiger
 68072 is ende lubbigher of wrongheliger. Mer
 68073 tmelck eens dyers dat bouen gheen tan-
 68074 den en heeft wordt bewronghelt. Item
 68075 hij seyt aldaer dattet melck ghecoagu-
 68076 leert werdt vanden lubbe ende vanden melck
 68077 der vighen Want tmelck der vighen wert
 68078 in wolle gheghadert daer nae werdet
 68079 die wolle ghewasschen mit een luttel
 68080 melcs ende dat salmen vlucshs **147** in dat ander
 68081 doen ende alsoe wertet al ghecoaguleert
 68082 Item hi seyt aldaer datmen tlub niet
 68083 en bynt dan inden buycke der zughen-
 68084 der dyceren die noch ederkauwen ende in-
 68085 den ghenen die gheen tanden en hebben in
 68086 beiden kinnnebacken **148** ende wort niet geuonden
 68087 dan inden hazen. Ende hoe dattet ouder is
 68088 hoe dattet beter is. ende is ghoet teghens
 68089 lopinghe des buucs van enen cleynen ha-
 68090 se ende herte als die selue aristotiles seyt
 68091 Item hij seyt libro decimosexto het ge-
 68092 ualt den melck dattet ghecoaguleert

68093 werdt ouermits den rensel dat is den
 68094 lub. Want dat lubbe is melck daer die
 68095 gheestelicke hetten in is ende daer om-
 68096 me helpet den melck ende houdet staen-
 68097 de als dye sparma des mans hout dat
 68098 menstrualighe bloet staende inder moe-
 68099 der des wijfs. Want die nature des mel-
 68100 kes ende des menstrosighen bloedes
 68101 zijn een dinghen als de selue seyt aldaer
 68102 Item men vindet lubbe inder magen
 68103 eens dyers dat zughende is ende eder-
 68104 kaeuwende Mitten welcken sout ghe-
 68105 menghet werdt ende alsoe wertet in-
 68106 den roke ouer tfuer ghedroecht ende
 68107 verhardt daermen een luttelken af ne-
 68108 met in wat laeuwes melck ende latet
 68109 solueren ende dat doetmen dan in alle
 68110 dat ander melc datter al af ghecoagu-
 68111 leert werdt. Wten welcken openbaert
 68112 dat alsulcken virtuuut steeds schuyt in-
 68113 der substancien des lubbes als der sub-
 68114 stancien des manlijcken zades in is als
 68115 aristotiles auicenna ysaac ende andere
 68116 auctores segghen. Ende hier mede
 68117 ist ghenoech gheseyt vanden liquoren dat
 68118 is vanden vuchticheden etcetera
 68119 Dat lxxij. capitel van diueerse vuchticheden
 68120 **149** ENde het zijn zommighe virtu-
 68121 ten die alsoe wel aenhanghen-
 68122 den zijn den humoren dat zijn vuchtich-
 68123 heden als den liquoren ende anderen
 68124 dinghen vanden welcken wij hier mit
 68125 corten woerden zommighe dinghen
 68126 in zaeyn **150** sullen. want nae menigherhan-
 68127 de complexien ende virtuten dye di-
 68128 ueerse dinghen bouen ghaende zijn.
 68129 werden menigherhande werckinghe
 68130 gheuonden als is die openende virtuuut die
 68131 ripende die zuuerende etcetera ende de openende

68132 virtuūt werdt ouermits heten ende droe-
 68133 ghen in subtijlre substancien alst open-
 68134 baert inden eyuuns of inden zape vanden
 68135 porreyden ende in aluun ende in deser
 68136 ghelijck Wt welcker confectien die mon-
 68137 den vanden aderen gheopent werden
 68138 ende die aenbeyen gheopenbaert wer-
 68139 den als constantinus seyt Ende die dun-
 68140 nende virtuūt sal wercken ouermits he-
 68141 ten ende vuchten want die hetten doer-
 68142 ghaet die substancie des dinghes ende al
 68143 scheydende opent si die vuchticheyt die
 68144 haer onderdanich is alst openbaert in-
 68145 der pappelen ende inden middelen bast
 68146 vanden vlieder ende in deser ghelike.
 68147 die welcke als si ghesoden zijn in olyen
 68148 maken die huut open ende dunne ende
 68149 reckense wt als die selue seyt. Item die
 68150 bestoppende virtuūt ouermits couden
 68151 ende natten mit plomper substancien.
 68152 alst openbaert in draghanto ende in dat
 68153 witte vanden eye ende in deser ghelijck
 68154 Want dese ouermits hare slimicheyt ende
 68155 hare plompicheyt der substancien veruol-
 68156 len si die zweetgaten ende byndense mit
 68157 hare coutheyt. Item die virtuūt dye
 68158 daer dickende is werdt ouermits cou-
 68159 den ende vuchten alst openbaert in man-
 68160 dragora die welcke als si gheleyt wert
 68161 op een huut maectse dicke als die selue
 68162 seyt Want ouermits der coutheyt dwin-
 68163 ghet si die natste delen der vuchticheit
 68164 Want dye vuchticheyt eyschende dat
 68165 centrum maect die substanci dichter ende
 68166 vaster ende daer om te dicker. onder-
 68167 wilen werct si ouermits heten ende vuch-
 68168 ten want die heten verteert de natste de-
 68169 len ende als die verteert zijn soe werden
 68170 die aerdighe delen alsoe veel te dicke-
 68171 re Item die hardende werct ouermits

68172 coutheden ende droecheden Want een
 68173 yghelijck qualitheyt totten centrum roe-
 68174 rende maect alle die substancie te har-
 68175 der Onderwijlen werct si bij coutheden
 68176 ende vuchtscheden¹⁵¹ die de natte deelen
 68177 dwinghende zijn ende byndende alst open-
 68178 baert inden vorst ende inden yse onder-
 68179 wylen ist ouermits heten ende droghen
 68180 die aerdighe delen dwinghende ende
 68181 daer om hardende alst openbaert inden
 68182 teghelen ende inden slijcke. Item dye
 68183 virtuūt die serpende is werct ouermits
 68184 heten ende droghen mit grouer sustan-
 68185 cien want die hetten heeft dat subtijlste
 68186 op ende beroeret totter circumferenci-
 68187 en ende dat ghaet scharp op ende dat-
 68188 ter groefste ende droechste is dat ney-
 68189 ghet totten centrum ende alsoe werdt
 68190 alle die substancie onghelijck Welcke
 68191 onghelijckicheyt is een sake vander zar-
 68192 picheit sonder dese werct die coutheyt
 68193 zerpicheyt inden vuchten al dwinghen-
 68194 de ende byndende die delen des din-
 68195 ghes ende die circumferencien ende en
 68196 ghehenghet niet dat die aerdighe dey-
 68197 len hem stroyen totten vtersten. Waer
 68198 om dat die ouerste delen inden welcken
 68199 die coutheyt bouen ghaet werden den
 68200 sin scharpelijck ende zarpelijck buyten
 68201 ghetoent nae der menigherhandicheyt
 68202 ende nae der inprentinghe dar¹⁵² materi-
 68203 en als auicenna eude¹⁵³ constantinus seg-
 68204 ghen ende bouen gheseyt inden trac-
 68205 taet der elementarigher proprieteyten
 68206 Item die virtuūt is morwende die wel-
 68207 ke werckt byden heten ende biden vuch-
 68208 ten ende dat anter ouermits hetten dye
 68209 de vuchtighe deelen breet makende is
 68210 ende dunnende. ende dat deel vanden de-
 68211 len scheydende is als dyaltea doet die

68212 vucht is ende een luttel warm nochtan
 68213 opent si middelbaerlic ouermits haer-
 68214 der hetten. ende vter oueruloedicheyt
 68215 haerre hetten maect si die humoren vloy-
 68216 lic ende also morwet si. Of het daer om
 68217 dat oermits¹⁵⁴ die hetten die daer bouen
 68218 ghaende is op die waterighe ende aer-
 68219 dighe delen werden mitten waterighen
 68220 attractinen¹⁵⁵ totten binnensten der luchten
 68221 gheresolueert in morwen reghenen ende
 68222 druepelen Als nu van douwe nu van ha-
 68223 ghel ende van snee als commentator
 68224 seyt ouer tvierde boeck metheorum.
 68225 Het is den sin oec openbaer datmen mit
 68226 craft der hetten harde dinghen mor-
 68227 we maect ende dat ouermits werckin-
 68228 ghe der hetten die daer op coemt dye
 68229 delen mitten delen naeuwe te ghader
 68230 hanghen alst openbaert inden wasse ende
 68231 in anderen smeltelicken dinghen op der
 68232 welcker waterigher ende luchtiger de-
 68233 len die vierighe cracht domineert als
 68234 commentator seyt Item die ripende vir-
 68235 tuut werct oec als die verduwende craft
 68236 ouermits die hete ende die vuchte vir-
 68237 tuut ghelijckerwijs dat die houdende
 68238 craft byder couder ende droegher vir-
 68239 tuut Ende ghelijckerwijs dat die wt-
 68240 stekende craft byder couder ende vuch-
 68241 ter virtuten: ende als die begheerlijcke
 68242 craft principalijcken werct ouermits der
 68243 heter ende der droegher virtuten.
 68244 Item die aentreckende virtuuw werckt
 68245 ouermits heten ende droghen alst open-
 68246 baert in dyptanno serapino ende in du-
 68247 uen quaet ende in deser ghelijck. Ende
 68248 die laxerende virtuuw werct byden sel-
 68249 uen virtuten mer starkeliker want die ghe-
 68250 weldeliken aentrecken die zijn laxatiue als
 68251 scamoney etcetera Ende die coude wercken oec

68252 dwinghende ende byden vuchten ende saefti-
 68253 gende ende vlietende alst openbaert inden pru-
 68254 men ende inden thamerinden Item die verrot-
 68255 tende wercken oeck mede onderwilen bij he-
 68256 ten ende bij vuchten ende onderwilen oec sonder
 de-
 68257 se. ende die ripende ouermits den heten en-
 68258 de den droghen als die attractiue alst open-
 68259 baert inden cantarides ende inden flammula
 68260 ende deser ghelijck die zeer heet zijn dye
 68261 pwsten maken ende wonden tvleysch harde
 68262 haestelijck Vanden anderen virtuten ende dier
 68263 ghelijc is bouen gheseyt libro iij. inden trac-
 68264 taet vanden boeten der siecten.
 68265 Dat lxxiiij. capitel van ghecorrumpeerde
 68266 vuchticheyt.
 68267¹⁵⁶ PVtredo dat is een corrupcie der
 68268 substancialiger vuchticheit comen-
 68269 de vter behoeften der natuerlicker het-
 68270 ten daer een vreemde hette bouen ghaet.
 68271 Item die onnatuerlike hetten werckende
 68272 in dat vuchte dat niet geregiert en wer-
 68273 det vander natuerliker hetten is die sake
 68274 die de verrottinghe inbrengt als gheseyt
 68275 wordt ouer libro metheorum Want al-
 68276 le aerdighe cout verrot zwaerlicker dan
 68277 dat warm als aristotiles seyt ende also doet
 68278 dat ghecoaguleerde ouermits des cou-
 68279 den vervulet te traechlijcker als men sien
 68280 mach inden yse ende inden cristalle. ende alle
 68281 ghesoden als dat hete verrot traechlicken
 68282 als aristotiles seyt. want die groetheyt der het-
 68283 ten die de siedinghe verhardende is dye is
 68284 starcker dan die hetten der luchten of dye
 68285 van anderswaert coemt ende daer om en
 68286 laetse haer niet verwinne noch en laet
 68287 daer gheen verwandelinghe gheschien biden
 68288 siedende dinghen Want alle dat gheroert
 68289 is vervuult traechlijcker dan dat niet ghe-
 68290 roert en is als aristotiles seyt want die beroe-

68291 ringhe brengt een hetten in die bliuende is
 68292 ende verwect die natuerlike hetten. Item al-
 68293 le vloyende dinc verrot traechliker dan
 68294 dat niet vloyende en is als die selue seyt
 68295 want die toeuallende hetten vander opghe-
 68296 houdender luchten is siecker ende crancker
 68297 dan die natuerlike hetten die gewonnen is
 68298 vten beroeren of vter vloyinghe ende daer
 68299 om en laet si haer niet haestelic verwin-
 68300 nen Item alle lichaem van veel groethe-
 68301 den verrot traechlicker ende min dan dye
 68302 cleyn lichaem als die selue seyt want alst
 68303 lichaem heet soe heuet meer van natuer-
 68304 licker hetten die de sake der verrottinghe
 68305 wederstaende is alsoe oeck ist lichaem
 68306 coudt soe wederstaet zijn natuerlijcke
 68307 coutheynt bat der thoeuallicker hetten
 68308 die de verrottinghe in brengt inden groten
 68309 lichaem dan inden cleynen lichaem ende dat
 68310 openbaert inder zee als aristotiles seyt.
 68311 want als die zee ghedeylt is soe vervuult-
 68312 se schier. mer altemael nemmermeer.
 68313 Ende alsoe ist oec te sien in zommigen gro-
 68314 ten wateren der welcker delen als si ghe-
 68315 deelt zijn vanden helen riuer vervuylen si
 68316 schier Ende daer om in dien delen also ge-
 68317 deelt werden wormen ouermits vervulinge
 68318 Waer af dat die reden is want die natuer-
 68319 licke hetten die in hem scheyfelende is
 68320 scheyt dat subtijl vanden groeuen ende dat
 68321 aerdighe vanden waterigen ende vanden luch-
 68322 tighen Ende vter subtijlre wateriger en-
 68323 de luchtigher substancien die ghescey-
 68324 den is ouermits hetten vanden groefsten
 68325 deel die selue hetten die scheyfelende
 68326 is maect wormen ende ander dyeren.
 68327 Ende dat is dat aristotiles seyt want die na-
 68328 tuerlijcke scheyfelende hetten doet me-
 68329 de vast staen ende verkeert die ghescey-
 68330 felde dinghen inder naturen des diers

68331 ende dat is om die verrottinghe dye
 68332 ghemaect is ouermits craft der vreem-
 68333 der hetten van buyten alsoe als com-
 68334 mentator seyt. Item die verrotte din-
 68335 ghen zijn den smake onghenoehlijck
 68336 ende maken der maghen een walghin-
 68337 ghe ende si zijn van zwaerre luchten en-
 68338 de van quaden smake ende van lelicker
 68339 verwen ende si venijnden of besmetten
 68340 der gheenre handen diese aentasten.
 68341 ende si zijn der menschelijker complex-
 68342 ien contrari ende maken rasch corrupt
 68343 bloet nochtans zijn si den serpenten en-
 68344 de den wormen een spise ende een voe-
 68345 dinghe. Item die dinghen die ter ver-
 68346 rottinghe gheset zijn grijpen rasch een
 68347 corrupcie ende die vervuulde leden ver-
 68348 deruen dye ghesonde. Ende want si den
 68349 gheest niet bij en zijn soe berouen si dye
 68350 leden vanden gheest die hem naest zijn
 68351 ende tlit en mach niet ghesesen werden
 68352 dat beghint te verrotten ten si dattet ge-
 68353 scheyden werde vander verrottinghe.
 68354 Want die vervuylt zijn en zijn niet nut
 68355 dan alleen dat si afghesneden of ver-
 68356 barnt werden ende datmense en wech
 68357 werpt. Item het zijn ander virtuten
 68358 ouermits den welcken die natuer werct
 68359 als die voedelike craft inden groeylijc-
 68360 ken diughen ¹⁵⁷ ende inden dyeren is win-
 68361 like craft alsoe wel inden twevoetighen
 68362 als inden viervoetighen. dat is die eyeren-
 68363 de virtuuut alsoe wel in zommigen crupen-
 68364 den dyeren als inden vlieghenden Mer vanden
 68365 voedenden ende vanden winnenden ende van
 68366 anderen die onder dien zijn als die hem
 68367 dyenende zijn is ghenoch gheseyt libro
 68368 iiii. vander winninghe des menschen et
 68369 libro xviii. vander winninghe der dyeren int
 68370 ghemeyn. ende daer om salmen van hem zwi-

68371 ghen die virtuu om eyeren te ghecri-
 68372 **158** ghen is inden dyeren die mit angheli-
 68373 gheu lichaem zijn als die stekende zijn
 68374 als inden serpente inden spinnen inden scor-
 68375 pionen ende in deser ghelijc ende inden zwem-
 68376 menden alst openbaert inden creefte ende in
 68377 deser ghelijck ende inden gheuoghelt ende in
 68378 allen tweevoetighen Want als aristoti-
 68379 **159** les seyt libro v. dat die twevoetighe en
 68380 en wynnē gheen dyeren sonder dye
 68381 mensche etcetera
 68382 Dat lxxv. capitel vanden eyeren.
 68383 **160** DAer om ten eersten inden voer-
 68384 schreuen dieren dat af ghesneden
 68385 saet werdt ghecoaguleert ende transfor-
 68386 meert in zommighen cleynen lichaem-
 68387 kens die morwe vucht ende wittachtich
 68388 zijn Vanden welcken ouermits werckin-
 68389 ghe menigherhande dyeren gheschape
 68390 werden ende alsulcke lichaemkens zijn eyer
 68391 ghehieten daer omme dat si vucht zijn
 68392 ende om dat si binnen vol van humoren zijn.
 68393 als ysidorus seit libro xij. g. Want het is hu-
 68394 midum dat is vucht dat van buyten hu-
 68395 moren heeft Mer het is humidum dat-
 68396 ter binnen is nochtans als die selue seyt
 68397 wanen zommighe dattet eye enen griex-
 68398 en opghanck heeft die segghen die eye-
 68399 ren littera allata Item zommighe eye-
 68400 ren werden in allen windt ontfanghen
 68401 mer si en zijn niet heydens dan die mit
 68402 manlijcken hilic ontfanghen werden ende mit
 68403 enen zadelijcken gheest doerschoten als
 68404 die selue seyt dat die craft der eyer also
 68405 groet is dat een houte mit dyen eyeren
 68406 ouergoten en mach niet barnen als die sel-
 68407 ue seyt ende als daer calck toe ghemengt
 68408 is soe binden si stucken te samen als die sel-
 68409 ue seyt die eyer werden eerst ghewonnen
 68410 daer na werden si geformeert ouermits

68411 der warmten des moederliken lichaems
 68412 ende werden ghesielt als ysidorus seyt. Item
 68413 aristotiles seyt libro iij. et v. dat die vogelen
 68414 visschen ende die serpente eyer legghen
 68415 mer si schelen veel deen vanden anderen in-
 68416 der ghoetheyt ende inder quaetheit ende oec
 68417 inder groetheyt inder substancien ende inder
 68418 qualiteyten ende inder formen Item die vo-
 68419 ghelen legghen in dat ghemeen eye-
 68420 ren int eynde vander lēten ende int beghin van-
 68421 den zomer als aristotiles seyt libro v. sonder
 68422 die zee voghel diemen alicion heyt want
 68423 die leyt zijn eyer int beghin vande winter
 68424 ende broetse xiiij. daghen eer die kuken vol-
 68425 bracht werden seuen daghen voer dat begin
 68426 des winters ende seuen daghen na als simo-
 68427 nides seyt in sinen boke Ende ysidorus seyt
 68428 van desen voghel libro xij. dat alicion sinen nest
 68429 maect aent ouer vander zee des winters
 68430 vij. daghen ende leyt een broet op die eyeren
 68431 ende als hi broedt soe rust hi seuen daghen
 68432 als die zee van zaften winde is. want des
 68433 seuenden dages soe laet die zee haer brul-
 68434 len ende dyen dyenst doet die natuer der
 68435 dinghen op dat die voghel zijn ionghen wt
 68436 brenghen sal. Item plinius basilius
 68437 ende exameron ende oeck mede am-
 68438 brosius segghen dat dye ander voghe-
 68439 len tweeweruen eyeren legghen byn-
 68440 nen den iaer of meer Als die zwaluwen
 68441 Mer dye eerste eyeren werden verder-
 68442 uen om des winters wille Mer die laet-
 68443 ste eyeren dye werden volbracht Ende
 68444 die tamme voghelen legghen alle den
 68445 zomer Als die duuen ende dye hennen.
 68446 als dye selue aristotiles daer seyt. en-
 68447 de sonderlinghe als si wel gheuoedet
 68448 werden ende haer stede warm is.
 68449 Item aristotiles seyt libro sexto a. dat
 68450 zommighe voghelen alle tiaer eyeren

68451 legghen in iulio ende in december als
 68452 hennen vanden welcken zommighe
 68453 tweeweruen des daghes legghen. en-
 68454 de die alte veel legghen steruen alte rasch
 68455 Item die duue leyt thyen weruen des
 68456 iaers onderwilen mer si leyt luttel eyer
 68457 Mer die henne leyter vele ende die crom-
 68458 becte voghel luttel. Ende zommighe leg-
 68459 ghen inden bomen die hol zijn ende zom-
 68460 mighe in nesten ende zommighe in hollen
 68461 der aerden ende zommighe int velt ende
 68462 zommighe in steenroetsen ende zommi-
 68463 ghe inden sande als die struus die op
 68464 zijn eyeren niet en broedt mer die zonne
 68465 volbrentse ende si kiptse ende si werden le-
 68466 uende inden sande Ende zommighe wer-
 68467 den ghebroedt inden nesten opten bo-
 68468 men ende zommighe in hoghen steenroet-
 68469 sen ende zommighen inden ryede als
 68470 die water voghelen. Item aristotiles
 68471 seyt oeck libro vi. dat die eyeren vanden vo-
 68472 ghelen zijn buyten hardt ende zommighe
 68473 zijn van tween verwen want si zijn byn-
 68474 nen gheel ende buyten wit. Item die eye-
 68475 ren der water voghelen werden anders
 68476 dan der ander voghelen eyeren die int
 68477 drohge ¹⁶¹ gheuoet werden want dat ghe-
 68478 le is meer dan die helfte in desen. Item
 68479 si werden oeck verwandelt inder verwen
 68480 Want der duuen ende der hennen eyeren
 68481 zijn wit ende die inden broecken nestelen
 68482 zijn blonde ende zommighe zijn ghe-
 68483 maelt als die eyeren van sparwaren.
 68484 Sij schelen inder figuren Want zom-
 68485 mighe zijn scharp ende zommighe breed
 68486 ende eerst breed ende bouen scharp ende die
 68487 langhe eyeren mit scharpen hoefden
 68488 brenghen mannekens ende die ront zijn
 68489 brenghen wijfkens. Item in heten landen
 68490 pleechtmen te broeden inder messen

68491 ter zonnen ende kippen daer al wt als
 68492 in egipten ende in zommighen landen in
 68493 warmen plumen als eens in eenre stat een
 68494 drancker dede die de eyer broedede in
 68495 een plwm cussen ende hi seyde dat hij den
 68496 dranck alsoe langhe veruolchde thent
 68497 die kuken wt quamen Onderwilen wer-
 68498 den oeck die eyer in warmen vaten geset
 68499 ende daer werden kuken wt ghetoghen als
 68500 die selue daer seyt Ende als dat saet des
 68501 mans inder moeder ontfanghen is soe wer-
 68502 den die wyuen mitten wiuen te ghader ge-
 68503 menghet. eerstweruen openbaret tzaet wit
 68504 ende nae roet oft bloet waer ende na wertet
 68505 mit allen gheel ende daer nae allensken als
 68506 die nature werckt soe blijftet mit allen
 68507 gheel int middel ende wit int vterste. ende
 68508 alst veruolt wert soe salt wt ghaen en-
 68509 de dan wertet verwandelt vander mor-
 68510 wicheyt in hardicheden Want inden wt-
 68511 ghanghe wertet ghecoaguleert ende
 68512 werdt volcomelijcken hardt Want dye
 68513 eyeren alsoe langhe als si inden buycke
 68514 zijn soe zijn si gheel mit enen wittech-
 68515 tighen velliken ombewonden Mer als si
 68516 formeert zijn ende volmaect soe werden si
 68517 hart ende die hardicheit wert schael ghe-
 68518 heyten ende het is die selue schale die inden
 68519 lobbe des eys is twelck embryo of fol-
 68520 liculus is inden lichaem des kints dat
 68521 thans ontfanghen is Mer om die starcheit
 68522 of om die groetheyt der hetten die inden
 68523 lichaem des voghels bouen ghaende is.
 68524 soe werdt si meer verhart ende dat was
 68525 noet om die behoudinghe der binnen-
 68526 ster vuchticheyt. Item het legghen
 68527 oeck veel voghelen windt eyer als dye
 68528 hennen ende die ghansen als aristotiles al-
 68529 daer seyt libro ij. ende dat gheschiet vander
 68530 oueruloedicheyden der humoren des

68531 saedts die oueruloyende is inden lich-
 68532 aem des wijfs ende die windt eyeren zijn
 68533 cleyn ende ontsmakelic ende vuchter dan
 68534 die ander sonder harde schalen ende al
 68535 setmense onder een henne si en werden
 68536 niet verandert mer het blijft wit ende
 68537 gheel Item hete eyer werden gheuon-
 68538 den inden hennen inden ghansen inden
 68539 paeuwen ende inden duuen. Item
 68540 tkuken werdt inden eye gheformeert
 68541 ende werdt eer volbrocht inden zomer
 68542 dan inden winter. want die hennen eye-
 68543 ren werden ondopt inden achienden
 68544 daghe des zomers ende opten xxv.sten
 68545 dach inden winter ende wanneer dattet zeer
 68546 donret soe werden die eyeren verderft
 68547 diemen broedt op die tijt ende also doen
 68548 si oeck als si dicwijl mit bloten handen
 68549 aenghetast werden Item die oude hen-
 68550 nen legghen oeck eyer van eenre iongher
 68551 hennen zijn die minste int ghemeyn en-
 68552 de ist dat die hennen op haren eyeren
 68553 niet en broeden soe sullen si sieck werden
 68554 ende verderuen. Ende een eye vander hen-
 68555 nen wordt volmaect nae den hilick in-
 68556 den xvi.den daghe ende zommighe voge-
 68557 len en houden gheen wit in haren hilic
 68558 Mer twijf sprigt¹⁶² opt wijf ende dye man
 68559 opten man als die velthoenre ende dye
 68560 duuen Ende alsulcken hilic maect enen
 68561 stinckenden roke ende van dyen eyeren
 68562 en comen gheen ionghen mer si zijn on-
 68563 vruchtbaer als die windt eyer als aristotiles
 68564 seyt. Item inden hennen eyeren na
 68565 dryen daghen des broedens openba-
 68566 ren teykenen vanden kukenen ende dan
 68567 climt dat gheel ten scharpe waert. en-
 68568 de tot dyer stat beghint die splittinghe
 68569 ende openbaert als een droeppel bloe-
 68570 des int witte vanden eye ende is tbe-

68571 ghin of dye materie des herten als ge-
 68572 seyt werdt bouen inden tractaet van-
 68573 den voghelen vander winninghe des
 68574 kukens soeckt daer. Item dye eyeren
 68575 inden welcken twee doder zijn maken
 68576 dubbelde kuken of twee kuken. ende
 68577 werden onderscheyden mit enen subti-
 68578 len vluze Dese twee dodren als aristo-
 68579 tiles daer seyt ende dye voghelen dye
 68580 vleesch eten en legghen gheen eyeren
 68581 dan eens des iaers sonder die zwalu-
 68582 wen die tweeweruen eyeren legghen bin-
 68583 nen den iare. Ende dye aern leyt drye
 68584 eyeren ende dat derde werpet hi vten
 68585 neste ende hij broedt zijn eyeren xxx. da-
 68586 ghen lanck Hier toe heuet aristotiles
 68587 gheseyt libro sexto. Item dye selue
 68588 seyt libro xvij. dat die gheslachten der vo-
 68589 ghelen legghen volcomen eyeren mit
 68590 harden schalen ten si dat si by ongeual
 68591 sieck werden. Item die voghelen die
 68592 veel winnen maken dicwijl windt eyeren
 68593 twelck den voghelen niet en gheualt
 68594 die van ghoeder vlucht zijn noch den
 68595 crombecten voghelen Want die voghe-
 68596 len die veel eyeren legghen zijn van ve-
 68597 le oueruloedicheden. Ende die ouer-
 68598 uloedicheyt des voetsels der crombec-
 68599 ter voghelen ghaet in plumen ende in
 68600 vederen ende in nagelen. ende daer om-
 68601 me is haer lichaem wat hardt mit een-
 68602 re scharper borst ende mager ende daer om
 68603 en legghen alsulcke vogelen niet veel eye-
 68604 ren uoch¹⁶³ si en hylicken niet veel. Item
 68605 dye voghelen dye grove lichamen heb-
 68606 ben legghen dicwijle eyer om haerre
 68607 hetten wille des buucs Alsoe zijn oeck
 68608 cleyne voghelen mit cleynen lichamen
 68609 van veel hilicx ende legghen veel eyeren alst
 68610 openbaert in zommighen hennen dye

68611 Welcke hoe dat si mynre zijn hoe dat si
 68612 meer eyer legghen want alsulcker hen-
 68613 nen spise ghaet voert in die schepnissen
 68614 der eyeren Item die windt eyer en zijn
 68615 inden voghelen niet van ghoeder vluch-
 68616 ten want haer oueruloedicheyt sal lut-
 68617 tel wesen ende daer omme maken si lut-
 68618 tel wint eyeren Item het zijn zommi-
 68619 ghe voghelen soe wanneer dat si haer
 68620 mannen ruken ende haer stemmen horen
 68621 soe werden si mit eyeren vervult want si
 68622 zijn van veel spysen ende oueruloedich-
 68623 heden ende van hetten. ende daer omme zijn
 68624 si van starckeren appetijt ende maken haes-
 68625 telijck haren sparma ende legghen rasch.
 68626 want die oueruloedicheyt ghaet in dye
 68627 nature der eyeren ouermits craften der
 68628 hetten Item die winninghe vanden eye-
 68629 ren sal wesen wanneer twijf sit op dye
 68630 eyeren ende sise warm maect Ende want
 68631 een kuken inden eye niet volbracht en
 68632 mach werden sonder voetsel daer omme
 68633 settede die natuer die spyse bynnen inden
 68634 eye ende die eyeren behouen warmten om
 68635 die cranckicheyt ende daer omme wer-
 68636 den die eyer haestelick volbracht in war-
 68637 men daghen want die warme tijt helpt
 68638 die verduwinghe der scheppinghe:
 68639 Item twit vanden eye is die materie die
 68640 tkuken staende hout ende die dodere is dye
 68641 spise des kukens ende zijn voetsel ende daer
 68642 omme is dat wit ende oec dat gheele
 68643 ghescheiden mit eenre vluzen om dat si van
 68644 eenre naturen niet en zijn ende dye nature
 68645 des witten is byna contrari der naturen
 68646 des doders of des gheels ende daer om
 68647 werdt dat gheel bevroren in couden tiden
 68648 ende na dyen dattet gewarmt is so wertet
 68649 vucht. ende twit en werdt niet gheconge-
 68650 leert van couden mer het wort vuchter ende

68651 alst ghebraden wort soe wertet hart. ende
 68652 byder winninghe des kukens werttet
 68653 oec dicke want die onthoudinghe des ku-
 68654 kens is daer om dattet kuken ouermits
 68655 den nauel zijn spyse nemet vanden ghelen
 68656 ende des gheels in dien tiden is veel. want
 68657 het sal vucht wesen ouermits die hetten
 68658 want die spise vucht sal wesen ende lichte-
 68659 lic verkeerlic is in spisen Hier toe heeft
 68660 aristotiles gheseyt libro xvi. Item ysaac seyt in
 68661 dietis dat die eyer die van ghesonden die-
 68662 ren comen die ghetempert zijn dye zijn
 68663 vanden besten voetsel ende die inden vetten
 68664 dieren zijn die zijn van meerre voetsel ende
 68665 smaken best ende alsoe ist oec van dyen dye
 68666 hilicken mitten mannekens So hebben dye
 68667 hilickende dyeren meerre hetten dan die ni-
 68668 et en hilicken. alsoe oeck die ghewonnen
 68669 zijn vanden ioncsten want in dyen werdt die
 68670 meerre hetten ghehouden Item die natu-
 68671 ren vanden eyeren zijn ghemeynlic getem-
 68672 pert ende zijn der menschelijcker complexien
 68673 zeer na by mer dat witte is veel couder
 68674 byder ghelikenis vanden dodere inden
 68675 smake ende daer omme is dat wit zwaer-
 68676 re van luchten ende is oeck onuerduwelijc-
 68677 ker ende sonderlinghe vanden ouden geuoch-
 68678 gelden nothtans¹⁶⁴ zijn die doderen ghetem-
 68679 pert ende der hetten na by als dye mannekens
 68680 niet en hilicken ende daer omme zijn si beter
 68681 te verduwen¹⁶⁵ ende lichter ende die leden starc-
 68682 kende ende scheidende daer node af. Item
 68683 tvoetsel vanden eyeren wert verwandelt
 68684 nae dyen dat die dyeren zijn Vten welc-
 68685 ken si ghewonnen werden Want die gewon-
 68686 nen werden van enen subtilen ghetem-
 68687 perden dier als van enen velthoen of
 68688 van eenre hennen dye prijsmen totter
 68689 voedinghe ende zijn licht te verduwen
 68690 ist dat si vanden leden lichtelic ontbonden wer-

68691 den waer by dat si beter zijn totten regi-
 68692 ment der ghesontheyt dan om die leden
 68693 te starcken ende die ghewonnen werden vanden
 68694 grouen dyeren die zijn hart te verduwen
 68695 ¹⁶⁶ende van quaden voetsel als die eyeren van-
 68696 deu struys vander ghans ende vanden
 68697 paeuwe die van quader luchten zijn ende
 68698 hardt te verduwen ende sonderlinghe vanden
 68699 ouden of vanden ghenen die mannen deruen
 68700 Mer als si verduut werden soe werden
 68701 si traechlicken vanden leden ontbonden. ende
 68702 daer om zijn si beter om die leden te starc-
 68703 ken dan totten regiment der ghesontheyt.
 68704 Ende die ghewonnen zijn van zommighen
 68705 mynre dinghen die zijn lichter ende van-
 68706 den middelbaren ghetemperder want
 68707 si zijn ¹⁶⁷van volcomenre hetten ende van myn-
 68708 re vuchticheden ende daer om zijn si goet
 68709 om die ghesontheyt te regieren ende om
 68710 die leden te conforteren Item hoe dat die
 68711 eyer verscher zijn hoe dat si beter zijn ende
 68712 hoe dat si ouder zijn hoe dat si min goet
 68713 zijn. Item si werden ouermits consten
 68714 verwandelt viervoudelic anter si zijn ghe-
 68715 braden of si zijn ghesoden of in een zop
 68716 ghecoect of si zijn ghefrijt ende die gebr-
 68717 aden zijn dye zijn grouer dan die gheso-
 68718 ¹⁶⁸den ende harder te verduwen. want dye
 68719 haert verteert haer substancialige vuch-
 68720 ticheyt ende verdrechtse Ende die onder dye
 68721 asschen ghebraden werden zijn quader dan
 68722 die onghedect inden colen ghebraden
 68723 werden. Want die ghedect zijn mitter
 68724 asschen die en moghen haer vuchtich-
 68725 heyt niet wt laten ghaen al zwetende.
 68726 want die asschen bestoppense. ende die op-
 68727 ten colen legghen die moghen haren ouer-
 68728 uloedighen roke wt laten ghaen al zwe-
 68729 ¹⁶⁹tende ende die werden zuer Ende die ghe-
 68730 soden zijn inden water die zijn ghesonder

68731 dan die ghebraden. want dye vuchtich-
 68732 heyt des waters ouermits hetten des
 68733 vyers wederuecht in zijnre substanciali-
 68734 gher vuchticheyt te droghen ende daer
 68735 om werden si myn droghende ende vercnelen ¹⁷⁰
 68736 die natuerlike hetten Item die eyeren
 68737 die ghesoden zijn mitten scalen zijn qua-
 68738 der want die schalen en laten den roke
 68739 niet vrilicken wt wazemen die daer ouer-
 68740 uloeylic in is ende daer om maken si windt
 68741 ende opblasinghe ende zwaricheyt der ma-
 68742 ghen ende van alle den buke Mer dye
 68743 eyer inden water ghebroken soe doer-
 68744 schiet die hette des ghetemperden wa-
 68745 ters ende subtijlt zijn groefheyte ende haelt
 68746 hem af dye zwaricheit der luchten waer
 68747 by dat dese ghesontste zijn Mer die do-
 68748 deren alleen zijn meer droghende ende
 68749 stoppende. ende dye hardende zijn die
 68750 zijn droghende ende ghaen noede vter
 68751 maghen ende scieten traechlicken doer
 68752 den aderen Mer als si wel verduut zijn so
 68753 conforteren si zeer mer blyuen si onuer-
 68754 duut soe bezwaren si die maghe ende dye
 68755 darmen Mer die morwe zijn ende een
 68756 luttel bewronghelt die zijn myn drogen-
 68757 de ende dye zijn best te verduwen want
 68758 si schieten rasch doer den aderen ende
 68759 zijn dye borst vuchtende uochtans ¹⁷¹zijn
 68760 si dye leden luttel starckende. Item
 68761 tusschen harden ende weecken so zijn si
 68762 middelbaer in haerre werckinghe en-
 68763 de leydinghe ende die ghefrijt eyeren
 68764 zijn quader dan alle die ander. Want
 68765 als si inder maghen blyuen soe zijn si
 68766 haest verkeert in roken ende in corrup-
 68767 cien. ende soe wat spyse si daer vynden
 68768 dye verderuen si mede ende maken een
 68769 zwaricheyt inder maghen ende maken
 68770 meer verdriets dan die ander eyer. hier

68771 toe heuet ysaac geseyt Item die eyer
 68772 en zijn niet alleen ghoet of nut ter spisen
 68773 mer si zijn nut in menigherhanden me-
 68774 dicinen ende si zijn vuchtighende ende
 68775 die borst zaftighende ende die keel me-
 68776 de ende dye leden starckende ende bren-
 68777 ghen die verloren craften weder. ende
 68778 helpen totter winninghen want en zijn
 68779 daer gheen eyeren soe en can daer geen
 68780 vrucht comen ende men gheneester ge-
 68781 barnden zeren mede vanden oly die vten
 68782 doderen coemt Item die doderen van-
 68783 den eyeren ghenesen venijnde aposte-
 68784 men als antrax ende deser ghelijc dat
 68785 bladeren zijn die ghemeynlicken inden
 68786 sterften comen want een doder ranwe¹⁷² van
 68787 enen eye ghenomen ende mit soute ge-
 68788 menghet doodt enen antrax Mer dat
 68789 salmen dicwijl vernuwen als constanti-
 68790 nus seyt. Item dat wit vanden eye
 68791 saefticht daer grote hetten is ende doet
 68792 dryntinghe ghaen sitten ende dwincgt
 68793 lopende vuchticheyt ende helpt den he-
 68794 ten voeteuel Mer als si veruult ende ghe-
 68795 corruppeert zijn soe zijn si deerlick want
 68796 si maken stanck ende walghinghe inden
 68797 lyue ende doen spuwen ende brenghen
 68798 schyer den doot in.
 68799 Dat lxxxvij.¹⁷³ capitel vanden slanghen eyer.
 68800 ¹⁷⁴OVa aspidum dat zijn eyer van slan-
 68801 ghen dyemen aspis ofte aspidis
 68802 heyt ende zijn cleyn ende ront ende donc-
 68803 kerachtich gheel slijckich ende taye bin-
 68804 nen stinckende ende alte zeer venijndt.
 68805 ende brenghetse voert al ront mit een-
 68806 rehande zeenkens Der welcker venijn
 68807 is zeet¹⁷⁵ dodende daermen gheen boet
 68808 teghen en vint als plinius seyt Item
 68809 het gheualt onderwilen als die selue seyt
 68810 dattet eye van aspis gheuonden werdet

68811 vander padden ende werdt daer of ghe-
 68812 voedet daer een worm wt comet die mit-
 68813 ten ghesicht ende mit blasen die luden ende
 68814 ander dyceren doot als die basiliscus.
 68815 Ende dese worm doot den ghenen eerst die
 68816 hem opvoet als die selue seyt. Ende dese
 68817 selue proprieteyt roert ysaac libro xl. in
 68818 enen capittel daer hi seyt Dat soe wye
 68819 eyer ate van aspis die sal steruen. Item
 68820 die glose seyt dat vanden eyeren van as-
 68821 pis een basiliscus ghewonnen werdt ende
 68822 vanden venijnden ioden sal cristus ghebo-
 68823 ren werden etcetera
 68824 Dat lxxxviij.¹⁷⁶ capitel vanden eyer der spynnen.
 68825 ¹⁷⁷OVa aranee dat zijn eyer vanden spin-
 68826 nen ende dycer is veel mer cleyn mit
 68827 cleynen spockelen ouerghestroyt ende van
 68828 malcanderen ghescheyden die venijndt
 68829 ende slimich zijn Die welcke waert dat si
 68830 mit enighen gheual verloren waer soe
 68831 ghaet die spinne ende soectse vlucshs¹⁷⁸ ende
 68832 brenghetse weder mit haren beck En-
 68833 de van enen eye soe werden sonderlin-
 68834 ghe veel eyeren ghewonnen also cleyn-
 68835 ne datmense naeuwe sien en can. ende
 68836 nochtans alsoe rasch als si vten eye co-
 68837 men zijn soe beghinnen si te weuen also
 68838 subtijllicken dat die behendicheyt der
 68839 naturen ende oec dye virtuuut hem ver-
 68840 wonderen moghen van alsoe cleynen
 68841 wercsken. Soeckt bouen van aranea.
 68842 libro xvij. etcetera
 68843 Dat lxxxix.¹⁷⁹ capitel vanden aernds eyer
 68844 ¹⁸⁰OVa aquile dat zijn des aerndts
 68845 eyeren ende dycer zijn luttel als
 68846 des hauicks eyeren Want si leggen sel-
 68847 den bouen dryen eyeren ende dicwyle
 68848 werpt hi dat derde vten nest want dat
 68849 brueden wert hem zuer op dye eyeren
 68850 als aristotiles seyt libro xv. Item hij

68851 leyt in sinen nest eenrehande gemme mit
 68852 sinen eyeren dat die wighelaers segghen
 68853 dat hi goet is teghens den donder. ende
 68854 daer om segghen si dat si den steen byden
 68855 eyeren legghen op dat si vanden donder
 68856 niet verderft en sullen werden als plinius
 68857 seyt etcetera
 68858 Dat lxxix. capitel vanden ghanen eyeren
 68859 ¹⁸¹ANserina oua dat zijn gansen eyer
 68860 ende dese zijn groot ende hart te ver-
 68861 duwen ende dese werden zwaerlic gebroedt
 68862 ende traechliker volbracht dan die hennen
 68863 eyeren etcetera.
 68864 Dat lxxx. capitel vanden eynden eyeren.
 68865 ¹⁸²ANatiua oua dat zijn eynden eyeren.
 68866 ende zijn meerre dan hennen eyer mer
 68867 si en smaken also wel niet noch en voeden
 68868 alsoe oec niet als die hennen eyren.
 68869 Dat lxxxii. capitel vander leeuwercken eyer.
 68870 ¹⁸³OVa alaude dat zijn eyer van eenre
 68871 leeuwercken mer si zijn cleyn mit
 68872 menigerhande verwen ende werden gebroedt
 68873 onder cleye ende daer werden si dicwijl ge-
 68874 slonden van crupenden dyeren of van wezels
 68875 Dat lxxxij. capitel van wlen eyeren.
 68876 ¹⁸⁴OVa bubonis dat zijn eyeren van enen
 68877 wl mit eenre bruusscher schalen ende
 68878 si zijn cleyn ende speckelich ende hebben veel
 68879 vanden witte ende luttel vanden doder ende die
 68880 kaeuwen pleghenghense ¹⁸⁵ te zupen als de
 68881 vlen erghent in holen sitten. ende soe ghaet
 68882 hi dan des nachtes ende eet die eyeren weder
 68883 vanden kauwen ende alsoe vechten si onderlin-
 68884 ghe om haer eyeren als aristotiles seyt
 68885 libro octauo etcetera
 68886 Dat lxxxij. capitel vanden rauen eyeren.
 68887 ¹⁸⁶OVa corui dat zijn eyeren van een-
 68888 re rauen ende dier is veel als aristo-
 68889 tiles seyt. ende werden alleen vanden
 68890 wyuen ghebroedt ende daer en bynnen

68891 draecht die man den wyue haer spyse
 68892 toe ende werpter zommels wat vten neste
 68893 om des wille dattet alsoe veel is Item
 68894 die rauen leyt zijn eyer ende maect ionghen
 68895 inc ¹⁸⁷ heetste vanden zomer twelc teghen der
 68896 naturen is alre ander voghel als petronus
 68897 seyt Coruus maturis frugibus oua defert
 68898 Dat is een vaers ende beduut dat die rauen
 68899 zijn eyer leyt alst coern rijp is.
 68900 Dat lxxxiiij. capitel vander zwanen eyer
 68901 ¹⁸⁸OVa cigni dat zijn zwaens eyeren
 68902 ende dyer is veel ende si zijn groet
 68903 ende lancgworpelt mit harden schalen.
 68904 ende en smaken niet wel ende si hebben een
 68905 zware lucht ende si zijn harder te verduwen
 68906 dan ghanzen eyeren etcetera
 68907 Dat lxxxv. capitel van cocodrillen eyeren.
 68908 ¹⁸⁹OVa cocodrilli dat zijn eyeren van-
 68909 den cocodrillen ende zijn meerder
 68910 dan ghanzen eyeren ende si werden in-
 68911 der aerden ghebroet als nv vanden man
 68912 ende als nv vanden wyue als plinius seyt
 68913 libro octauo ende die eyer zijn venijnt ende
 68914 bynnen of si vol etters waren ende ru-
 68915 ken ende smaken qualicken ende dyese eet
 68916 die sterfter af etcetera
 68917 Dat lxxxvi. capitel vander duuen eyeren.
 68918 ¹⁹⁰OVa columbe dat zijn duuen eyer
 68919 ende dese zijn mynder dan dye
 68920 hennen eyeren ende si zijn wit ende ront
 68921 ende een luttel lancgwerpelt smakelic
 68922 ende heet ende voedende wel Ende der
 68923 duuen eyer zijn twee ende vanden enen
 68924 coemt een manneken ende vanden an-
 68925 deren een wijfken Mer tmanneken sit
 68926 des nachts op die eyer ende twijfken
 68927 des daghes als atistotiles ¹⁹¹ seyt libro vij.
 68928 Mer si legghen dicwijl int iaer als thien
 68929 weruen ende in heten landen als in egipten

68930 soeket bouen libro xij.
 68931 Dat lxxxvij. capitel van slanghen eyeren
 68932 ¹⁹²OVa colubri dat sijn eyer van eenre
 68933 slanghen die inder duysternis pleecht
 68934 te wonen ende si maecter veel als die ander
 68935 serpenten doen ende si sijn seer ront ende
 68936 wittachtich of vucht ende morwe vol et-
 68937 ters ende dodende ende vol venijns
 68938 Dat lxxxviii. capitel van draken eyeren
 68939 ¹⁹³OVa draconis dat sijn draken eyer
 68940 ende sijn seer groot ende si sijn meerre
 68941 ende langher dan cocodrillen eyer of der
 68942 struussen eyer als plinius seyt ende is een
 68943 dier dat binnen sijn eyer maect ende niet
 68944 buten mer binnen werden die iongen ghe-
 68945 formeert ende volbracht ende deser is luttel
 68946 ende veel myn dant is vanden anderen cru-
 68947 pende dieren mer si sijn meerre ende bloe-
 68948 dich etterich venijnt ende dodende
 68949 Dat lxxxix. capitel van valcken eyeren
 68950 ¹⁹⁴OVa herodij dat sijn eyer van enen
 68951 valke ende dese sijn cleyn bont ende
 68952 langwerpelt als die hauicx ende die sper-
 68953 wers eyer ende daer isser luttel | want alle
 68954 crombect vogel ende mit crommen naghe-
 68955 len is van starkerre vlucht dan ander vo-
 68956 ghelen ende hi heeft luttel vuchticheden
 68957 ende luttel oueruloedicheden ende daer om
 68958 leyt hi luttel eyer als aristotiles seyt libro xvij.
 68959 Dat xc. capitel van myeren eyereren ¹⁹⁵
 68960 ¹⁹⁶OVa formicarum dat sijn myeren eyer
 68961 ende si sijn seer cleyn ende ront ende wit-
 68962 tachtich die si buten den lichaem alleyns-
 68963 ken ontfangen in heten scimmeligen ste-
 68964 den ende wassen daer ter tijt toe dat si vol-
 68965 bracht werden. ende waert dat si mit eni-
 68966 ghen geual verloren werden so soudense
 68967 die myeren weder vergaderen ende brengen-
 68968 se in horen holen si ruken wel. ende si sijn
 68969 medecinael als plinius seyt want die bee-

68970 ren meysteren hem daer mede
 68971 Dat xci. capitel van cranen eyeren
 68972 ¹⁹⁷OVa gruis dat sijn cranen eyer de-
 68973 se sijn middelbaer groot bleke ende
 68974 hart onsmakelic van swarten roke ende van
 68975 quaden smake ende quaet te verduwen
 68976 Dat xcij. capitel van grifoens eyeren
 68977 ¹⁹⁸OVa grifis dat sijn griffoens eyer
 68978 ende sijn meerre dan aerns eyer en-
 68979 de harder ende inden smake ende inder luchten
 68980 swaerre ende inder qualiteyten sijn si heter
 68981 ende droger ende inden getale isser myn want
 68982 bouen tween en leyt si niet ende broedt
 68983 seer swaerliken etcetera aristotiles
 68984 Dat xciii. capitel van hennen eyeren
 68985 ¹⁹⁹OVa gallinarum dat sijn eyer van hen-
 68986 nen ende sijn meer ghetempert dan
 68987 alle ander ende sijn den voetsel des men-
 68988 schen alre bequaemlicste als bouen ge-
 68989 seyt is mer die wint eyer sijn onsmake-
 68990 lic ende sijn den voetsel onnut daer af soe-
 68991 ket bouen int selue libro xij.
 68992 Dat xciiii. capitel van swaluwen eyeren
 68993 ²⁰⁰OVa yrundinum dat sijn zwaluwen ey-
 68994 er ende deser is veel want als aristo-
 68995 tiles seyt dat die voghelen mit cleynen
 68996 lichaem legghen veel eyer als aristoti-
 68997 les seyt dat en gheen vogel die vleysch
 68998 et en leyt twe weruen inden iaer sonder
 68999 die swaluwe die leyt twe weruen ende on-
 69000 derwilen maect si twe weruen ionghen
 69001 ende die eerste eyer werden onderwilen ver-
 69002 derft om der couder wil mer die laetste
 69003 werden volbracht als aristotiles seyt li-
 69004 bro vi.
 69005 Dat xcv. capitel van creeften eyeren
 69006 ²⁰¹OVa cancrorum dat sijn eyer van creef-
 69007 ten eerst werden si tusschen den bast
 69008 ende den buke ende tusschen den start en-
 69009 de den rugghe binnen daer na werden

69010 si buten gheseynt ende werden onder den
 69011 start vergadert ende daer clonteren si ouer
 69012 een hoep ende werden ront ende wassen also
 69013 langhe thent si volbracht werden ende si
 69014 vergaen als si van des mans zaet niet
 69015 ouergoten en werden als aristotiles seyt
 69016 Dat xcvi. capitel van sprinckhaens eyeren
 69017 ²⁰²OVa locustarum dat sijn eyer vanden
 69018 sprengerkens ende wassen binnen ende
 69019 daer werter veel ende si sijn seer cleyn ende
 69020 als dese wt gestort werden in een corrup-
 69021 perende lucht alst heet ende vucht is op
 69022 die grazen ende op die telgeren so werter
 69023 also veel dat si sonder getal werden
 69024 Dat xcviij. capitel van lacerten eyeren
 69025 ²⁰³OVa lacertarum dat sijn eyer van-
 69026 den laceerten ende sijn ghelijck den
 69027 serpents eyeren mer si sijn meerre ende
 69028 sijn heffende ende si sijn venijnt mer niet al-
 69029 so venijnt als der serpenten eyer als pli-
 69030 nius seyt
 69031 Dat xcviij. capitel van wuwen eyeren
 69032 ²⁰⁴OVa milui dat sijn wuwen eyer en-
 69033 de deser is luttel ende si sijn cleyn ende
 69034 soffranich mit spockelen ouersprenkelt
 69035 ende si sijn wilder ende droger dan der ande-
 69036 re voghel eyer die opter aerden sijn en-
 69037 de hebben alte quaden smake ende ruken
 69038 qualiken
 69039 Dat xcix. capitel van dukers eyeren
 69040 ²⁰⁵OVa merguli dat sijn eyer van enen
 69041 dukerken dese sijn cleyn ende deser
 69042 is veel ende si sijn hete ende bont ende wit ende
 69043 en scillen niet veel vanden eenden eyeren
 69044 die int water swemmen datmen huus een-
 69045 den noemt
 69046 Dat C. capitel van sperwer eyer
 69047 ²⁰⁶OVa nisi dat sijn sperwer eyer ende
 69048 sijn cleyn bont heet ende droghe ende
 69049 onderwilen leyt dye sperwer wint eyer

69050 als hi alte vet werdet
 69051 Dat C. capitel ende een van coturnix eyer
 69052 ²⁰⁷OVa coturnicis sijn den rauen eye-
 69053 ren ghelijc ende men seyt dat si goet
 69054 sijn den ghenen die vallen vanden groten
 69055 onghemake als plinius seyt
 69056 Dat C. capitel ende ij. van putoers eyer
 69057 ²⁰⁸OVa onacrocali dat sijn pytoers ey-
 69058 er ende sijn ghelijc den gansen eyer
 69059 mer minre ende onsmakeliker ende si ruken
 69060 swaerre ende si sijn min witte ende harder te
 69061 verduwen
 69062 Dat C. capitel ende iij. van paeuwen eyer
 69063 ²⁰⁹OVa pauonis dat sijn paeuwen ey-
 69064 eren mit harden scalen ende si broe-
 69065 det dertich dagen die pawin ende dan on-
 69066 dopen si ende si leyt xij. eyer ende een lut-
 69067 tel myn. ende twijf huudt hoer eyer voer
 69068 den man want vonde hijse hi soudse bre-
 69069 ken als aristotiles seyt
 69070 Dat C. capitel ende iiij. van patrisen eyer
 69071 ²¹⁰OVa perdicis dat sijn eyer vanden
 69072 velthoen ende si gheliken den duuen
 69073 eyeren inder ghetempertheyt ende inder
 69074 complexien ende inder grootheyte ende dye
 69075 een steelt den ander hoer eyer mer dese
 69076 bedrieghenis en beeft ²¹¹ geen vrucht want
 69077 wanneer die ionghen ghekipt werden
 69078 ende si die stemme hoerre properre moe-
 69079 der horen so lopen si tot hoer ende laten
 69080 die ghene diese ghestolen had als ysi-
 69081 dorus seyt
 69082 Dat C. capitel ende v. van musschen eyer
 69083 ²¹²OVa passeris dat sijn musschen ey-
 69084 er dese sijn cleyn ende maect twe
 69085 weruen des iaers ionghen endr ²¹³ sonder-
 69086 linghe ist dat die eerste eyeren niet ver-
 69087 derft en werden mit enighen ongheual
 69088 ende si sijn bouen maten hete ende doen
 69089 die myeren heffen ende si verwecken on-

69090 cuusheynt als hoer herssen doen als con-
 69091 stantinus seyt
 69092 Dat C. capitel ende vi. van quackelen eyer
 69093 ²¹⁴Ova quiscule dat sijn wachtelen ey-
 69094 eren ende si sijn cleyn ende ront ende min-
 69095 re dan der velthoenre eyer ende meerre
 69096 dan lewerke eyer ende het is een cleyn
 69097 voghel ende is alsoe ghenoeemt vanden
 69098 ghelude sijnre stemmen si is vleyschich
 69099 eude ²¹⁵ vederich ende is van minre vlucht
 69100 dan die lewerck ende nestelt onder tcleye
 69101 als die lewerke ende die wesels plegen
 69102 hoer eyer te nemen ende daer om dra-
 69103 ghet si hoer eyer in menigherhande ste-
 69104 den ende op sommige broedet wijf mer
 69105 als si gekipt sijn so en sorchter die moe-
 69106 der niet veel om
 69107 Dat C. capitel ende vij. van schilt padden ey-
 69108 eren
 69109 ²¹⁶Ova rinatricis dat sijn eyer vander
 69110 schilt padde diemen tortuca hiet. ende
 69111 is een venijnt serpent die twater venijnt
 69112 daer si in is ende sijn als die eyer van colu-
 69113 ber mer si sijn minre mit meer speckelen
 69114 ende si sijn venijnder ende quader dese rina-
 69115 trix broedt hoer eyer aen den kanten van-
 69116 den water twelck si venijnt maect ende
 69117 daer is noch een ander schilt padde die
 69118 inden bosschen woent op tlant ende dese is
 69119 goet sonder venijn
 69120 Dat C. capitel ende viij. vanden struys eyer
 69121 ²¹⁷Ova strucionis sijn seer groot ende
 69122 ront ende si sijn seer wit mit harden
 69123 sculpen ende sijn onsmakelic ende van qua-
 69124 der luchten ende wanneer dat die vre coemt
 69125 dat hi eyer legghen sal so heeft hi sijn o-
 69126 ghen totter sterren diemen pliades hiet
 69127 ende als hi die sterre ghesien heeft bijder
 69128 maent van iulius so graeft hi tsant en-
 69129 de maecter enen kule in ende daer leyt hi

69130 sijn eyer in ende dect den kule mit sande
 69131 ende als hi vanden eyeren een stuck is
 69132 so verghet hijt so waer hi die eyer ghe-
 69133 leyt heeft ende dan en coemt hi daer niet
 69134 weder toe | mer die sonne coect die eyer
 69135 ende broedtse ende brengt die kuken wt
 69136 ende daer isser altoes een dat hi versmaet
 69137 nochtans kent hi tkuken wel dat wt dien
 69138 eye ghecomen is ende als si wt ghecomen
 69139 sijn so vergadert hijse ende gaet daer me-
 69140 de wanderen ende besorcht hem teten
 69141 ende sijn eyeren werden inden tempelen
 69142 ghehanghen tot eenre scierheynt om haer-
 69143 re grootheynt wil ende datmen der luttel
 69144 vint
 69145 Dat C. capitel ende ix. van turtelduuen eyer
 69146 ²¹⁸Ova turturis dat sijn eyer van een-
 69147 re turtelduue ende sijn den duuen ey-
 69148 eren ghleijc ²¹⁹ mer wat minre ende leyt in
 69149 leynten twe eyer ende niet meer ten waer
 69150 dat die eerste eyer verderft worden als
 69151 aristotiles seyt libro xvij. ende si leyt hoer
 69152 eyeren op harden houten als die duue en-
 69153 de si mach broeden ende leggen tot xx.
 69154 iaren toe als aristotiles seyt
 69155 Dat C. capitel ende x. van weehops eyer
 69156 ²²⁰Ova vpupe sijn eyer vander hoppen
 69157 ende sijn eyer als der velthoenre
 69158 mer minre ende harder ende leliker van
 69159 aensien ende smaken qualiken ende ruken
 69160 swaerliker si werden gheuoedt ende ghe-
 69161 broedt inden dreck ende dese eyer die-
 69162 nen meest den toueraers tot hoerre tou-
 69163 uerien als plinius seyt libro xxx.
 69164 Dat C. capitel ende xi. vande ghiers eyeren
 69165 ²²¹Ova vulturis dat sijn eyer vanden
 69166 ghier ende sijn groot als des aerns
 69167 eyer ende daer isser luttel want hi broet
 69168 swaerliken op sijn eyer ende si sijn swar-
 69169 tachtich mit spockelen ouersprayt mit

69170 harden scalen ende sijn van quader luch-
 69171 ten ende van onghenoechliken smake
 69172 ende onderwilen stoet hi sommighe van si-
 69173 nen eyeren vten nest als dye aern doet
 69174 want hi en mach sijn ionghen niet lich-
 69175 teliken voeden als aristotiles seyt Dese
 69176 dinghen sijn thans ghenoech gheseyt
 69177 vanden eyeren ende vander manieren des
 69178 legghens ende van horen qualiteyten ende
 69179 onderscheydinghe
 69180 **222**Totten voerscreuen proprie-
 69181 teyten die den dingen in ge-
 69182 plant sijn so dunct mi ten les-
 69183 ten nut ende oerbaerlic wesen
 69184 datmen sommighe cleyne dinghen me-
 69185 de inzaye die licht sijn vanden proprie-
 69186 teyten ende vanden onderscheyden der
 69187 ghetalen der ghewichten ende der ghelu-
 69188 den want als ysidorus seyt libro iij. dat die
 69189 reden der ghetalen daer om niet te ver-
 69190 smaden en is want in veel steden der hey-
 69191 ligher scriften licht die reden wtwaert
 69192 hoe veel die reden vanden ghetalen dat
 69193 sacrament behout want die reden is ver-
 69194 gheefs gheseyt inden ghetale inden ghe-
 69195 wicht ende inder maten als gheseyt wort
 69196 sapiencie libro xi. want senarius numerus
 69197 dat is ghetal van sessen twelc in sinen de-

69198 len volcomen is beteykent die volco-
 69199 mentheyt der werelt ende also ist vanden
 69200 anderen ghetale te verstaen want wi en
 69201 moghen niet weten sonder die leringe
 69202 des ghetals want wi onderkennen bij
 69203 dier leringe die vren der tiden waer af
 69204 dat wi bekennen die spacie des weder-
 69205 comende iaers ende ouermits den ghetale
 69206 werden wi gheleert dat wi inder re-
 69207 keninghe niet gheschent en werden Nem
 69208 op tghetal inden dinghen ende alle din-
 69209 ghen gaen te niet Vergader die reke-
 69210 ninghe ende die onwetenscap sal al ghe-
 69211 **223**uonden werden ende die onwetenscap sal
 69212 al gheuonden werden. ende die luden
 69213 die niet rekenen en kunnen en schelen niet
 69214 vanden stommen beesten want si sijn hem
 69215 ghelijc als ysidorus seyt aldaer. Item
 69216 oec vanden beghin van arismetica want
 69217 nemmermeer en sal gheweten werden
 69218 wat triangulus is sonder tghetal van
 69219 drien Triangulus dat is een dinck dat
 69220 driehoect is ende quadrangulus dat vier-
 69221 hoect is noch men mach niet weten wat
 69222 quadrangulus is sonder tghetal van vie-
 69223 ren ende also voert vanden anderen want
 69224 het is kondich datmen gheen ambocht
 69225 leren en mach sonder kennisse des ghe-
 69226 taels als hi daer seyt. vel mechanica
 69227 possidetur etcetera mechanica ars dat is een
 69228 konst van wat ambocht het si ist smeden
 69229 scoemaken etcetera Item als die selue seyt
 69230 so ist tgetal een veelheyt die vergadert
 69231 is wt eenligheden want enicheyt is wor-
 69232 tel ende zaet of moeder des ghetals niet
 69233 tgheslacht of tghetal want die gedub-
 69234 belde enicheyt en is niet hebbende dat
 69235 ghetal daer si af wt ghinc. mer si is een
 69236 beghinsel alre ghetalen waer af dat al-
 69237 le ghetal wt vloyt. want een is wortel

69238 der menichfoudicheyt ende is thoechste
 69239 ende tsimpelste ende tcrachtichste van hem al-
 69240 len die onder hem ghehouden sijn als
 69241 aristotiles ende auicenna segghen libro i. capitulo
 69242 ij. want als een die wortel is ende beghin
 69243 vanden velen so houdet alle dinghen on-
 69244 der hem ende alle dingen sijn in hem als
 69245 in enen dinghe datter onder gheset is
 69246 als die selue seyt capitulo xxxiiij. want die pro-
 69247 prieteyt vander enicheyt maect veelheit
 69248 ende houtse ende gheeft haer twesen in alle
 69249 haren delen ende simpliken te onthouden
 69250 als gheseyt wort libro iij. capitulo ij. Item want
 69251 vnitas dat is enicheyt beghinsel is al-
 69252 re dinghen ende hoe dat dinck meer ghe-
 69253 neect der enicheyt hoe dattet meer der
 69254 waerheyt gheneect als die selue seyt ca-
 69255 pitulo ij. want enicheyt heeft hoer ter ma-
 69256 nieren van eenre formen ende dubbeltheit
 69257 of twee deelicheyt als een materi ende
 69258 daer om hoe dat een dinc meer gaet tot-
 69259 ter enicheyt also veel meer gaet si van-
 69260 der dubbelehey²²⁴ ende gheneect totter sim-
 69261 pelheyt ende hoe dattet meer wijct totter
 69262 enicheyt also veel meer wicket tot encita-
 69263 tem want twesen en is niet voer die e-
 69264 nicheyt als gheseyt wort libro ij. capitulo ix. en-
 69265 de enicheyt en wert niet diueers ghe-
 69266 maect dan om der materien want si een
 69267 ophoutster is van hem allen als ghe-
 69268 seyt wort libro v. capitulo xxxi. Tlof der enich-
 69269 eyt is alsoe groot bijden wisen dat veel
 69270 luden seyden dat enicheyt die siele was
 69271 ende tghetal datter voertgaende was van-
 69272 der enicheyt ende seyden dat enicheyt een
 69273 beghinsel is eens yghelics dings dat al-
 69274 toes is ende dat bescheyden is als auicen-
 69275 na seyt libro iij. capitulo i. Item enicheyt is pri-
 69276 selic want het en gaet niet op van ghe-
 69277 nen dinghen datmen tellen mach noch

69278 het en beghinter niet af mer si beghint
 69279 van haer seluen vanden welken alle tel-
 69280 linge beghint ende alle tellinge wert we-
 69281 der gheroepen als tot hoerre proper-
 69282 re wortelen ende beghin als die selue seit
 69283 Item ouermits der simpelheyt want een
 69284 is dat niet ghedeylt en mach werden als
 69285 die selue seyt capitulo iij. voerwaer een is dat
 69286 niet ghescheyden en wort inden werke
 69287 noch inden verstande ende alsulke enicheyt
 69288 is beghin des getals als die selue daer
 69289 seyt Item die selue seyt enicheyt is in-
 69290 den welken veelheyt niet en is twelck
 69291 eynteliken verstaen wort vander eerster
 69292 ende vander simpelre enicheyt totter wel-
 69293 ker alle dinghen hoe seer si gheschey-
 69294 felt sijn weder ghebracht werden want
 69295 een wert menichfoudelic geseyt alst nae
 69296 openbaren sal Item ouermits der vol-
 69297 maectheyt want die particularia dat sijn
 69298 die zidel delen der welker alle gader in
 69299 haer seluen volmaect sijn als si weder ge-
 69300 bracht sijn ter enicheyt want die geheel-
 69301 heyt ende die volmaectheyt wort den e-
 69302 nen gegheuen als aristotiles seyt quin-
 69303 to phisicorum capitulo iij. want dat volcomen
 69304 is dat is ghenoech tot enen wesen als
 69305 gheseyt wort in libro de celo et mundo
 69306 capitulo twe Item ouermits der sonder-
 69307 lingher waerdicheyt want een bi hem sel-
 69308 uen is dat alleen is als gheseyt wort in
 69309 libro metheororum capitulo xvi. ende dat
 69310 die sake der enicheyt is dat is wesentli-
 69311 ke een ende eerst meest waerdich Item
 69312 een of enicheyt is menichfoudich als
 69313 algazer seyt het is een simplicic ende het
 69314 is een | nae wat | ende simplicic een | dat
 69315 hietmen een inden welken veelheit niet
 69316 en coemt noch inder daet noch inder mo-
 69317 ghentheit als enen stipken of een puuct²²⁵

69318 ende enicheyt is simpelic een inden wel-
 69319 ken veelheyt niet en is inder daet | mer
 69320 een dat na wat is wort menichfoudeli-
 69321 ken een ghehieten als een inden ghe-
 69322 slacht als die mensch ende die os ende een in-
 69323 der ghedaenten als sortes ende plato ende
 69324 een inden toeual als snee ende ceruse en-
 69325 de een inder proporciën als een waghe-
 69326 man ende een scipman ende een inden sub-
 69327 ject als zoet ende wit in enigher substan-
 69328 cijen een Item aristotiles seyt in princi-
 69329 pio phisicorum capitulo v. Dattet een is in-
 69330 den toeual als twee accidencien dat sijn
 69331 twe toeualen in enen subiect ende een
 69332 bi hem seluen menichfoudelic als een in-
 69333 der continencien der welker een eynde
 69334 ende een inder gedaenten of formen als
 69335 sortes of plato inden menschen een inden
 69336 gheslachte als die mensch ende die os in-
 69337 den diere ende een inder diffinicien als
 69338 die ghene der welker een diffinici is en-
 69339 de een inder onscheydelicheyt als een stip-
 69340 ken of een punct ende een inden ghetale
 69341 als singulare ende een inder simpel-
 69342 heyt als twesen ende een inder volmaect-
 69343 heyt als een cirkel ende een inder materi-
 69344 en als alle lichamelike dingen Bernardus
 69345 onderscheyt neghen manieren van
 69346 enicheden want die natuerlike enicheit
 69347 is bequamelic ende is op beyden gheset
 69348 ende die natuerlike enicheyt is in vier-
 69349 uoudighen onderscheyden. want som-
 69350 mighen ouermits vergaderinghe der sche-
 69351 lender dinghen die onderdeylt sijn en-
 69352 de die vergaderende enicheyt als veel
 69353 stenen maken enen hoep ende sommi-
 69354 ghe sijn ouermits te samen bindinghe der
 69355 delen die formaliken schelende sijn en-
 69356 de also ist een settende enicheyt als ve-

69357 le leden een lichaem ende sommighe o-
 69358 uermits vergaderinghe der schelender
 69359 dinghen inden gheslacht ende inder win-
 69360 ninghe des gheslachts ende also ist een
 69361 vergaderde enicheyt als wanneer man
 69362 ende wijf twe sijn inden vleesch ende som-
 69363 mighen isser ouermits enicheyt der natu-
 69364 ren die ouerdragen schelende inder per-
 69365 soenliker enicheyt ende dit is een enich-
 69366 eyt inder naturen mitter welker die sie-
 69367 le ende tvleesch een mensch sijn Item die
 69368 danckelike enicheyt heeft oec vier on-
 69369 derscheydingen vanden welken die eer-
 69370 ste is moghentlijc ouermits der welker
 69371 die doechdentlike mensch stantaflick
 69372 in hem seluen ende onghescheyden ghe-
 69373 uonden wort van hem seluen. die ander
 69374 is consenteerlic ouermits caritaet inden
 69375 here is een siel ende een hert die derde
 69376 is die begeerlic is wanneer die siele mit
 69377 gode ouer al een ghelikenis heeft en-
 69378 de een geest mit hem | hem mit begeer-
 69379 ten aenhanghende Die vierde is ghe-
 69380 waerdighende ouermits die welke on-
 69381 se aerde mitten woerden goods op ge-
 69382 nomen is totter enicheyt des godliken
 69383 persoens Item enicheyt der drieuou-
 69384 dicheyt is gheset bouen die natuerlike
 69385 ende begheerlike enicheyt welke enich-
 69386 eyt alleen wesen moet ende singulaer
 69387 op dat daer in staet ende rust wesen sal al-
 69388 re enicheden Item het openbaert vten
 69389 voerscreuen dinghen dat die alingheyt
 69390 ende die volmaectheyt der enicheyt ge-
 69391 gheuen wort als aristotiles quinto phi-
 69392 sicorum seyt want dat altemael ende vol-
 69393 comen niet en is dat wort int ghemeyn
 69394 niet ghehieten een als die selue seyt. si
 69395 sijn een inden getale der welker die ma-

69396 teri een is mer inder formen sijn si een der
 69397 welker leste volcomentheyt een is en-
 69398 de gheheel altemael | een inden ghe-
 69399 slacht der welker form vanden predi-
 69400 caet een is mer die enicheyt die een be-
 69401 ghin der getalen is en is gheen een in-
 69402 der materien mer inden ghetale als a-
 69403 ristotiles seyt op dat selue ende het is dat
 69404 alre simpelste dinc dat eerst een onder-
 69405 stant is ende ouermits dien dinghe al-
 69406 le die ander. want in allen gheslachten
 69407 is een beghinsel dat inden perticulaer
 69408 is als inden verwen is een witticheyt en-
 69409 de in neumatibus dat is een maticheyt
 69410 van sanghe een gheluyt is etcetera als ge-
 69411 seyt wort libro x. metheorum capitulo iij. ende
 daer

69412 om die ghetellighe eynlicheyt of enich-
 69413 eyt daer si af begint ende totter welker
 69414 alle ghetal der godliker enicheyt ghe-
 69415 resolueert wert is een bescheydelike ge-
 69416 likenis ende figuer. want als gheseyt
 69417 wort iij. metheorum capitulo iij. dat eerste
 69418 inden gheslacht der substancien is on-
 69419 scheydelic ende die eerste beruerer is e-
 69420 wich ende dat is god die vry is van al-
 69421 re materien die welke niet alleen en is
 69422 dat eerste beginsel als een beroerer mer
 69423 als een form ende een eynde ende dye
 69424 leste daet en wert hem niet toe gemengt
 69425 altemael ouermits moghentheynt want
 69426 van dien enen gode inder substancien gaet
 69427 alle creatuer werkeliken voert aen en-
 69428 de exempelijc als vander enicheyt al-
 69429 le ghetal van beghin voert gaet ende tot
 69430 hem als totten eynde alle dinghen ge-
 69431 bracht werden alsoe werden alle die ge-
 69432 talen totter eerster enicheyt gheresol-
 69433 ueert op dattet een eynde van hem al-

69434 len wesen sal die welke beghin is ende
 69435 god die welke ghebenedijt is in secula
 69436 seculorum
 69437 Van tghetal van twee
 69438 ²²⁶Totter enicheyt ghedaen een e-
 69439 nicheyt maect een dubbeltheynt
 69440 die welke nader enicheyt alre vniuersa-
 69441 liker ghetalen houdt dye naeste stede
 69442 dat is die ander als ysidorus seyt ende
 69443 dit ghetal datmen binarius hiet wert
 69444 van sommighen onuolcomen gheudi-
 69445 ceert want ouermits binarium dat is bij-
 69446 den ghetal van twee werden wi van-
 69447 der enicheyt ghedeylt ende gheschey-
 69448 den waer af dattet een mercke der schey-
 69449 dinghe is mer als augustinus seyt int
 69450 seste vander musiken ist dattet lasterlick
 69451 is die vander enicheyt eerst gaet die is
 69452 louelick want als hi wt gaet vander e-
 69453 nicheyt so gheneect hi den ghetal van
 69454 drien ande tret voert
 69455 Van tgetal van drien welc gelijct wort
 69456 die drieuoudicheyt
 69457 ²²⁷TRinarius is een ghetal dat ghe-
 69458 maect is vander toedoeninghe
 69459 der enicheyt totten ghetal van twee
 69460 ende dit trinarius ghetal is theylich-
 69461 ste onder den ghetalen. want in hem
 69462 worden die voetstappen alder drieuou-
 69463 dicheyt gheuonden want ghelikerwijs
 69464 dat die eerste enicheyt des eersten be-
 69465 ghins beteykent enicheyt alsoe bediet
 69466 oeck ende thoent dat ghetal van drien
 69467 die godlicheyt ende die drieuondicheyt ²²⁸ der

69468 personen in gode als die winninge des
 69469 soens vanden vader ende den voertganc
 69470 des heylighen gheests vanden vader
 69471 ouermits den zoen In tghetal van drien
 69472 dede aristotiles toe den hoghen ende den
 69473 gloriosen god groot te maken als ghe-
 69474 seyt wort in libro de celo et mundo capitulo ij.
 69475 want het roept die heylige drieuoudich-
 69476 eyt ende een yghelic creatuer voerseghet
 69477 die gemaect is van deo trino ende vno
 69478 inden ghetale inden ghewicht ende in-
 69479 der maten als geseyt wort sapiencie xi.
 69480 **229** VTer toedoeninghe der enicheyt tot-
 69481 ten ghetale van drien verrijst een
 69482 ghetal van vieren die den name ghenomen
 69483 heeft vander viercancer figuren als
 69484 ysidorus seyt Item die viercancer forme
 69485 is meest stedich ende vaste ende daer om be-
 69486 teykent si meest die stedicheyt alder ker-
 69487 ken ende die vasticheyt der trouwer sielen
 69488 alsoe wel inden virtuten als inder con-
 69489 sten ende inder leringhe die si begrijpt mit
 69490 alle den heylighen die welcke is lanc-
 69491 heyt breetheyt hoecheyt ende diepheyte
 69492 **230** VTer toedoeninghe der enicheyt tot-
 69493 ten ghetale van vieren verrijst dat
 69494 ander onghelijc ghetal als quinarius dat
 69495 is tghetal van viuen twelc tusschen die
 69496 onghelike schelende ende is die ander in-
 69497 den ghetale van tweenden trinario
 69498 dat is vanden getale van drien ende daer
 69499 om beteykenet die dicwijl die daer toe
 69500 doen totter consten ende totter leringhe der
 69501 ghelouen ende der ewen nochtans ouer dat
 69502 so worden die viue dwase maechden en-
 69503 de die viue die de iocken der ossen cof-
 69504 ten noch ghehouden inden weelden der

69505 vijf vleescheliker sinnen
 69506 **231** VTer toedoeninghe der enicheyt
 69507 totten getale van viuen verrijst
 69508 ende wast senarius dat is tghetal van
 69509 sessen twelck dat eerste volcomen ghe-
 69510 tal is dat van sinen delen die onderwi-
 69511 len te gader versament sijn weder gheeft
 69512 die selue somme twelck inden ghetalen
 69513 van enen niet gheuonden en wert dan in-
 69514 den ghetale van sessen noch inden ghe-
 69515 tale van thienen dan in xxvij. ende daer
 69516 om seyt boecius libro i. capitulo xiiij. dattet ge-
 69517 tal van sessen is minre der doechden want
 69518 het en gaet niet oueruloyeliken voert
 69519 noch en wert niet verminret weder om
 69520 gheseyndt mer tusschen gheliken delen
 69521 houdt dat middel noch en heeft niet
 69522 te veel noch niet te luttel want senarius
 69523 dat is ghetal van sessen houdt die helft
 69524 van hem als tgetal van drien dat is tri-
 69525 narium ende dat derdendeel als bina-
 69526 rium dat is tghetal van tweenden ende dat
 69527 seste deel als die enicheyt want ses enich-
 69528 eyden make een senarium ende twe tri-
 69529 narij maken enen senarium ende drie bi-
 69530 narij maken dat selue ghetal als senari-
 69531 um ende daer om dit ghetal van sessen
 69532 beteykent inder scriften volcomentheit
 69533 der gracen ende der virtuten
 69534 **232** SEptenarius dat is tghetal van se-
 69535 uenen twelc vander toedoeninge
 69536 der vniteyten dat is der enicheyt totten
 69537 senarium ende onder die onghelike dat
 69538 derde is beteykent die oueruloedicheit
 69539 der seuenoldigher gracen die altoes
 69540 wast ende vordert inden ghenen die ge-
 69541 **233** loue houden der heyligher drienou-

69542 dicheynt
 69543 **234**OCtonarius dat is tghetal van ach-
 69544 ten twelc wasset ouermits toedoe-
 69545 ninghe totten septenarium ende wert ge-
 69546 maect van tween gheliken delen als van
 69547 tween quaternarien of van tween onef-
 69548 fenen die onghelijc sijn als van quina-
 69549 rio ende van trinario beteykent een toe-
 69550 doeninghe der heylicheynt ende der glori-
 69551 en inden lantschap die dien naest coemt die
 69552 zeenuoudighe graci hadden hier inden
 69553 weghe die ghelikicheynt der louen sal ant-
 69554 woerden der ghelikicheynt der verdien-
 69555 ten ende der onghelikicheynt der tormen-
 69556 ten ende der castijnghe der blijscappen ende
 69557 der perticularigher troestinghe. want
 69558 die blijschap der martelaren gaet inden
 69559 anderen delen die blijschap der confessoren
 69560 ende der maechden die ghehiliect sijn bo-
 69561 uen als die een sterre scheelt vander an-
 69562 der inder claricheynt i. chorintheos xv.
 69563 ende daer om om die onghelike verdien-
 69564 te ende blijscappen werden die woninge der
 69565 lichten diueers ende onghelijc ghehieten
 69566 int huys der vaders etcetera iohannis xv.
 69567 **235**NOuenarius dat is ghetal van ix.
 69568 twelc ouerloepet ouermits toedoe-
 69569 ninghe der enicheynt tot octonarium ende
 69570 wort ghemaect van drieuoudighen tri-
 69571 nario ende heeft hem sonder middel mit-
 69572 ten denario dat is mitten getal van thie-
 69573 nen alleen inder enicheynt schelende van
 69574 hem beteykent staet ende glori der drie-
 69575 uoudigher yerarchien der enghelen van-
 69576 den welken een yghelic een ouerdracht
 69577 heeft ende een ghelikenis mitter drieuou-
 69578 dicheynt ende heeft hem meer sonder mid-

69579 del tot god dan die ander creaturen
 69580 **236**DEnarius dat is tghetal van thie-
 69581 nen twelck ouermits ouerwassin-
 69582 ge der enicheynt nouenarium bouen gaet
 69583 ende is dorpel ende eynde alre simpelre ge-
 69584 talen ende tbeghin alre ghecomponeerder
 69585 ghetalen dats die gedubbelt sijn betey-
 69586 kent billiken onsen here cristum die wel-
 69587 ke alpha ende omega is eynde ende beghin niet al-
 69588 leen beghin der simpelre creaturen | mer
 69589 oec salicheynt ende heylicheynt der men-
 69590 schen ende der enghelen Item denarius
 69591 numerus ist eerste ghetal sonder wes toe-
 69592 doeninghe of wederuoudinghe tghet-
 69593 tal niet voert op en climt twelc alst thien
 69594 weruen in hem seluen gheleydt is ma-
 69595 ket een volcomen ghetal als centenari-
 69596 um dat is tghetal van honderden twelc
 69597 vander luffer zide gaet in die rechter als
 69598 beda seyt. Item vten voer gheseyden
 69599 dinghen openbaert dat vanden ghetal-
 69600 len dat een | een vingher is dat ander een
 69601 lit dat derde is ghedubbelt die vinger
 69602 hout simpel getalen van enen tot thie-
 69603 nen toe. articulus dat is tlit hondert x.
 69604 ende die ander ghetalen van thienen en-
 69605 de dat ghecomponeerde dat is dat ghe-
 69606 dubbelde omuangt den vingher ende tlit
 69607 als xi. xij. xiiij. ende also vanden anderen
 69608 tot twintich die welke tander artikel is
 69609 als dertich xl. etcetera ende also vanden an-
 69610 deren tot honderden toe ende thien wer-
 69611 uen hondert dusent inden welken die waer-
 69612 dicheynt vanden denario sonder wes we-
 69613 deruoudinghe men totten getale van du-
 69614 senden niet comen en kan Item tghetal
 69615 neemt die qualiteynt ende dat eynde vten
 69616 enicheden die menigerhande scheydinge
 69617 voert ghestort hebben Item vanden ge-

69618 tale ist een effen ende dat ander oneffen
 69619 Dat effen ghetal is dat in twee gheli-
 69620 ken delen ghedeylt mach werden | als
 69621 twe vier vi. viij. Ende dat oneffen ghe-
 69622 tal is dat van twee gheliken delen niet
 69623 gedeylt en mach werden daer en moet
 69624 een midael²³⁷ gebreken of ouerlopen als
 69625 drie vijf seuen Ende dye ander als ysi-
 69626 dorus seyt dat effen ghetal wert al-
 69627 dus ghedeylt want dat een is te gader
 69628 effen ende dat ander te gader oneffen
 69629 ende dat te gader effen is dat is dat ge-
 69630 deylt wert te gader na effenen ghetal-
 69631 le ter tijt toe datmen coemt totter enich-
 69632 eyt die onschedelic is als in desen exem-
 69633 pel²³⁸ | lxiiij. heeft een helft als xxxij.
 69634 dese xvi. ende dese viij. ende acht vier
 69635 ende dese twe. ende twee een. ende dit
 69636 een is ondeylick ende singulaer ende te-
 69637 gader oneffen ghetal is dit dat een dey-
 69638 linghe neemt in oneffenen delen. ende
 69639 sijn delen bliuen onschedelic als vi. x.
 69640 xiiij. xvij. xxx. l. etcetera Vluchs alstu al-
 69641 sulke ghetalen deylen wilste so coemste
 69642 in een ghetal dattu niet deylen en mo-
 69643 gheste in gheliken delen Item dat on-
 69644 ghelijckelic effen ghetal is wes delen
 69645 ghelijck ghedeylt mogen werden mer
 69646 si en konnen totter enicheyt niet ghera-
 69647 ken als xxiiij. dese sonder middel ghe-
 69648 deylt maken twalef | anderweruen in die
 69649 ander helft ghedeylt makense vi. ende
 69650 die derde helfte maken si iij. mer voert
 69651 aen soe laet die deylinghe af mer daer
 69652 wort een ondeylsom eynde gheuonden
 69653 voer die enicheyt Item onghelijckelic
 69654 oneffen ghetal is twelc van enen onef-
 69655 fenen ghetal oneffelic ghetelt wert als
 69656 vijftien. xlix. die welke als si ghedeylt sijn

69657 als oneffen ghetalen werden vanden on-
 69658 effenen ende vanden effenen ghedeylt
 69659 als seuenweruen seuen maken xlix. en-
 69660 de vijfweruen viue maken xxv. Item
 69661 vanden gheliken ghetalen sommige
 69662 werden oueruloedich gheheyten som-
 69663 mighe die gheminret sijn | die oueruloe-
 69664 dighe sijn der welker delen te gader ge-
 69665 leydt gaen bouen hoerre vollicheyt als
 69666 duodenarius heeft vijf delen | twalef-
 69667 te dele twelc is vnam sextam duo quar-
 69668 tamque tres terciamque iij. dimidiamque
 69669 sex vnum et duo et tres iij. et sex te ga-
 69670 der gheleydt maken sexdecim Ende due-
 69671 denarij numeri gaen der vollicheyt bo-
 69672 uen als die ander ghelijc veel Item die
 69673 gheminrede ghetalen sijn dese dye mit
 69674 horen delen gherekent siju²³⁹ ende maken
 69675 die minre somme. als is denarius wes
 69676 drie delen dat thiende een is dat is duo-
 69677 dimidia dat is twee halue dat is viue.
 69678 want een ende twee ende viue maken oc-
 69679 tonarium dat is acht ende vanden thie-
 69680 nen verre tminste dese is ghelijc octona-
 69681 rius ende ander veel die inden delen we-
 69682 der ghebracht sijn bliuen beneden ende²⁴⁰
 69683 dat volcomen ghetal dat mit sinen de-
 69684 len volbracht wert als senarius dat is
 69685 tghetal van sessen dat heeft drie delen
 69686 als vi. terciam et dimidiam sex sunt vnum
 69687 terciam duo et dimidiam sunt iij. ende de-
 69688 se delen in een somme gheleyt als vnum
 69689 duo et tria maken een ghetal van ses-
 69690 sen ende verterent Item het sijn volco-
 69691 men ghetalen tusschen denarium vijf
 69692 ende tusschen centenarium xxvij. ende
 69693 beneden millenarium vijf hondert en-
 69694 de xc. ende vi. ende binnen x. dusent cxxvij.
 69695 ende dese ghetalen sijn volmaect in vi.

69696 ende in viij. werden si gheeyndt ende dat
 69697 onderwisselt als boecius seyt Item die
 69698 volcomen ghetalen selstu seldom vijn-
 69699 den ende dye lichtelic telliken sijn | want
 69700 als die selue seyt dair isser luttel die mit
 69701 stantaffiger reghelen voert comen sijn
 69702 Item die oueruloedighe ende die gemin-
 69703 ret sijn dier sijn veel ende sonder ordinanci-
 69704 en ghescapen ende van genen sekeren eyn-
 69705 de ende die oneffen getalen werden aldus
 69706 ghedeylt sommighe sijn simpel sommi-
 69707 ghe ghedubbelt ende sommighe middel-
 69708 baer die simpel sijn die anders geen deel
 69709 en hebben dan alleen een enicheyt | als
 69710 trinarius solam terciem ende quinarium so-
 69711 lam quintam ende septennarius die seuen-
 69712 de alleen want desen is een deel alleen
 69713 ende die ghedubbelde sijn die niet gheme-
 69714 ten en werden mitter enicheyt alleen mer
 69715 si werden oeck mit enen vreemden ghe-
 69716 tal voert ghebracht als ix. ende xi. xxi. ende
 69717 xxv. wi segghen driewerwen drie ende
 69718 seuenweruen drie ende drieweruen viue ende
 69719 vijfweruen viue Item die middelbaren
 69720 ghetalen sijn die slecht simpel sijn ende
 69721 schinen onghedubbelt te wesen Inder
 69722 ander manieren sijn si gedubbelt als in
 69723 desen exempel et ix. et xxv. ende tgetal van
 69724 ix. als dat ghelijct is so ist dat eerst ende
 69725 ongedubbelt want ten heeft gheen ghe-
 69726 meyn ghetal dan alleen monadicum tot xv.
 69727 is ghecompareert dat ander ende dat ge-
 69728 dubbelleert want in dien is tghetal ge-
 69729 meyn sonder monadicum dat is tghetal
 69730 van drien die tghetal van ix. verte-
 69731 ren sal et ter trini xxv.
 69732 **241** IN eenre andere maniere werden
 69733 die ghetalen ghedeylt want alle
 69734 ghetal anter het wort gemerct bi hem
 69735 seluen of tot watten bi hem seluen ist ge-

69736 tal dat sonder enighe vertellinghe ghe-
 69737 seyt wort als iij. iiij. v. vi. ende deser ghe-
 69738 lijck ende tot watten is een ghetal dat al ver-
 69739 tellende tot dien ghelijct wert als bi de-
 69740 sen exempel iiij. tot ij. ende als tghetal van
 69741 vieren totten getal van tweem ghecom-
 69742 pareert wert werden si tweuoudelic ge-
 69743 seyt et iij. similitur vi. ad tria et viij. ad
 69744 iiij. et x. ad v. ende weder iij. tot enen drie-
 69745 uoudelic ende tot ij. ende ix. tot drien mer
 69746 die gelijke getalen die nader grootheyt
 69747 ghelijck sijn als ij. tot ij. ende iij. tot iij. x.
 69748 x. tot **242** C. tot C. Item die ongelike geta-
 69749 len die te gader een ongelikicheyt ma-
 69750 ken als drie tot twee ende vier tot drie
 69751 etcetera Ende vniuersaliken wanneer dat
 69752 meerre den minre ende dat minre den
 69753 meerren ghelijct wort dat wert onghe-
 69754 lijck gheseyt ende dat meerre ghetal is
 69755 die in hem heeft dat minre ghetal tot-
 69756 ten welken het ghelijct wort ende een
 69757 luttel meer. ende die quaternarius he-
 69758 uet in hem trinarium ende sijn ij. ander
 69759 delen ende alsoe vanden anderen ende
 69760 dat minre ghetal is dat vanden meerren
 69761 onthouden wert totten welken hi ghe-
 69762 lijct wort mit enigen van sinen dele als
 69763 trinarius wort onthouden tot quinarium
 69764 dat is totten ghetal van viuen van hem
 69765 mit sinen tweem delen ende dat menich-
 69766 foudich ghetal dat heeft in hem dat
 69767 mynre ghetal tweweruen of driewer-
 69768 uen of vierweruen of menichfoudelic
 69769 als ij. ij. een als wanneer si ghecompa-
 69770 reert sijn twiuoudelic est tres ad vnum
 69771 tres ad vnum tripliciter quatuor qua-
 69772 drupliciter ende alsoe vanden anderen
 69773 weder om is menichfoudich ghetal dat
 69774 binnen den menichfoudighen ghetal
 69775 menichfoudelic onthouden wort als van

69776 tween bis iiij. quater ende v. vijfweruen ende
 69777 also vanden anderen Superparticularis
 69778 numerus is als wanneer dat ouerste dat
 69779 nederste ghetal onthoudt bijden welken
 69780 het ghelijct wert also tot enen deel van
 69781 hem als bi desen exempel totten getal
 69782 van tween datter gelijct is houdt in hem
 69783 ij. ende onderwilen een die half deel is van
 69784 tween also oec vier tot drien gelijct hou-
 69785 den in hem iij. ende een ander twelc is dat der-
 69786 dendeel van drien ende also v. tot iiij. hou-
 69787 den quaternarium ende een ander twelc dat
 69788 vierde deel is van quaternario ende also van-
 69789 den anderen Superparciens numerus is
 69790 die dat nederste mit allen hout ende daer
 69791 na beyde die ander ij. of iij. delen of iiij.
 69792 of v. delen of andere als bi desen exem-
 69793 pel vi. ghecompareert tot iij. so heeft qui-
 69794 narius trinarium numerum ende daer op
 69795 sijn ij. deel als ij. vij. tot iiij. hebben in hem
 69796 iiij. ende sijn ander delen als iij. also oec ix.
 69797 tot v. gecomponeert hebben in hem viue
 69798 ende sijn ander delen viij. Subsuperperci-
 69799 ens is dat ghehouden wert in numero
 69800 superparcienti mit sommige sinen tween
 69801 of drien of meerre delen | als aldus iij.
 69802 werden onthouden van viuen mit sinen
 69803 anderen tween delen als viue van ix. mit
 69804 sinen anderen delen ende also vanden ande-
 69805 ren Subsuperparticularis getal is een ge-
 69806 tal dat ghehouden wert int nederste ge-
 69807 tal mit sommige van sinen deel of die
 69808 helft of terdendeel tot viuen als aldus
 69809 ij. tot iij. iij. tot iiij. ende iiij. tot v. ende alsoe
 69810 vanden anderen multiplex particularis nu-
 69811 merus is dat ghecompareert is totten ne-
 69812 dersten getale mit sommige van sinen
 69813 deel als aldus quinarius ghecompareert
 69814 tot binarium hout in hem tweweruen ij. dat
 69815 is vier ende een deel van hem ende ix. ghecom-

69816 pareert tot iiij. houden in hem ij. quater-
 69817 narios ende een enicheyt twelck een deel
 69818 is vanden nouenarius Multiplex super-
 69819 particularis numerus is dat ghecompareert
 69820 is tot sinen nedersten getale ende houdt
 69821 dat menichfoudelic mit sinen anderen
 69822 delen als viij. denarius gheconpareert
 69823 tot trinarium houdt in hem tweweruen also
 69824 veel mit sinen anderen delen ende also oeck
 69825 xiiij. tot xiiij. gecomponeert houden in hem
 69826 tweweruen vi. getalen als xij. mit sinen
 69827 anderen delen alsoe xij. tot ix. houden in
 69828 hem bis bis ix. mit sinen anderen delen
 69829 Submultiplex superparciens numerus is
 69830 twelc totten ouersten gecomponeert ghe-
 69831 houden wert van hem menichfoudelic
 69832 mit sommige van sinen delen | ende drie
 69833 ghecompareert tot viij. werden twewer-
 69834 uen ghehouden mit sinen tween delen als
 69835 ysidorus seyt
 69836 **243** INder derder manieren werden dye
 69837 ghetalen ghedeylt na ysidorus le-
 69838 re aldus Die ghetalen anter si sijn dis-
 69839 creet of continentes Discretus numerus
 69840 dat is twelc mit discretis monadibus ge-
 69841 houden wert als aldus iij. iiij. v. vi. etcetera
 69842 mer continens numerus is twelck als die
 69843 monades versament sijn ghehouden wert
 69844 als trinarius numerus inder grootheyt ghe-
 69845 houden wert Dit ghetal wort gedeylt
 69846 als in linearen in superficialeme ende in so-
 69847 lidum | ende linealis ghetal is dat begin-
 69848 nende is van monade recht wt gescreuen
 69849 wort al tot sonder eynde waer af dat al-
 69850 pha gescreuen wert voer een beteyke-
 69851 nis vanden linien want dese letter alpha
 69852 beteykent enicheyt biden grieken ende superfi-
 69853 cialis numerus is also dat niet alleen inder
 69854 lengden mer inder bredden ghehouden wert

69855 als trigonus tetragonus of quadratus pen-
 69856 tagonus of circularis dats ront om ende
 69857 die ander die altoes in enen pleynen voe-
 69858 te dat is in superficie ghehouden werden
 69859 ende daer om salmen hier die figuren setten
 69860 voer enen exempel want trigonus numerus
 69861 alte mael geordineert driebant. Quadra-
 69862 tus numerus dat is tviercantede ghetal dat
 69863 tetragonus numerus heit ende is viercant
 69864 Pentagonus of quinquangulus dat is vijfhoet
 69865 of vijfcant. Ende circularis uumerus²⁴⁴ is al
 69866 ront Ende is spericus ende circularis wan-
 69867 neer dat ghecyrcelt ront ghetal van hem
 69868 ghemenichuoudicht op staet ende wert we-
 69869 der in hem ghekeert als aldus in enen ex-
 69870 empel quinquies quini quinquies dese cir-
 69871 cules als hy in hem gemultipliceert is
 69872 so keert hi weder circulaeric in hem sel-
 69873 uen ende maect een speram want vijfwer-
 69874 uen xv. maken c. ende xxv. of quinquies qui-
 69875 ni quinquies maken cxxv. Solidus nume-
 69876 rus is twelc inder lengden inden hoech-
 69877 sten ende inder breedten hout die ghetallike
 69878 natuer ende die menichuoudighe deylin-
 69879 ghe der ghetalen hebben den simplen
 69880 voert geset alst openbaert inde woerden
 69881 des heilighen ysidorus wes woerden ic ouer
 69882 al gheuolghet byn wten welken claerli-
 69883 ken openbaert dat onder die menigher-
 69884 handicheit der ghetalen schulen menich-
 69885 sins die sacramenten der menigherhan-
 69886 den verstandenissen der scriften die god-
 69887 lic in gheblazen sijn ende daer om als boe-
 69888 cius seyt libro v. capitulo i. dat die const der geta-
 69889 len is seer aen te dencken vanden wijsen
 69890 onder die consten dye men mathemati-
 69891 cas heyt want van allen dinghen die inder
 69892 naturen sijn daer die philosophi af spre-
 69893 ken so gaet arismetrica sciencia voer al-
 69894 le die ander want sonder getal en mach

69895 die een letter der ander nyet toe geuoe-
 69896 ghet werden. noch vergadert werden
 69897 noch die een sillaba en mach niet rechte-
 69898 lic totter ander gheordineert werden son-
 69899 der ghetal noch men mach dat subiect
 69900 van sinen predicaet niet onderkennen ende
 69901 deser ghelijc ende daer om seyt boecius dat
 69902 die const des tellens gaet voer alle an-
 69903 der consten want sonder den ghetale van
 69904 drien en is gheen driehoet onder noch
 69905 sonder ghetal van vieren een vierhoet
 69906 dat is tetragonus of quadrangulus ende
 69907 also vanden anderen ende alsoe ist oec te sien
 69908 inden sanghers want musica is een soe-
 69909 ticheit der stemmen die den namen der ge-
 69910 talen toe gheteykent werdt als boecius
 69911 seyt alst openbaert in dyacesseron dya-
 69912 pente ende in dyapason ende inden anderen
 69913 ghelude van musike die niet ghenoeft
 69914 en werden tghetal en moet voer gaen
 69915 alsoe noch oec en mach die lope der ster-
 69916 ren noch dye opganc vanden sterren noch
 69917 die verwandelinghe der tiden en mach
 69918 ons niet openbaren waert dat wi mitter
 69919 hulpe des ghetals nyet gheregeert
 69920 en werden want alle ghescepen dinghen
 69921 sijn gheformeert om des ghetals wille
 69922 als die selue seit ende tghetal was oec
 69923 een ghelikenis om exempel te gheuen
 69924 inden moede ende inden sin des makers
 69925 die alle dinck ghescepen heeft want on-
 69926 der die zekerheit sijn die ghetalen ghe-
 69927 scepen ende onderscheiden dryeweruen
 69928 drie oerden der enghelen Onder seuen
 69929 ende onder trinario numerus werden
 69930 onderscheiden die virtuten ende die mo-
 69931 ghentheden alre redeliker dinghen ende
 69932 gheesteliker zielen ende die elementen
 69933 werden te samen ghebonden ouermits
 69934 die virtuut ende der consten des getals

69935 ende op dat ick alsoe segghen mochte
 69936 alle die gheesteliken ende lichameliken
 69937 dinghen werden gebruuft also wel die
 69938 hemelschen als dye aertschen ouermits
 69939 vergaderinghe der ghetalen noch dye
 69940 ghetalen en hebben gheen composicie
 69941 onder hem seluen Mer si hebben een pro-
 69942 porcie wt hem seluen buten hem als bo-
 69943 ecus seit want inder substancien der ge-
 69944 talen vinden wi effen ende oneffen vten
 69945 welken alle ghetal ghemaect is welke
 69946 ghetalen alle dinghen mit eenrehande
 69947 moghentheit want si zeer onghelijc ende
 69948 contrarij sijn vergadert werden sonder
 69949 enighe middel in eenre composicien ende
 69950 inder gelikenis der proporciën noch-
 69951 tans dat si wt eenre winninghe als wt
 69952 monades spruten waer af dattet open-
 69953 baer is dat alle ghetal begrepen wordt
 69954 onder effen ende onder oneffen ende een
 69955 effen ghetale is dat in tween gheliken
 69956 ghedeylt mach werden als daer tgheta-
 69957 tal van enen nyet tusschen en coemt mer
 69958 dat oneffen ghetal is dat niet ghedeilt
 69959 en mach werden in gheliken delen als
 69960 tghetal van enen daer tnschen²⁴⁵ valt of
 69961 na pythagoras²⁴⁶ leringhe. Dat effen ghe-
 69962 tal is twelck ghedeylt mach werden on-
 69963 der die selue metinghe inden alre min-
 69964 sten delen ende inden meesten delen tmin-
 69965 ste als inder deylinghe ende tmeeste in-
 69966 der specien ende inder grootheyte recht
 69967 ofstu deylen woutste C. in I. ende tmees-
 69968 te spaci is in lij. ende tminste vander groot-
 69969 heit is deylinghe want het en is niet eens
 69970 gedeylt ende en geen en mach die min-
 69971 re deylinghe gheheyten werden dan in
 69972 tween delen want dat enich effen ghe-
 69973 tal wert in veel delen ghedeylt also oec
 69974 wert die grootheit meer verminret alst

69975 openbaert in enen boem die in veel de-
 69976 len ghehouwen wert mer dat getal der
 69977 deylinghe of dye grootheit vander me-
 69978 nichuoudicheit wordt meest ghemeer-
 69979 ret waer af die reden is als die selue seit
 69980 dat die grootheit mach gheminret wer-
 69981 den ende ghedeylt sonder ghetal Mer
 69982 tghetal wasset. ende gaet voert sonder
 69983 eynde ende daer om die deilinghe des
 69984 effens ghetals is nae dye alre meeste
 69985 grootheit ende nader bescheidenre groot-
 69986 heyt is si alre minste ende dat oneffen ge-
 69987 tal is wes ghetallighe deylinghe is in
 69988 tween ongheliken perticulen ende dat
 69989 effen ghetal wert gedeylt in tween ge-
 69990 liken delen eude²⁴⁷ onderwilen in onghel-
 69991 liken ende onderwilen wertet ghedeilt
 69992 in ongeliken. als een deel der metinghe
 69993 effen is ende dat ander deel oneffen en-
 69994 de wanneer acht gdeylt²⁴⁸ werden in vier
 69995 ende vier in twaelf ende oeck ses ende
 69996 ses ende also vanden anderen. ende ist
 69997 dat dat een deel der gheliken deylinge
 69998 oneffen is soe sal dat ander van noden
 69999 oneffen wesen als dat wanneer vi. ghe-
 70000 deilt werden in drien ende drie | ende x.
 70001 in viue ende in viuen ende vierthien in
 70002 seuen ende in seuen waer af dat in ghe-
 70003 liker deylinghe en sal die onghelickich-
 70004 heit der ghelickicheit of die ghelickich-
 70005 heit der onghelickicheit toe ghemenget
 70006 werden sonder alleen in binario dat een
 70007 prins is der effenicheit ende en ontfangt
 70008 gheen onghelike deylinghe want hy is
 70009 ghemaect van dubbelder enicheit ende
 70010 vander eerster effenicheit der tweer ende
 70011 als dat effen ghetal ghedeylt wert in
 70012 ongheliken delen is dat zake dattet een
 70013 deel deylinghe effen is so sal dat ander
 70014 oeck effen wesen alst ghetal van thien

70015 ghedeylt worde in acht ende in twee of
 70016 in ses ende in vyer ende also wanneer vi.
 70017 gedeylt werden in iiij. ende in twe etcetera Mer
 70018 ist zake dattet een deel der deylinge on-
 70019 effen waer so sal dat ander van node on-
 70020 ²⁴⁹effen weseu als of tghal van thien ge-
 70021 deyit worde in drie ende in seuen ende viij.
 70022 ghedeylt worde in drie ende in viue en-
 70023 de also vanden anderen noch het en mach
 70024 nemmermeer wesen als of dat een deel der
 70025 deylinghe effen waer ende dat ander deel
 70026 oneffen gheuondeu²⁵⁰ soude mogen wer-
 70027 den of als dat een oneffen is is²⁵¹ so mach
 70028 dat ander effen verstaen werden ende dat
 70029 oneffen ghetal wert altoes by ongheli-
 70030 ken delen ghedeylt mer altoes wert dat
 70031 een deel der deyliughe²⁵² der oneffenich-
 70032 heit toe ghepunte ende dat ander deel der
 70033 oneffenicheit als vij. ist dattu die deyl-
 70034 ste in drie ende in vier die een porci wert
 70035 effen gheuonden ende die ander onef-
 70036 fen ende dat vintmen int ghemeyn in al-
 70037 len oneffenen ghetalen Item vnitas dat
 70038 is enicheyt of ghetal van enen is winster
 70039 of moeder alre veelheyt also wel der ef-
 70040 fenicheit als der oneffenicheyt want ist
 70041 dattu den oneffen ghetale een enitheit²⁵³
 70042 toe doetste so selstu van node een effen
 70043 ghetal winnen ende so weder om doet-
 70044 stu een vanden effenen getale so maec-
 70045 stu een oneffen ghetal Item het is een
 70046 helft van allen ghetalen dye niet te samen
 70047 geset en sijn ende mit natuerliker dispo-
 70048 sicien mit malkanderen versament sijn als
 70049 in desen exempel ist dat gheseit wert i. ij.
 70050 iiij. ende als men i. doet tot ij. soe maket
 70051 een ghetal van tweent datmen binarium
 70052 heyt tusschen i. iiij. een middel te wesen
 70053 Item ist dat gheseyt wort ij. iiij. iiij. tghet-
 70054 tal van enen ghedaeu²⁵⁴ tot binarium ma-

70055 ket dat gta²⁵⁵ van driem een middel te we-
 70056 ²⁵⁶sen tusschen binarium ende qnaternari-
 70057 um ende also oec ist dat gheseit wert iiij.
 70058 iiij. v. ende als een gedaen wert tot drie-
 70059 en maket een ghetal van iiij. tusschen iiij.
 70060 ende v. een mlddel²⁵⁷ te wesen ende alsoe
 70061 ²⁵⁸ist voert te gaen vanden anderen op clm-
 70062 mende Item vanden delen des getals
 70063 ende vanden specien des effens te gader
 70064 ende des oneffens is bouen gheseit en-
 70065 de alle dese vortganghende proporci-
 70066 en conueniencien ende differeecien²⁵⁹ de-
 70067 ser ghetalen te veruolghen waer te lan-
 70068 ghe ende daer om sijn dese dinghen van-
 70069 den proprieteyten der getalen genoegh
 70070 gheseyt ende dat sullen wi alleen weten
 70071 dattet middel te vinden inden ghetalen
 70072 zwaer is als ysidorus seyt want het is ze-
 70073 ker dat die ghetalen sonder einde sijn want
 70074 hoe veel dattu enich ghetal voerthael-
 70075 ste of trecste ende du waenste een eynde
 70076 te maken ouermits toedoeninge van e-
 70077 nen soe sulstu alle dat effen ghetal ende
 70078 dat oneffen verlenghen Item die reden
 70079 ende die proprieteyten des middelen ge-
 70080 tals moechstu aldus aen dencken eerst
 70081 vargaderen²⁶⁰ die eynden ende deylse en-
 70082 de du selste een middel vynden als al-
 70083 dus set voer die eynden ses ende twaelf
 70084 doetse te samen so hebste xvij. deylse ge-
 70085 lijck ende daer sullen neghen wesen en-
 70086 de dat is analogicum in arismetica als
 70087 tmiddel ghetal ende alsoe menich mo-
 70088 nades dattet den eersten bouen gaen van
 70089 also veel wertet verwonnen vanden ein-
 70090 de als vanden vtersten want si verwin-
 70091 nen neghen ses in driem monadibus en-
 70092 de in alsoe veel vij. wert nouenarius ver-
 70093 wonnen als ysidorus seit libro ij.
 70094 ²⁶¹Mensure autem et pondera dat is die

70095 maten ende oeck dye ghewichten heb-
 70096 ben dicwyl stede inder scriften der wel-
 70097 ker reden ende proprieteten beghinne
 70098 hebbeu²⁶² vander leringhe der geometri-
 70099 en want als ysidorus seyt libro secun-
 70100 do soe is geometrie een const van meten
 70101 die welke in hoer houdt lyneamenten
 70102 dat sijn maten dye recht wt gaen. ende
 70103 specien of middeleu²⁶³ die onder tusschen
 70104 vallen ende figuren ende grootheiden
 70105 ende ghetalen ende metinghen inden fi-
 70106 guren alst openbaert inden circulen in-
 70107 den triangulen inden quadranguleu²⁶⁴ ende
 70108 in pentagonis dat van vijf hoecken is
 70109 penta in griex dat is viue in duutsch ende
 70110 inden anderen sonder ghetal vanden wel-
 70111 ken alle thans die bootschap is veel din-
 70112 ghen daer af te vertrecken Mer luttel
 70113 dinghen te roeren om die onnosele daer
 70114 ysidorus ghewach af maect segghen-
 70115 de aldus | die metinghe vander geome-
 70116 trien is in vieren ghedeilt als int pleyn
 70117 inder grootheyte inder redelicheyt ende
 70118 in dichter ende in vaster figuren Item
 70119 die dichte ende vaste figuren sijn die ge-
 70120 houden werden inder lengden ende in-
 70121 der bredden dye welke by plato sijn inden
 70122 ghetale viue die tallike grootheyte dye
 70123 ghedeilt mach werden na den ghetalen
 70124 die in arismetica gheleert werden Item
 70125 die redelike grootheiden sijn der welker
 70126 mate wij weten moghen ouermits oer-
 70127 del der reden als die onredelike groot-
 70128 heiden der welker grootheyte der maten
 70129 niet bekent en is Item die dichte ende
 70130 vaste figuren sijn die ghehouden of ont-
 70131 houden werden inder lengden inder bre-
 70132 den ende inder hoechten als is embus-
 70133 cubet ende die pleyn figuren dat sijn spe-
 70134 cies als die selue seyt want die eerste spe-

70135 cies mit enen pleynen boete is een circ-
 70136 lus die circumducta heyt. dat is omghe-
 70137 deylt in wes middel een punct is ende
 70138 dat pnnct²⁶⁵ heiten die meysters van geo-
 70139 metrien centrum mit enen pleynen voet
 70140 aldus Item die viersidighe figuer
 70141 is int pleyn viercant die onder vier rech-
 70142 te linien is aldus Item dyatrate con-
 70143 gramon is dye figuer slecht aldus
 70144 Item ortogonium is een pleyn figuer
 70145 van enen rechten hoeke dat is een drye-
 70146 hoect ende heeft enen rechten hoeke al-
 70147 dus Item ysoplexos is een pleyn
 70148 figuer ende recht onder in dat dicht geset
 70149 aldus Item spera is een figuer die
 70150 ront gheformeert is dye in allen delen
 70151 euen dicht is aldus Item embet²⁶⁶ is
 70152 een proper dichte figuer die welke in-
 70153 der lengden inder hoechten ende inder
 70154 breedheit ghehouden of onthouden wert
 70155 ²⁶⁷ende in dat dichte aldus Item thy-
 70156 ²⁶⁸lindrus is een viercante figuer hebbe-
 70157 de bouen een half cirkel aldus Item
 70158 conus is een figuer die beneden breed is
 70159 ende gaet enghe op aldus Item pi-
 70160 ramis is een figuer die in eenre manie-
 70161 ren van viere vanden bredden int scarpe
 70162 opgaet aldus Item dese lerynghe
 70163 bruyct den eersten bruyct welc deel gheen
 70164 en is onder alle gadere die ghemeten
 70165 moghen werden ende is dat minste²⁶⁹ nae
 70166 den meten te spreken of tminste datmen
 70167 meten mach ende nochtans ist dat alre
 70168 meest nader moghentheyte te spreken want
 70169 het is ymmer tbegin alre linien van wel-
 70170 ken beghin alle linien beghinnen ende
 70171 voert gaen ende inden welken alle din-
 70172 ghen gheeyndt werden Inden anderen
 70173 ghebruuct dese leringe eenre linien dye
 70174 een rechte lancheit is sonder breedheit

70175 des gheliken vanden gheliken leyt in
 70176 horen puncten want aen den punct be-
 70177 ghint si ende inden punct wordt si ghe-
 70178 eindt ende dat superficies dat is tpley-
 70179 ne bouen is een breetheit sonder leng-
 70180 de Item die dickicheit heeft drierhan-
 70181 de metinghe als breet lang ende diepe
 70182 of hoech ende wt desen drien metinge
 70183 is alle lichaem ghemaect als wten lan-
 70184 ghen vten breiden ende vten diepen ende
 70185 wt desen drien heeft alle lichamelike sub-
 70186 stanci ghewicht ghetal ende maet want
 70187 du moechste naeder consten des metens
 70188 tmiddel vander geometrien vinden want
 70189 wanneer sijn eynden ghemultipliceert
 70190 syn so doen si also veel als die middelen dye
 70191 ghedubbelleert sijn als in desen exem-
 70192 pel vi. ende xij. ghemultipliceert maken
 70193 tseuentich weruen dispondius ende die
 70194 middelen viij. ende ix. gemultipliceert
 70195 maken also veel als ysidorus seit libro duode-
 70196 cimo Item circulus is een linie vanden
 70197 punct totten punct biden centrum mit
 70198 gheliken spacien omgheleit Item circu-
 70199 lus is die alre simpelste figuer ende die
 70200 begripenste die nerghent hoeke en he-
 70201 uet tot geenre zijden buten op geuert
 70202 ende binnen ghehoelt ten lope seer be-
 70203 quamelick ende ter omweindinge wes
 70204 circumferenci alte verre is van sinen punc-
 70205 talighen center dat is recht midzen en-
 70206 de het is onder allen figuren die volmaect-
 70207 ste ende loept alle figuren die figuerlic
 70208 sijn al omme ende houdt alle dingen mit
 70209 machten binnen hem ende van nyemant
 70210 buten hem dan van hoer seluen is dye fi-
 70211 guer onthouden. alst openbaert inden
 70212 cirkel des hemels die alle dinghen om-
 70213 gaet ende hi en wert niet omghegangen
 70214 ende onthout alle dinghen ende en wort

70215 van enighen anderen dinghen van bu-
 70216 ten niet onthouden waer af dat ysidorus
 70217 seyt ghelikerwijs dat alle ghetal binnen
 70218 thienen is also binnen den cirkel alre fi-
 70219 guren wordt die ommeganck aldus beslo-
 70220 ten ende op dat ick mit corten woer-
 70221 den spreken mach soe volghen alle din-
 70222 ghen wonderliken zeer dye volmaect-
 70223 heit des cirkels ende dye circularighe
 70224 reden mit eenrehande natuerliker na vol-
 70225 ghinghe want die hemel wil ende be-
 70226 gheert een circularighe form dat is een
 70227 ronde form ende den loepe der planeten
 70228 ende die hemelen werden ront wederom-
 70229 me ghebuucht in hem seluen ende also
 70230 werden die lopen der sterren der iaren
 70231 ende der maenden ende die twiuelinge
 70232 der menigherhande tiden ghesien van
 70233 hem seluen beghinnen ende in hem sel-
 70234 uen beginnen ende in hem seluen steeds
 70235 weder comen ende also werken ende li-
 70236 den die elementen onderlinghe ende schi-
 70237 nen after te bliuen ouermits corrupcien
 70238 die comen weder ouermits winninghe
 70239 ende also die stedighe ebbinghe ende vloy-
 70240 inghe vander zee ebben ende vloyen ende
 70241 als si af laten soe beghinne si weder ende
 70242 alsoe die bomen die vruchten ende dye
 70243 zade die daer af ghenomen sijn gaen van
 70244 hem seluen wt ende keren in hem seluen
 70245 weder ende also die hemelsche gheesten
 70246 gaen wt van gode ouermits sceppinge
 70247 ende si werden in god beroert ouermits
 70248 begheerten ende daer om werden si wt
 70249 gheseynt bi werkinghe ende keren we-
 70250 der tot gode ouermits werkinghe der
 70251 gracien also is die redelike ziele van aris-
 70252 totils ghecompareert den cirkel ouer-
 70253 mits hore volcomenheit ende begripelic-
 70254 heit Item dye cirkel is alre meest van

70255 allen figuren dye ghelike ommeganghen
 70256 hebben ende daer om heeft alle die we-
 70257 ²⁷⁰relt een ronde form die daer toe ghsca-
 70258 pen is datten die ziele gripen sal ouer-
 70259 mits den verstande Onse here god die
 70260 maker is alre dinghen wordt inden cir-
 70261 kel beteykent want als themer seyt mo-
 70262 nos wan monaden ende wederbuecht sijn
 70263 min in hem want dye vader wint ende wan
 70264 van ewicheyden die soen ende ouermits
 70265 den soen ademde hi den heyligen geest
 70266 die een knoep is van beyden want god
 70267 die vader verstaet hem volcomelick van
 70268 ewen ende al verstaende mynt hy hem
 70269 seluen volcomelic welke min ouer haer
 70270 seluen tot enen anderen dinghe niet en
 70271 stret Mer billiker om dat verstant te ver-
 70272 staen dat is totten vader ende totten soen
 70273 vanden welken dye min coemt weder-
 70274 buucht in hem seluen ter manieren van
 70275 enen cirkel want het is die selue god ende
 70276 vader die verstandelick is inden wesen
 70277 ende al verstande den soen winnende en-
 70278 de die soen ghewonnen vanden vader
 70279 ende dat verstant ende die min voertgaen-
 70280 de vanden vader ouermits den soen en-
 70281 de die heilighe gheest is hem weder om
 70282 bueghende in hem beiden wten welken
 70283 openbaren mach dat volcomenheyt is
 70284 inden godliken personen want die me-
 70285 nichuoudicheit en gaet dye ghetal der
 70286 drieuoudicheit niet bouen ende daer om
 70287 die ander filosoef was gevraecht wat
 70288 god was ende hy antwoerde aldus god
 70289 is een verstandelic cirkel wes centrum
 70290 ouer al is ende circumferenci nerghent
 70291 wten welken openbaert dat dye reden
 70292 des cirkels verlicht in elken creatuer
 70293 ²⁷¹TRIangulus is een figuer hebben-
 70294 de drie hoeken dye ghelijc sijn den

70295 tween rechten ende wat die rechte hoe-
 70296 ke is dar ²⁷²sal anderswaert gheleert wer-
 70297 den Item die groylike ziele die iij. mo-
 70298 ghentheden in haer heeft als die win-
 70299 nende die voedende ende die vermeer-
 70300 rende wort den triangulo dye eerste is
 70301 van alle den figuren in geometrie ghe-
 70302 compareert dat is ghelikent want dye
 70303 groylike macht is die eerst van allen zie-
 70304 len ende heeft in hoer ghetal van drien
 70305 der machten Item triangulus is dye eer-
 70306 ste onder die hoekighe formen want dye
 70307 dichte heeft die lancheit ende die breed-
 70308 heit ende daer om alle figuer hebbende
 70309 veel hoeken als tetragonus die vierhoect
 70310 is ende pentagonus etcetera besluit in hem
 70311 so menigen triangulos also menich linie
 70312 vanden enen hoeke totten anderen ge-
 70313 toghen werden alst openbaert in quadran-
 70314 gulo die twee triangulos heeft als of-
 70315 men vanden enen hoeke totten anderen
 70316 die daer teghen staet een linie toge als
 70317 hier ende vanden anderen hoeke een
 70318 ander linie daer teghen ghehaelt wor-
 70319 de sal vier triangulos houden als hier
 70320 ende alsoe in allen anderen figuren
 70321 ende deylen alsoe menighen triangulum
 70322 als dye figner hoeken hoeken ²⁷³ heeft als
 70323 een quadrangulus als die geleit is mit
 70324 vier linien so hout hi vier triangulos ende
 70325 pentagonus viue ende exagonus ses en-
 70326 de eptagonus vij. ende also vanden an-
 70327 deren als boecius seit libro ij. arismetrice capitulo
 70328 viij. ende die drie hoecte figuer alsoe bi-
 70329 den hoeken ghetoghen in anderen figu-
 70330 ren en wert niet geresolueert dan in hoer
 70331 seluen. ende wordt in drien triangulos
 70332 ghedeilt alst hier openbaert ende al-
 70333 leyncsken dese figuer is een beghin der
 70334 breetheden als die andere ouerste slech-

70335 ticheyden in dese figuer gheresolueert
 70336 werden ende dese en is ghene beghinsel
 70337 derende noch en heeft beghin ghenomen
 70338 van andere breetheit ende wort in
 70339 hoer seluen ontbonden als die selue daer
 70340 seyt Item men mach gheen hoekelike
 70341 figuer ghedencken si en heeft enen op-
 70342 ganc ende een beghinne van tryangu-
 70343 lo want triangulus ist beghin ende eerste
 70344 element alre formen ende figuren ende
 70345 dat openbaert inden ghetalen want tge-
 70346 tal van vieren coemt wten ghetale van
 70347 drien dat een triangulus is of een trigo-
 70348 nus ende wt enen die ghewonnen wort
 70349 mit machten want enicheyt heeft dese
 70350 digniteitscip die moeder is alre getalen
 70351 dat si in hoer die craft behout niet alleen
 70352 inder daet mer inder machten alre ghe-
 70353 talen die van hoer comen als die selue
 70354 boecius seit libro secundo capititulo deci-
 70355 mo octauo ende also pentagonus co-
 70356 met wt den ghetale van vier dye op hem
 70357 gheset is ende opter enicheyt die de ste-
 70358 de van trangu²⁷⁴ vervult ende also mach-
 70359 ment tonen van alle den anderen dyemen
 70360 tellen mach. want een yghelick ghetal
 70361 wordt atloes²⁷⁵ ghewonnen wt eenre drie-
 70362 hoecter figuren als boecius daer inden
 70363 terminis openbaerlic determineert set-
 70364 tende exempel in tetragonis pentago-
 70365 nis exagonis eptagonis ende in veel an-
 70366 deren Item die driehoecte figuer heeft
 70367 anders wat sonderlingher proprietey-
 70368 ten want alle ander figuer mach hoer
 70369 een fundament wesen ende wt dien fon-
 70370 ²⁷⁶dament wesen ende wt den fondamente
 70371 alsoe daer onder gheset mach op staen
 70372 of risen een driehoecte figuer want alle
 70373 ²⁷⁷andere figure gaet scarp op die in hoer

70374 houdende is een drie hoecte forme en-
 70375 de hout oeck in hoer alsoe menighe tri-
 70376 angulos als dat fundament in hem sel-
 70377 uen slechte hoecken houdt als aldus Is
 70378 dat zake dat quadrangulus gheset wort
 70379 voer een fundament soe mach altoes op
 70380 risen een scarpen figuer ende houdt in
 70381 hem alsoe menighen triangel als tetra-
 70382 gonus menighe huecken heeft alst open-
 70383 baert in deser selfder figuren ende ist fon-
 70384 dament pentagona. dye triangularis
 70385 scarp op clymmende mach oec hoeken
 70386 beteykenen opt fundament | alst open-
 70387 baert inder vierigher scarper figuren
 70388 die welke gheset is opt fundament van
 70389 vijf hoeken alst oeck is opt fundament
 70390 van ses hoeken mach een vlamminge²⁷⁸
 70391 scarpe figuer op risen houdende open-
 70392 baerlick ses triangulos ende alsoe oeck
 70393 vanden anderen figuren. Ende dye fi-
 70394 guer vanden triangulus mach een seer
 70395 scarpe vlamminghe fundament wesen
 70396 als die selue seyt ende in dien scarpen tri-
 70397 anghel mach wel een drieuoudich trian-
 70398 gulus geuonden werden nae drie hoe-
 70399 ken alst hier openbaert Item die god-
 70400 like dispositie schijnt wonderlike dinghen
 70401 te doen in allen dinghen mer alre meest
 70402 inden ghetalen ende oeck inden figuren
 70403 alsoe wel oec inder tellinghe. als inder
 70404 metinghe Ieem²⁷⁹ nv wil hi rusten van de-
 70405 sen om der zwaricheit wille ende omme die
 70406 oneyndelike menigherhandicheit wil-
 70407 le der figuren want die merkinghe der
 70408 singulaerre dinghen gheuen zeer gro-
 70409 te nvtscap der leringhe van theologien
 70410 alst openbaert in die figuer quadrangu-
 70411 lus die onder den figuren ende ghetalen
 70412 die seer vaste is onderscheiden mit ghe-

70413 liken zijden beteykenende die leringhe
 70414 der ewangelien die tot vier hoeken vander
 70415 werelt een onberuerlike waerheit hout
 70416 die vast is ende stedich als beda seyt o-
 70417 uer genesi Item die hoeken van veel fi-
 70418 guren is een ghemeyn subiect want al-
 70419 le die vorrscreuen²⁸⁰ figuren werden ghe-
 70420 eyndt onder die diuersiteitscap der hoe-
 70421 ken Item die hoeken van tween linien
 70422 is een verwisselende mede rakinghe ende
 70423 die hoeke wert verwandelt nader ma-
 70424 nieren dat si malkanderen raken. want nv
 70425 gaet die hoeke recht nv crom nv weder-
 70426 buecht nv scarp nv plomp Item groete
 70427 virtuu steeet inden rechten triangulen
 70428 want in hem is alle virtuu die inden ly-
 70429 nien is die totten hoeke lopen ende wordt
 70430 ghestarct om den toe lope ende om die
 70431 rakinghe vanden linien alst openbaert
 70432 inden oghe dat alle dingen begrijpt onder den
 70433 hoeke want die radien dye recht wt co-
 70434 men vanden dinghen datter ghesien is
 70435 maken een scarpicheit wes scarp inder
 70436 pupillen een fundament is inden dinghen
 70437 datter ghesien is ende die radien wer-
 70438 den in ghehoect inden center vanden pu-
 70439 pillen ende ouermits dien scarpen hoe-
 70440 ke wertet ghesicht geformeert ende hy
 70441 seyt in tvijfte boeke vander materien der
 70442 oghen dat die delen alsoe deen teghen
 70443 gheseyt²⁸¹ dander ende van malkanderen ghescey-
 70444 den vergaderen inden hoeken ende wer-
 70445 den te samen in een gheeyndt Item lut-
 70446 tel dinghen sijn hier in exempelen ghe-
 70447 set vander naturen der figuren ende der
 70448 hoeken vp dat wi weten sullen dinghen
 70449 die te bekennen sijn want die reden van
 70450 dien is noot tot menigherhande sacra-
 70451 menten der heiliger scriften want si sijn
 70452 veel verborghen onder ghelikenis der

70453 figuren ende der ghetalen want gheli-
 70454 kerwijs dat een cirkel beteykent die re-
 70455 delike ziele ende triangulus die groyli-
 70456 ke ziele alsoe beteykent quadrangulus
 70457 die geuelike ziele want gelikerwijs dat
 70458 quadrangulus mit eenre linien gheleyt
 70459 vanden enen hoeke totten anderen die
 70460 daer teghen staet twe triangulus hout
 70461 also heeft die geuoelike ziele die groy-
 70462 lic is sonder drie mogentheiden een om-
 70463 gripende virtuu ende een begheerlike
 70464 ende een toernichlike virtuu want dye
 70465 geuoelike ziele is groylic mer niet ver-
 70466 keert weder om ende also vanden ande-
 70467 ren figuren werden diueerse heymellke²⁸²
 70468 ende gheestelike reden wt ghetoghen
 70469 ende die gheestelike dinghen werden den
 70470 lichameliken dinghen toe gheuoecht
 70471 ²⁸³ENde onder desen figuren werden
 70472 reden der maten ende der gewich-
 70473 ten begrepen Item ysidorus seyt libro
 70474 decimo sexto int leste capittel sonder een
 70475 dat die mate die hy mensura noemt in la-
 70476 tijt is een dinck dat mit sinen tijde om-
 70477 screuen is ende dat is anders²⁸⁴ des lich-
 70478 aems of des tijts of der spacen die een
 70479 stat heeft die mate des lichaems als der
 70480 menschen of des houts ende der ander
 70481 lichameliker dinghen is lengde want alle
 70482 lichaem heeft sijn proper metinghe en-
 70483 de mate als een scepel een emmer een kan
 70484 een spijnt ende deser gheliken Item dye
 70485 minste mate dat is een deel vanden le-
 70486 pelen twelc een half dragma is wegen-
 70487 de ix. siliquas dat sijn zade of coornen ende
 70488 als die ghedriuoudicht is so maect si een
 70489 wicht die men concula heit want concu-
 70490 la dat is een dragme ende een half clacus
 70491 houdt thien dragmen ende doetmen daer

70492 viue toe so heitet oxifalus | acceptabu-
 70493 lus hout xij. dragmen Cocula hout vi.
 70494 toghen Enna begrijpt een pont ende alst
 70495 ghedubbelt Is²⁸⁵ so houtet sextarium Item
 70496 sextarius is een maet van tween linien
 70497 ende als die op ghnomen²⁸⁶ sijn so heyt-
 70498 ment bilibris | assumptus inden griecx-
 70499 en sermoen wert cenix gheheiten ende
 70500 dat vijfweruen gheuouden maket go-
 70501 mor of adyate maect sextum congrarium
 70502 nam coniugacius viauetitur sextarijs van-
 70503 den welken sextarius den name ghenom-
 70504 men heeft Congium heeft den naem van
 70505 crescendo dat is van meerren waer af dat
 70506 pecunia dat ouermits weldaet gheghe-
 70507 uen is | is congrarium gheheiten ende
 70508 een yghelijc ghebieder of heer die dye
 70509 gonst des volcx begherende was werp
 70510 der maten wat toe. op dat si te mylder
 70511 schinen souden Item congrarium is spe-
 70512 cialiken een mate der vuchter dinghen
 70513 als van wijn van honich ende van olye
 70514 ende deser gheliken wes dinck ende na-
 70515 me te gader wij vanden romeynen also
 70516 gheheiten vinden Metrea is een mate
 70517 van allen natten dynghen Modius is
 70518 een mate van xliij. ponden ende van xxij.
 70519 sextarien ende daer om ist een ghelike-
 70520 nisse goods ende een figuer alre goeder
 70521 werken god maecte xxij. werken binnen
 70522 den werken der vij. daghen want inden
 70523 eersten dage maecte god vij. als die on-
 70524 gheformde natuer die enghelen tlicht
 70525 of tfuer die ouerste hemelen twater die
 70526 aerde ende die lucht | des anderen da-
 70527 ghes makede hi tfirmament alleen des
 70528 dorden daghes iij. als die zeen die za-
 70529 den die pryelen ende dye bomen des vier-
 70530 den daghes maecte hi drie dinghen als
 70531 son maen ende sterren des vijften dages

70532 maecte hi drie als visschen crupende die-
 70533 ren ende voghelen des sesten daghes
 70534 maecte hi vier dinghen als beesten quic-
 70535 ke ende ghewormte der aerden ende den
 70536 menschen ende xxij. gheslachten der din-
 70537 ghen sijn ghemaect in ses daghen ende
 70538 xxij. gheslachten sijn van adam tot ia-
 70539 cob toe wt wes zade quam alle tgeslacht
 70540 van ysrahel ende daer sijn xxij. boeken
 70541 vanden ouden testament ende xxij. ele-
 70542 menten van letteren inden welken ghe-
 70543 gheuen wort alle die leringhe der heyli-
 70544 gher scriften daer om in deser ghelike-
 70545 nissen hout modius die mate van xxij. sex-
 70546 tarien naeder wtsettinge v²⁸⁷ moyses Item
 70547 statum is een gheslacht vander maten
 70548 nader manieren der prouincien van pa-
 70549 lestina ende begrijpt anderhalf mudde
 70550 ende die name is wten ebreuschen ge-
 70551 nomen nochtans wert satum²⁸⁸ onderwi-
 70552 len ghenomen voer een mate van xx. sex-
 70553 tarie als die selue seyt Bathus is een ma-
 70554 te begripende vijftich sextarien ende men
 70555 mach mit deser maten natte dinghen me-
 70556 ten ende droge. Amphora is een maet
 70557 daermen wijn ende coorn mede meet en-
 70558 de hout iuust drie ytaliaensche muddeu²⁸⁹
 70559 Chados is oec geheiten een mate hou-
 70560 denden iij. emmeren dat hy hyer vrnas
 70561 heit vrna is hyer in onsen duutsche een
 70562 emer gheheyten int ghemeyn mer hy
 70563 settet hier voer een mate die een quar-
 70564 troen houdt Arcaba is oec een mate van
 70565 tweendetseuentich sextarien ghemaect
 70566 ende is also gheheiten om die lxxij. ton-
 70567 ghen des volcx dat dye werelt vervult
 70568 heeft Gomor is een mate van xl. mud-
 70569 den als ysidorus seyt of het is een ma-
 70570 te van vyer mudden als dye gloze seyt
 70571 ouer exodi capitulo xvi. Choros is een

70572 mate van dertich mudden ende is also
 70573 veel als een kemel draghen mach hyer
 70574 toe heuet ysidorus gheseyt libro deci-
 70575 mosexto het sijn veel ander gheslachten
 70576 van maten der welker namen nyet sonder
 70577 groten sacrament der heiligher scriften
 70578 sijn inghesayt by ordinancien want elck
 70579 vaetken daer men dinghen in houwen
 70580 mach dat is onder den name der maten
 70581 ghehouden alst openbaert in menigher-
 70582 hande exempelen Item acceptabulum
 70583 is een vaetken daermen wine in proeuen
 70584 sal die men tot goods dienst oerbaren sal
 70585 of hi ghoet of quaet is Ampulla dat is
 70586 een cleyn vaetken daer men natticheyt
 70587 in doet ende heit int ghemeyn een am-
 70588 pulle Alabastrum is een busse daermen
 70589 zalue in doet ende heeft den name nae
 70590 den steen ende men macher die selue al-
 70591 te langhe in houden onverderft als hy
 70592 bouen seyt inden traectael vanden ghe-
 70593 steinten Archa dat is een besloten vaet-
 70594 ken daermen dinghen in doet die men
 70595 niet besien en wil hebben als een coffe-
 70596 ren daer coemt archanum af dat is hey-
 70597 melic Bacha is een mate die ten wyne
 70598 dient Calix is een mate van hout gema-
 70599 ket mit bandekens ghebonden ende is
 70600 een beker geheiten Cathinum is een aerden
 70601 vat daermen spize of dranck in doet Ca-
 70602 cabus dat is properlic geseit een vat daer-
 70603 men in coect als nv vleysch nv visch en-
 70604 de nv eyeren ende deser ghelijc ende men
 70605 heyt alsulken vat oec cocula Cadus dat
 70606 is een cleyn cupen houdende drie mud-
 70607 den Calachus dat is een corf van ban-
 70608 den ghemaect daermen wijndruuen in
 70609 haelt. ende vighen Crybrum dat is een
 70610 ront vat hebbende inden boedem veel
 70611 cleynre gaten ende men heytet een zee-

70612 ue daermen tcoorn doer zuuert Cista dat
 70613 is een cleyn kistken dat van hout of van
 70614 banden ghemacet is. ende daer af coemt
 70615 cistula datmen een doze heyt of dies ge-
 70616 lijcs Cophinus dat is een vat van hou-
 70617 ten banden ghemaect dreck asschen en-
 70618 de ander vulnissen mede wt te draghen
 70619 Cymbia sijn gheslachten van drancken
 70620 ende inden eynden langwerpelt. ende
 70621 midzen breed als die buuck vanden sca-
 70622 pe Coclear is een instrument of een vat
 70623 dat ghepunt is nader grootheit vanden
 70624 monde daermen natte dyngen mede ten
 70625 monde vuert Discus is een vat daermen
 70626 wt eet ist warmoes ist vleysch of vissche
 70627 et cetera Dolium dat is een hol vat dat
 70628 van veel borderen te samen verghdert²⁹⁰
 70629 is myt consten Emicadyum is een olye
 70630 vat ende houdt een half cadus Cadus
 70631 is voer geseit Enephorum is een clein
 70632 vaetken dat wint²⁹¹ hout want eno dat is wijn
 70633 daer af coemt enuscis dat is een vaetken
 70634 daermen dranck in houdt van enen to-
 70635 ghe Fyala dat is een vlessche van glazen
 70636 die beneden wijt is. ende bouen enghe
 70637 daermen den wijn in onderkennen mach
 70638 bider verwen Phylasterium dat is een
 70639 cleyn glazen of cristallen vat daermen
 70640 die reliquien der heiligen in houdt phy-
 70641 lasterium mach oeck wel een huylt wesen
 70642 daer dye ioden haer wytte in schreuen
 70643 op dat si religioser soude schijnen te we-
 70644 sen Fiscus dat is een openbaer sack en-
 70645 de is een sacker. daermen sonderlinghe
 70646 tflat²⁹² gelt in vergadert datmen gheeft
 70647 den coninghen daer af oec ghescreuen
 70648 staet. dat cristus nyet en nam dat nam
 70649 Fiscus dat is dese²⁹³ seluen sack Fyscella
 70650 is een zeer cleynen vaetken van banden
 70651 ghemaect ter manieren van bykoruen

70652 mit lijn of mit peck besmeert als tvat
 70653 was daer moyses in geset wert int wa-
 70654 ter of inder zee ganata is een ghehoel-
 70655 de scuttel dye diep is als een cop ende
 70656 is gheseyt van ganata voer canata dat
 70657 is ghehuelt ende daer is een g. gheset
 70658 voer een c. als ysidorns²⁹⁴ seyt Gasophi-
 70659 lacium is een vat daermen tghelt van-
 70660 den tempel in gadert want phylaxe in
 70661 ²⁹⁵griex dat is verwaren in duutsche ydri-
 70662 als een vaetken daer men water in ha-
 70663 let dat is een bornkan want ydor in griex
 70664 is water in duutsch Canistrum²⁹⁶ dat is een
 70665 vat van theenen of van rieden ghema-
 70666 ket daermen fruyt als appelen peren ende
 70667 noten in draecht dat wy peenre heyten
 70668 ende het mach oec wel carcistum heyten
 70669 dat van witten bandekens gemaect is
 70670 lampas is een glazen vat dun | subtijle
 70671 ende brekelick slecht ende doerschinich
 70672 bouen wat bredachtich ront ende open
 70673 daermen olie in ghieten mach | ende be-
 70674 neden enghe daer een leenment in han-
 70675 ghen mach ende ontstekense mit vyere
 70676 inden tempel ende anderswaert ende al-
 70677 le vaetken dat bouen lichtende is mach
 70678 een lamp heiten als hugo seit soeket bo-
 70679 uen libro decimoquinto vanden metal-
 70680 len int capittel vanden glazen Lucerna
 70681 dat is een vaetken daermen een kaers
 70682 in huudt ende men maket van glaze of
 70683 van doerschinende hoern of van anderen
 70684 dinghen daer die kaers voer den windt
 70685 beschermt staet ende daer is lucius dat
 70686 is dye leenment vander kaers ende daer
 70687 coemt Incerna²⁹⁷ af ende nyet van lux lu-
 70688 cis dat is een licht ende sommige seg-
 70689 ghen licinus of ligmus of ligmen Lagenā
 70690 dat is een wijn vaetken daermen dage-
 70691 lix wijn in haelt ende is een vlesche ende

70692 men heytse oec barillus of costrellus ende
 70693 na dien dat die vlessche bynnen goet of
 70694 quaet is van luchten daer na wert die wy-
 70695 ne van smake ende men maect alte goede
 70696 vlesschen van enen houte datmen thama-
 70697 riscus heit daer die wine enen smake af
 70698 neemt ende die wine is oec goet gedronc-
 70699 ken teghen die bestopte leuer of milten
 70700 om te scheiden die water balghe ende
 70701 ²⁹⁸die hartheyt als constantinus seit Laua-
 70702 torinm of labrum dat is een lode of een co-
 70703 peren water vat mit pipen ende mit con-
 70704 duten daermen hantwater wt neemt Len-
 70705 ticula is een oly vaetken daer dat heili-
 70706 ghe olyzel in is ende is van coper of van
 70707 ziluer ghemaect daer plachmen die co-
 70708 ninghen ende die priesters mede te be-
 70709 striken als ysidorus seyt Lebes dat is een
 70710 vat daermen vleysch in coect ende wort
 70711 dicwijn zwart vander stedygher kokin-
 70712 ghe ende daer om moeten dicwile ghe-
 70713 wreuen ende gezuuert wesen ende dye
 70714 spise wert dicwile verderft in alsulken va-
 70715 ten om des quaets copers wil ten si dat
 70716 si rasch wt ghetoghen wert Loculus dat
 70717 is een vat of een budel daermen heyme-
 70718 lick ghelt in leyt datmen op leggen wil
 70719 een wijn tijts ende sommige heytent bur-
 70720 silla of marsubium als ysidorus seyt ende
 70721 is in duutsche een bigordel Mulgarium
 70722 dat is een vat daermen in melket als ysi-
 70723 dorus seyt Moelea is een scotel die groot
 70724 ende diep is ende is also gheuoemt van-
 70725 der rondicheit want alle ronde dinghen
 70726 heyten in griecx melas Nola dat is een
 70727 cleyn clocsken dat wy een schel heyten
 70728 ende heeft den name van nola der stadt
 70729 in campanien daer si eerst geuonden werdt
 70730 ende mach oec een bel heyten dat den
 70731 voghelen aen den voeten ghehanghen

70732 werdt ende dye honden aen den hals Olla
 70733 dat is een pot daer men water ende alle
 70734 dinghen in siedet ende het heyt bulla dye
 70735 brubbelen die vanden ziden op lopen ende
 70736 wazemen en wech aleynsken mitter luch-
 70737 ten parapsis dat is een viercant nap mit
 70738 vier siden pathena dat is een vlack vaet-
 70739 ken daer luttel in mach ende is ront ende
 70740 mach een patheen wesen die men op die
 70741 kelc leit Item pathera is een gheslacht
 70742 van eenre vlesschen daermen wt drinct
 70743 petulum heeft den naem van potare ende
 70744 het is dranc ist wijn ist bier of het mach
 70745 een vat wesen daermen wt drinct so waer
 70746 dattet af ghemaect is patella is een o-
 70747 pen vat ende vlacker dan een pot ende mach
 70748 een pan heyten ende men maectse van
 70749 yser of van koper of van aerden ende is
 70750 tot veel dinghen nvt peluis dat is een
 70751 becken daermen handen of voeten in dwaet
 70752 mit water pix is een vaetken van buxus
 70753 dat is van busbomen hout ghemaect ende
 70754 dat wi buxus heiten dat heyten die griez-
 70755 ken pixis ende is in duitschen een doze
 70756 ende men mactse oec van yuorien been
 70757 van goude van siluer ende van menigen
 70758 dinghen zalue ende electuarien in te doen
 70759 ende veel ander dinghen Quisquilarium
 70760 is een vaetken daermen zemelen in ga-
 70761 dert ende mach een zemelkist heiten sarta-
 70762 go heeft den naem vander barstinge des
 70763 gheluuts want men pleechter olye in te
 70764 barnnen ende is een gheslachte van pan-
 70765 nen daer men boter olye of ander vet-
 70766 ticheyt in doet als men een hoen of een
 70767 harst braet daermense wt droept als si
 70768 daer onder gheset is datter tvet weder
 70769 in vallen sal als men thoen begoten he-
 70770 uet ende is in duitsche gheuoemt een
 70771 ganzepan siphon dat is een vat daer om

70772 also genoemt dattet al blazende water
 70773 wt stortet ende aldusdanige vaten heb-
 70774 ben si oestwaert want als erghent enen
 70775 brant is soe lopen si mit desen vaten vol
 70776 waters ghevult ende lesschen den brant
 70777 daer mede ende si besprenkelen die vloer-
 70778 ren daer mede als si die veghen willen
 70779 voer dat stuuen als ysidorus seyt Rapa-
 70780 torium is een vaetken daer men die ra-
 70781 pen in ontfaet als si wter aerden gegrav-
 70782 uen werden ende men machse daer oec
 70783 in zieden ende coken ende die selue Sci-
 70784 phus dat is een vaetken van houten van
 70785 koper van ziluer of van glaze ghemaect
 70786 dat wy mitter hant op heffen ende drinc-
 70787 ken daer wt als ysidorus seyt Situla is
 70788 gheseyt van sitis dat is dorst daer omme
 70789 dattet alte bequaem is dyen zeer dorst
 70790 wt te drincken Sitarchia is een sack die
 70791 die luden mede draghen als si wanden-
 70792 ren daer si hoer spise ende linnen cleder
 70793 in steken mogen Sporta is een vat daer-
 70794 men tbroet in haelt ende is een mande
 70795 Scutella is gheseyt van scutum dat is
 70796 in duitsch gheseyt een bokelaer. want
 70797 een scotel is gemaect als een bokelaer
 70798 nader rondicheit als ysidorus seit Scri-
 70799 ninum dat is een cleyn kistgen of een screyn-
 70800 ken. dat mit yseren banden of mit leder
 70801 ouer ghetoghen is daermen huusraet
 70802 ende ghelt in pleecht te sluten. Salinum
 70803 dat is een vat daermen sout in doet Tri-
 70804 filis is alle vaten dat drye voeten heeft
 70805 Thuribulum is een koperen of een silue-
 70806 ren vat dat beneden dicht is daer men colen
 70807 in leghen²⁹⁹ mach die leuende sijn ende heeft
 70808 bouen een decsel dat al vol gateren is daer
 70809 die lucht wt trecken mach ende in dien colen
 70810 werptmen wierock ende daer suffumi-
 70811 geertmen die outaren mede ende dat sacra-

70812 ment te hoechtiden Ventilabrum is een
 70813 instrument daermen tkaf mede vanden
 70814 coern scheydet dat tlichste is dat dat³⁰⁰ ver-
 70815 drijftet ende tzaerste blijft legghen.
 70816 Vter is een wijnvat van leder ghema-
 70817 ket ende is hoghe mit consten ghemaect
 70818 ende is gheseyt van vterus dat is een bu-
 70819 ke wanttet vat is ghebuuct als ysidorus
 70820 seyt. Vrna dat is een born kan dat is bo-
 70821 uen gheseyt. Vrceolus is een vaetken
 70822 daermen somtijts born in ghyet ende
 70823 somtijts wijn soe watmen wille. Ende
 70824 nochtans ist properlick dat vat daermen
 70825 twater in set daermen die drinckpotten
 70826 in spoelt ter heren tafelen Item noch zijn
 70827 daer menigherhande gheslachten van
 70828 vaten die inder heylicher scriften wer-
 70829 den gheroert om veel ghelijckenissen
 70830 willen in te verstaen. Met³⁰¹ hier isser thans
 70831 ghenoech gheset daermen exempelen
 70832 wt nemen mach. Item noch zijn daer
 70833 meer maten vander spacien die steden
 70834 beslaen daer ysidorus af vertelt in de-
 70835 ser manieren.
 70836 ³⁰²Mensura dat is een mate in duyt-
 70837 sche ende is soe wes gheeyndet
 70838 werdt mit ghewichten. mit begrypen.
 70839 mit lancgheden mit breetheden mit hoech-
 70840 heden ende mit moede. waer af dat on-
 70841 se meerrers alle die werelt daer mede
 70842 ghemeten hebben Ende die deylen heb-
 70843 ben si ghemeten in prouincien. ende die
 70844 strouincien³⁰³ in coninciken Welcke coninc-
 70845 riken si maten in steden. ende die steden
 70846 in lantschappen. ende die voert in acke-
 70847 ren. ende die voert in morghen landes
 70848 ende alsoe vast voert in passien in graden
 70849 in cubitus in voeten in vncieu³⁰⁴ ende heb-
 70850 bense alsoe alle ghedeylt ende ghescey-
 70851 den alsoe dat si vanden meesten totten

70852 minsten toe niet onghedeylt ghelaten
 70853 en hebben. Item digitus dat is tmin-
 70854 ste deel der wilder maten Vnticia heeft
 70855 drye digitos inder maten die palm he-
 70856 uet vier vingheren inder maten die voeten
 70857 xvi. die pas vijf voeten partica xi. passen
 70858 ende x. voeten Ende alle dese voerscreuen ma-
 70859 ten zijn inden lichaem als dye palm dye
 70860 voeten etcetera Mer partica alleen wert ge-
 70861 draghen ende is van x. voeten Item actus
 70862 wordt gheheyten een mate inder breet-
 70863 heyt van iiij. voeten ende inder lencgten C. ende
 70864 xx. Clyma is een spaci van vier siden heb-
 70865 bende in allen siden lx. voeten. Actus quadra-
 70866 tus dat is die vierkante actus ende wordt
 70867 ouer al gheeyndet mit C. ende xx. voeten
 70868 Alsoe is die ghedubbelde actus vanden
 70869 morghenen des landes ende dat van hem
 70870 toe ghedaen is neemt hy den naem. ende
 70871 actus vanden morghen is inden lengden
 70872 van C. ende xl. voeten ende inder breeden C. ende
 70873 xx. Item het zijn veel ander gheslach-
 70874 ten van maten vanden welken men hier niet seg-
 70875 ghen en sal als die selue seyt Mer hyer
 70876 salmen verstaen dat dye acker dyemen sta-
 70877 dialis heyt heeft C. ende xxv. passen. dat
 70878 is vi. c. voeten ende xxv. Wes mate achte-
 70879 weruen ghetelt maect miliarium dat is
 70880 tghetal van dusenden die gemaect is van
 70881 xxv. m. voeten als ysidorus seyt Item cen-
 70882 tauria is een acker van cc. morghen die al-
 70883 soe hyet van c. morghen vanden ouden
 70884 Mer nae ghedubbeleert hyelt hij al-
 70885 toes den eersten naem als ysidorus seyt libro
 70886 xv. int laetste capittel sonder een vanden
 70887 maten Ende die maten der wegghen werden
 70888 menichsins ghenoeemt Want die latijn-
 70889 sche heytent myliaria die grieken stadia
 70890 die walschen leucas die van egipten sig-
 70891 nes die van persien perasangas Ende

70892 dat en is gheen wonder want alle spaciën
 70893 werden ghehouden in haren properen ghe-
 70894 talen ende maten als die selue seyt Want
 70895 miliarium dat is een myle ende wort mit
 70896 dusent passen gheeyndt want een myle
 70897 hout desent³⁰⁵ passen ende vijf dusent voeten
 70898 Leuca wordt gheeynt mit dusent ende
 70899 vijfhondert passen Ende stadium dats
 70900 een achtendeel van miliarium ende is ghe-
 70901 maect van c. ende xv. passen. Men seyt dat
 70902 hercules tbehinsel van desen settede
 70903 daer omme dat hy alsoe veel weechs
 70904 lyep mit enen adem ende want hi nae also
 70905 veel spaciën doe rustede soe heyten si dat
 70906 een stadium te wesen als ysidorus seyt
 70907 Twelck c. ende xxv. voeten waren Via is een
 70908 wech daer een waghen ghangen mach
 70909 ende daer deen waghen den anderen te
 70910 moete coemt dan wijcken mach Ende die
 70911 een wech is openbaer ende ghetreden die
 70912 ander is heymelic ende onghetreden Dese
 70913 ghaet ter zeewaert die ander ter stat-
 70914 waert die derde ten bossche waert also
 70915 datter menigerhande weggen zijn. Ende
 70916 zommige weggen zijn heerstraten die mit
 70917 steen ghestraet zijn die recht wt ghaen
 70918 ende zijn vredsaeem ende allen luden ghemeen
 70919 daer gheen anxt noch wederstoet en val-
 70920 let van moerdenaers of van rouers Mer
 70921 die zidel weggen dat zijn onghetreden
 70922 weggen daer der ghemeynre luden ghanc
 70923 niet en leyt die grasich zijn ende aen bey-
 70924 den siden mit bomen gheset Agger dats
 70925 een dijck in duutsche ende is een verheffin-
 70926 ge int middel van eenre straten van verga-
 70927 derden steen of aerden die onderwilen opganc
 70928 van water schut Iter dat is alle wech soe
 70929 werwaert een mensch gaet voerwaert oft
 70930 afterwaert of ter siden Itiner is een wech
 70931 des langhen leuens Semita dat is een toe-

70932 pat der menschen Mer callis is een toepat
 70933 der beesten Tramites dat zijn dwers-
 70934 weggen die inden ackeren gaen. Diuersorium
 70935 is een bughinghe der wegen als een wech
 70936 die herwaert ende derwaert ghaet tot ve-
 70937 le steden Diuerticulum dat is een wech
 70938 die ter siden af ghaet Binium is tbegin
 70939 wan³⁰⁶ twee weechsceydinghen vanden welken
 70940 deen ghaet ter rechter hant ende dander
 70941 ter lufter hant ende is een wech die dicwil
 70942 anxstelic is voer die rouers ende daer
 70943 pleghen oeck mede lichte wyuen te sit-
 70944 ten want een mensche twyuelt dicwijle
 70945 wat hant dat hy houden sal. Compita
 70946 is een stede daer veel weggen in een ver-
 70947 ghaderen als drye weechsceydinghe.
 70948 vyerweechsceydinghe ende is sorchli-
 70949 ken als bynium Ambitus is een om ganc
 70950 derdehalf voet breet onder een ghe-
 70951 buerte Orbita is een voetstap van enen
 70952 rade der karren ende is also ghenoomt
 70953 vander ronder figuren des raets dat
 70954 den wech al druckende dyep maect Ac-
 70955 tus is een stede daert quic pleech te wan-
 70956 deren cleyne hoghe wechskens dye
 70957 drayen ghens ende weder Vestigium
 70958 is een teyken vanden voete inder aerden
 70959 of int sant daer een mensche of een dyer
 70960 gheghaen heeft ende is in duutsche³⁰⁷ een
 70961 voetschap³⁰⁸. Item inden voetstappen
 70962 der dyeren blijft een lucht daermen
 70963 by kendt wat dyer datter ghelopen he-
 70964 uet. Ende oeck kendtmen byden voet-
 70965 stappen wat dyer datter gheweest he-
 70966 uet anter haze of vos of wolf of deser
 70967 ghelijcken. Mer die leeuwe want hij
 70968 dit wel weet soe breect hy altoes sine
 70969 voetstoppen mit sinen starte in zommi-
 70970 ghen steden daer hy enighen anxt he-
 70971 uet. Dese dinghen als vanden pro-

70972 prieteyten ende vanden onderscheyden der ma-
 70973 ten is ghenoech gheseyt Ende die dingen
 70974 die bouen gheseyt zijn die zijn ghenomen
 70975 van ysidorus libro xv. int letste capittel
 70976 **309** MEn moet oeck weten dye ma-
 70977 nier vanden ghewichten gelijc
 70978 datmen doet die manier der maten als
 70979 ysidorus seyt Item die moghentheyten der
 70980 naturen heeft alle lichamelijcke dinghen
 70981 haer ghegheuen Item dat werckende
 70982 beghinsel des ghewichtes is tweerhan-
 70983 de als lichticheyt ende zwaricheyt. want
 70984 lichticheyt in eenre subtijlre materien.
 70985 ende dat subtile ghaet opwaert noch en
 70986 rust niet ten coemt op zijn stat ende also ist
 70987 vyere dat en rust niet ten coemt bouen
 70988 in sinen spera ende aldus doet zwarich-
 70989 heyt weder omme dat ghaet altoes ne-
 70990 derwaert noch en rust niet ten coemt tot
 70991 sinen center Item alle open materi die
 70992 subtijl is heeft tweerhande saken der lich-
 70993 ticheyt Want alle sulcke delen der ma-
 70994 terien want si subtijl zijn soe werden si van-
 70995 den center beroert totter circonferenci-
 70996 en noch si en rusten niet thent si die ra-
 70997 ken Ende alsulcken materi is vol ghaten
 70998 in wes deylen die vierighe cracht in gaet
 70999 ende verteert die aerdighe delen ende maect
 71000 alle tlichaem alsoe te lichter ende voertse
 71001 opwaert Waer by dat hetten die meeste
 71002 sake is der lichticheyt als coude die sa-
 71003 ke is der zwaricheyt Ende hoe alle lichaem
 71004 dichter ende vaster in een is hoe dattet
 71005 zwaerder is. ende hoe dattet onpenre **310** is
 71006 hoe dattet lichter is. Ende die dinghen
 71007 die nederghaen om der zwaricheyt wil-
 71008 len die heyten wichtich ende die opwaert
 71009 slaen die heyten licht. Item dat instru-
 71010 ment daermen mede weecht wert me-
 71011 nichsins gheheyten want men heytet tru-

71012 tina ende zijn schalen die effen ghelijc an
 71013 beyden siden hanghen daermen hon-
 71014 dert pont zwaers in wegghen mach. ende
 71015 daermen vluchs by mercken mach in
 71016 welcker schalen meests ghewichts is.
 71017 Of men heytse lances dat zijn schotelen
 71018 vanden dunnen bleck ghemaect of van
 71019 dunnen coper die effen zwaer wegghen.
 71020 Of men heytet die balcke daer die scha-
 71021 len aen ghesnoert zijn. ende die tonghe die
 71022 inden balck staet die soe naeuwe hoert
 71023 heyt momentum statere ende oeck heyt
 71024 mense statera van stando dats van staen
 71025 Want die ghewichten ghelijck staen ende in
 71026 die ene schale leytmen datter ghewe-
 71027 ghen wort ende in die ander schale leit-
 71028 men die ghewichten tieghen daermen by
 71029 weten mach hoe veel dattet dinck we-
 71030 ghet datter ghewegghen werdt als ysidorus
 71031 seyt Ende enen yghelijcken ghewicht is een
 71032 zeker maniere mit properen namen bewy-
 71033 set als ysidorus seyt. Calculus is dat
 71034 mynste deel van enen ghewichte ende is
 71035 dat vyerde deel van enen obulus dat is
 71036 van enen hallinge ende weecht twe coern
 71037 van ryse dyemen inden vasten eet. Sili-
 71038 qua is dat twintichste deel van enen schel-
 71039 ling. Scrupulus weecht vi. siliquas ende
 71040 die grieken heytent een dragma Drag-
 71041 ma dat is dat achtende deel van eenre
 71042 vnssen Denarius is gheset voer x. pen-
 71043 ninghen van decem ende weecht xvij. si-
 71044 liquas Solidus is daer om alsoe ghe-
 71045 heyten want hem niet en schijnt te ghe-
 71046 breken Sextula dat is alsoe veel als so-
 71047 lidus daer om dattet mit tweweruen vi.
 71048 vncien vervult wert ende die ghemengt
 71049 heyt dit aureum solidum Wes derden
 71050 deel si termissis heyten stater is een helft
 71051 van enen vnssen. Item assis tminste inder

71052 ghewichten als vnitas is inden ghetalen
 71053 als die glose seyt Quadrans weecht
 71054 dat vierde deel van eender vnssen ende
 71055 die hebreeuse heytent dodrans. Syclus
 71056 is tvierde deel van eender vnssen ende dye
 71057 helft van stater dat is een quartier van
 71058 eender vnssen Item vncie houdt achte
 71059 dragmen ende libra hout xij. vncien ende
 71060 werdt ghetelt voer een gheslacht des
 71061 ³¹¹volcomen ghewichts ende heeft also me-
 71062 nich vnse als daer menich maent inden
 71063 iaer is: Ende is gheseyt libra als libera dat
 71064 is vry want tpoint hout alle die voerscreuen
 71065 ghewichten in hem als ysidorus seyt. By-
 71066 libris hout twee pont ende is een gedub-
 71067 beleert pont Talentum dat is dat ouer-
 71068 ste ghewicht onder die grieken ghenoeemt
 71069 Daer en is gheen ghewicht mynre dan
 71070 calculus of assis ende daer en is gheen ge-
 71071 wicht meerre dan talentum. Mer dit ge-
 71072 wicht werdt onder tvolck verwandelt.
 71073 want die romeyns segghen dat talentum
 71074 is van lxxij. ponden ghelijckerwijs dat
 71075 plaucus seyt dat twee talenta maken c.
 71076 ende xliiij. pont. Item taleutum³¹² is drierhan-
 71077 de als tmynste tmiddel ende thoechste.
 71078 Tminste is vijftich pont Tmiddel lxxij.
 71079 pont Thoechste C. ende xx. pont. Hier toe
 71080 heuet ysidorus gheseyt libro xvij. int capittel
 71081 vanden ghewichten ende vander maten.
 71082 ³¹³GHelikerwijs dat die conste des
 71083 tellens ende des metens der god-
 71084 liker leringhan³¹⁴ van theologien dyent
 71085 alsoe dyent der seluer leringhen der con-
 71086 ste vanden sanghe Want die musike dyent
 71087 den sacramenten der heyligher scriften
 71088 in veel dinghen Want men seyt dat dye
 71089 werelt gemaect is als inden rechten mid-
 71090 del des hemels mit zueten sanghe ende
 71091 ghelude dyemen daer horen soude als

71092 ysidorus seyt Ander meysters scriuen dat-
 71093 tet niet en is. Item die musike beroert
 71094 veel begheerten van sinnen want inden stry-
 71095 de soe maken die pipen ende trompetten den
 71096 luden moedich ende doense vechten sonder
 71097 sorghe Sij doen die paerde dansen ende
 71098 aen die vianden lopen. ende hoe dattet ghe-
 71099 luut starcker is hoe die luden koender
 71100 werden. ende meer moets gripen. ende aldus
 71101 maect oeck die sancg den scipluden vro-
 71102 lic dat hem gheen arbeyt en schaedt.
 71103 Ende al waren die luden droue die zuetich-
 71104 heyt van sanghe verblijtse weder als-
 71105 men scrijft van dauid die saul verlossede
 71106 vanden onzuueren gheest mit consten van
 71107 sanghe. Item men loct die dyceren dye
 71108 serpente die voghelen ende die delphinen
 71109 dat zijn visschen mitter musiken. Ende
 71110 alsoe werden oeck die aderen die zenen
 71111 ende die leden des lichaems te samen ge-
 71112 uoecht ouermits die zuetichheit vanden
 71113 sanghe als ysidorus seyt. Item het zijn
 71114 drye deyle der musiken als armoni-
 71115 ca richmica ende metrica Armonica is die
 71116 ghene die onderscheyt thoghe ende tla-
 71117 ghe inden gheluden nae der opheffinghe
 71118 ghe ende nae den nederuallen ende nae der
 71119 ghelijcker verwandelinghe des ghelu-
 71120 des ende der stemmen. Ende armonia is een
 71121 zuete ouerdracht van veel sanghen voert
 71122 comende mit betamelijcken delen in di-
 71123 ueersen stemmen mit blasinghen ende sto-
 71124 tinghen ende oeck mit gheluden. Want als
 71125 ysidorus seyt dattet gheluid anter mit-
 71126 ter stemmen ghemaect wordt als ouer-
 71127 mits den kynnebacken of ouermits den
 71128 blasen mitter pypen ende mitter bazunen
 71129 of mitter herpen ende mit deser ghelijck
 71130 Want als men dese slaet soe makense een
 71131 gheluid want armonia wordt gheseyt

71132 van ad ende van monos in griex dat is
 71133 een in duitsche Want alle die stemmen
 71134 willen inden sangen tot eenre ouerdrach-
 71135 ten vergaderen als hugucio seyt want in alre
 71136 melodien willen veel stemmen ende ghelu-
 71137 den wesen ende dese sullen eendrachtich we-
 71138 sen want waer dat een stemme alleen is
 71139 dat en saeft die oren niet als dye sancg
 71140 vanden kockock Ende al ist datter deser
 71141 stemmen veel is noch en ist gheen ghe-
 71142 noecht Want si maken een hulinghe son-
 71143 der ouerdracht Mer waer veel stemmen
 71144 zijn ende dan die een dander wacht mit zue-
 71145 ticheden daer is een ghematicheyt van
 71146 sanghe dyemen simphonia heyt. Item
 71147 ysidorus seyt dat simphonia is een ghe-
 71148 tempertheyt van zueten sanghe concorde-
 71149 rende inden zwaren ghelude als inden
 71150 vallen ende inden scharpen gheluden als
 71151 inden opghanghen Ende wanneer dese sinnen
 71152 niet ouer een en dragen dat quetst dat ho-
 71153 ren Mer als die ouerdracht der stem-
 71154 men goet is soe wert die sancg euphonia
 71155 gheheyten die welcke is een zueticheyt
 71156 der stemmen Ende deser melodien is dya-
 71157 phonia contrari want daer werdt een le-
 71158 licke stemme schelende vander zueter. ende
 71159 totter melodien dyemen armoniaca heyt
 71160 behoren dyastenia dyosis tonus yperludi-
 71161 us parodorus arsis thesis of een zue-
 71162 te stemme of ghetempert gheluut Item
 71163 dyascema is gheseyt een spacie der stem-
 71164 men die gheuoecht is wt tween of wt
 71165 dryen gheluden Dyosis of dyesis is een
 71166 spacie ende een leydinghe die stemme te
 71167 verwandelen vanden enen ghelude inden
 71168 anderen Tonus is een scharpe voertbren-
 71169 ghinghe der stemmen Item die onder-
 71170 scheyt ende die groetheit van armonia
 71171 is die ghene die inden accent der stem-

71172 men is Wes gheslachten die musikers
 71173 deylden in xv. delen vanden welcken wert
 71174 gheseyt die laetste yperludius als die
 71175 scharpste ende parodorus is de zwaerste
 71176 van hem allen als ysidorus seyt. Arsis
 71177 is een vercoren stemme ende wort een be-
 71178 ghin van sanghe Thesis is in griex een
 71179 settinghe in duitsch ende dit is theyn-
 71180 de als ysidorus seyt waer of dattet een
 71181 gheluyt is dat recht wt ghaet ende tghe-
 71182 luut voergaet den sanck want alle stem-
 71183 me is geluyt ende niet weder omme want
 71184 tgheluyt is een teghenworp des horens.
 71185 want soe wes ouermits den horen verno-
 71186 men werdt dat heytmen gheluyt als bre-
 71187 kinghe der bomen wriuinge der stenen.
 71188 ropinghe den ³¹⁵ voghelen loynge der dye-
 71189 ren die stemme der menschen slaghen
 71190 der instrumenten van orghelen ende van
 71191 anderen instrumenten Item vox dat is
 71192 een stemme ende wordt properlic ghe-
 71193 luyt geheyten dat gheuoert wordt van
 71194 den monde des dyers. Item die stem-
 71195 me is alte dunnen lucht die ontsteken
 71196 is voer mitter vouden vander tonghen
 71197 ende daer is eenrehande beteykentlijc-
 71198 ke stemme van naturen: als critinghe
 71199 der voghelen ende zuchtinghe der siec-
 71200 ken Ende daer is een ander beteykent-
 71201 lijcke stemme als totten behaghen als
 71202 dye stemme des menschen dye ghefor-
 71203 meert is totten reden voert te brengen
 71204 Item die stemme is een voeringhe en-
 71205 de oeck een wech des woerdes. noch
 71206 dat woert dat inder herten ontfanghen
 71207 is dat en mach van buyten nyet voert
 71208 ghebrocht werden ten wert ouermits
 71209 hulp der stemmen voert ghebracht waer
 71210 af dat verstant eerst een woert inder
 71211 ghedachten winnet twelck ten laetsten

71212 ouermits den stemme mitten monde voert
 71213 bringhet ende meldt. Item die stemme
 71214 die totten sanghe ghedisponceert is ende
 71215 totten melodien heeft dese proprieteyten
 71216 als ysidorus seyt: Item die zuete stem-
 71217 men zijn subtyl dicke claer scharp ende
 71218 doerschinich Item die subtyl stemmen
 71219 zijn inden ghenen inden welcken die gheest
 71220 niet starck en is als hi is inden ionghen
 71221 kinderen ende inden wyuen ende inden anderen
 71222 die gheen zenen hebben die niet groef
 71223 starck ende dick en zijn. Want die subtyle
 71224 coerden laten dunne ende subtyl stemmen ende
 71225 tonen wt. Mer daer zijn dicke vette stem-
 71226 men wanneer veel vanden gheest wt gaet
 71227 als die stemme des speelres die dobbe-
 71228 len Ende die claer stemmen zijn die ghene
 71229 die schel zijn ende mit gheenre heescheyt
 71230 ghemengt ende die scharpe zijn wanneer
 71231 dat si zeer wit zijn perspicue dat zijn die
 71232 doerschininghe³¹⁶ stemmen die lanck verto-
 71233 ghen werden alsoe dat si steeds alle dye
 71234 stat veruollen als die tutinghe vanden
 71235 trompetten Die harde stemme is heesch
 71236 ende wanneer datmense gheweldichlijcken
 71237 wt laet als een donre ende als een gheluyt
 71238 inden aenbeelden als men een hart yser
 71239 slaet. Item een zerpe stemme is hees-
 71240 sche ende die ghesceyfelt wert ouermits
 71241 cleynen pulsen Item die stemme is blint
 71242 die vlucshs³¹⁷ wtghelaten is ende dan zwijcht
 71243 ende niet voert en luyt alst is in aerden va-
 71244 ten Mer die volcomen stemme is hoech
 71245 zuet starck ende claer Si is hoech op dat
 71246 si ghenoech inden hoghen wesen sal. Si
 71247 is claer op dat si die oren veruollen sal.
 71248 Si is starck op dat si niet beuen en sal of
 71249 ghebreken dat is moede werden. Si is
 71250 zuet op dat si dat horen niet veruaren en
 71251 sal Mer bylicker dat si dye sinnen der

71252 gheenre diese horen sullen tot haer trec-
 71253 ken sal. ende ghebreect van desen yet soe
 71254 en is die stemme niet volcomen als ysi-
 71255 dorus seyt. Item armonia die vanden
 71256 instrumenten ghemaect is mit consten
 71257 dyemen blaest slaet of fleyutet³¹⁸ is meni-
 71258 gherhande als orghelen luyten psantori-
 71259 en vedelen ghyteernen etcetera Mer organum
 71260 is een ghemeyn naem alre vaten van mu-
 71261 siken Nochtans int speciael soe is orga-
 71262 num een instrument van veel pypen ghe-
 71263 maect mit slotelen ende mit blaesbalghen.
 71264 Ende dit instrument van musiken oer-
 71265 baren die karcken thans inder tijt. als
 71266 inder prosen sequencien ende inden ym-
 71267 menen ende si versmaden die instrumenten
 71268 der speel luden.
 71269 ³¹⁹TVba dat is een bazuun ende si pla-
 71270 ghense wylen eer te oerbaren in-
 71271 den strijden om die vianden mede te ver-
 71272 varen ende die curoni vondense eerst.
 71273 ende haer gheluyt maecte die ridders
 71274 ende dye knechten koen te vechten. en-
 71275 de noch huyden des daghes doet.
 71276 Item si plaghen trompetten te oerba-
 71277 ren in haren werschappen ende in haren
 71278 feesten om tvolck daer mede te vergha-
 71279 deren om gode lof ende eer te doen. en-
 71280 de om vruechde ende blischap te maken
 71281 Item het was den ioden gheboden dat
 71282 si tuten souden mit heylyghen bazunen
 71283 inden striden ende dat si int beghynsel
 71284 des nuwen liches blazen souden. en-
 71285 de dat si tiaer der verghiffenissen alder
 71286 sonden datmen annum iubileum heyt.
 71287 boetschappen souden mitten trompet-
 71288 ten ende dat si allen menschen blischap
 71289 ende rust condighen souden. Item ysi-
 71290 dorus seyt dat thuba properlick een in-
 71291 strument is mede te stride te varen om

71292 mede teykenen te doen als men des vech-
 71293 tens beghinnen soude als men die boden
 71294 niet horen en mocht dyet kundighen sou-
 71295 den om haerre cleynre stemmen wil. Tu-
 71296 ba is een trompet ende is bynnen hol ende
 71297 effen ende aent een eynde ten monde waert
 71298 smal ende voert wtwaert gaende wyder
 71299 ende wyder ende aen dat vterste eynde alre
 71300 wijtste Ende dese trompet werdt op ende
 71301 neder ghehouden wech ende weder om
 71302 tgheluyt te meerre te maken Wes ghe-
 71303 luut menigerhande is nv grof nv cleyn
 71304 nae dyen datmen die vianden af ende aen
 71305 ghaet of te samen roept
 71306 ³²⁰BVccina is een blaespijp van hoern
 71307 of van houte of van coper ghema-
 71308 ket daermen wyleneer een teyken mede
 71309 dede als die vianden quamen als ysidorus
 71310 seyt Men placher die heyden mede te sa-
 71311 men te roepen die int wilde woenden. want
 71312 dit instrument plachmen slechts int wilde
 71313 te besighen Item die ebreusche plagen-
 71314 se oeck te besighen inden kalenden inder
 71315 ghedenckenis der verlossinge van ysaac
 71316 daer een ghehoernt ram voer gheof-
 71317 fert was inder offerhande als die glo-
 71318 se seyt ouer genesi.
 71319 ³²¹TYbia is een instrument dat van her-
 71320 ten ende hynden schenen altemael
 71321 ghemaect is Daer af quam tybicen ende
 71322 hiet die sanck van dyen schenen ende hugu-
 71323 cius seyt dattet van enen ryede ghema-
 71324 ket was ende hi seyt dat tybicen is een men-
 71325 sche die daer op spelen kan ende men
 71326 placht wylen eer te oerbaren als daer ye-
 71327 mant ghestoruen was als die gloze seyt
 71328 ouer matheum ix. daer hi seyt Doe hij
 71329 dye tybicines hoerde dat waren dye
 71330 speelluden.
 71331 ³²²CAlamus is gheseyt van calando

71332 ende is een ghemeyn naem van allen pipen
 71333 Hier pleghen die iaghers mede te bla-
 71334 sen want die herten horen ghaern haer ge-
 71335 luut Ende als die herte ouermits pipin-
 71336 ghe totten enen iagher ghelockt werdt
 71337 vlucshs³²³ wordt hi vanden anderen iagher
 71338 gheschoten Item tgheluyt vander pijpen
 71339 bedriecht die voghels als die voghela-
 71340 re hem veynst mitten fluyten. Item die
 71341 schapen hebben ghenoecht int fluyten.
 71342 Item daer was een die pan heyt ende
 71343 was god vanden herden die menigerhan-
 71344 de sanck vizierde ende dese vant die fluytin-
 71345 ghe alre eerst. Ende dat instrument van de-
 71346 sen pipen heyt daer omme pandoris als
 71347 ysidorus seyt Item die wakers pleghen-
 71348 se noch te oerbaren die des nachts wa-
 71349 ken op dat die te bedde zijn te bet rusten
 71350 sullen etcetera
 71351 ³²⁴SAmbucus is een gheslacht van
 71352 broesschen houte wes telgheren
 71353 hol zipp³²⁵ ende slecht daer die tybie af ghe-
 71354 maect werden ende is eenrehande species
 71355 als ysidorus seit.
 71356 ³²⁶SYmphonía is een instrument van
 71357 musiken dat van enen hollen houte
 71358 ghemaect is mit enen velle ouerdeckt in
 71359 beyden siden inden welcken een zuet
 71360 sanck van zwaren ende van scharpen gespeelt
 71361 werdt als ysidorus seyt. Nochtans heyt sim-
 71362 phonia een collaci ende een vergaderinghe
 71363 van allen geluden gelijckerwijs dat een heel
 71364 choer enen sanck singt etcetera als die gloze
 71365 seyt ouer lucas xv. etcetera
 71366 ³²⁷ARmonia richmica is een ludende
 71367 melodye van slaghen der zeenen
 71368 ende van tintelinghe der metallén ende
 71369 dese armonien dyenen menigerhande
 71370 instrumenten als tympanum dat is een
 71371 bonghe ende cymbalus lira herp psan-

71372 torie ende deser ghelijck.
 71373 ³²⁸TYmbanum dat is velle of een leder
 71374 mit enen houte ouertoghen aen
 71375 beyden siden ende is een half deel van simpho-
 71376 nia inder ghelijckens³²⁹ van enen zeue en-
 71377 de wordt gheslaghen mit ghardekens. ende
 71378 doetmen daer een pijpen toe soe ludet te
 71379 zuetelijcker.
 71380 ³³⁰CYthara is gheuonden van appollo
 71381 na der waninghe der grieken ende
 71382 is ghelijck der menschelijker borst daer
 71383 om dat ghelikerwijs die stemme vter
 71384 borsten is alsoe is die sanck vter herpen
 71385 ende daer om is si alsoe gheheyten ende zom-
 71386 mighe zijn viercant zommighe drye-
 71387 cant ende is als veel coerden. die oude pla-
 71388 ghen die herpe fidistula te heyten of fi-
 71389 dix want haer snaren ouerdroghen wel.
 71390 als die ghene die gheloue hadden.
 71391 Item die herp hadde vij. snaren ende die
 71392 een en luude niet als de ander ende daer
 71393 om maecte si vol gheluu. of corda dat
 71394 is een snaer ende mach gheseyt wesen van
 71395 corde dats vanden hert want ghelijcker-
 71396 wijs dat die pols dat is cloppinge inder
 71397 herten alsoe is die snaer inder herpen.
 71398 Dese vant mercurius eerst Dit seyt ysidorus
 71399 Ende hoe dat die snaren droegher zijn ende
 71400 meer wtgherect hoe dat si bat ludeu³³¹.
 71401 Item plectrnm³³² heytet instrument daer
 71402 die snaren mede ghetempert werden.
 71403 ende oeck wtgherect.
 71404 ³³³PSalterium is gheseyt van psallen-
 71405 do dats van singhen daer om dat-
 71406 tet den choer antwoert ende is een psanto-
 71407 rie in duutsch ende is gheformt na eenre
 71408 d. Die ebreeusche hebben een psalteri van
 71409 x. snaren na den ghetale vanden x. gheboden.

71410 Men maect die beste snaren hier op van la-
 71411 toen of van siluer.
 71412 ³³⁴LYra is ghenoeemt vander verwan-
 71413 delinghe der stemmen daer om dat
 71414 si diueerse gheluden maect als ysidorus seyt
 71415 Men seyt dat die lyer eerst van mercurius
 71416 gheuonden was in deser manier Als doe
 71417 die riuier nylus wtgaende was haer toe-
 71418 paden doe liet si menigerhande dieren af-
 71419 ter inden velde ende daer was oec een slec
 71420 after ghebleuen die welcke als si verrot
 71421 was ende vervuult ende haer zenen wtgherect
 71422 bleuen waren binnen hol ende si worden van
 71423 mercurius gheslaghen ende si ghauen ghe-
 71424 luut ende na dyer ghedaenten maecte hi een
 71425 lyer ende gafse orpheo die zeer naerstick
 71426 hier in was Vanden welcken men seyt dat
 71427 hij niet alleen den wilden beesten speelde
 71428 mer oec den steenroetsen ende dyer gelijc
 71429 Die musikers segghen oeck dat om der
 71430 zueticheyte wil des sangs die lyer onder
 71431 die sterren gheset is als ysidorus seyt
 71432 ³³⁵Cymbala zijn zommighe instru-
 71433 strumenten van musiken soe wanneer
 71434 datmense slaet soe raken si malcanderen ende
 71435 maken een gheluu.
 71436 ³³⁶SIstrum is een instrument van musi-
 71437 ken ende alsoe vanden vyntster ghe-
 71438 heyten want ysis die coningin van egipten
 71439 vant dit instrument ende daer om pleghen
 71440 die wyuen dit instrument te oerberen ende
 71441 sonderlinghe amazones als si strijden
 71442 willen.
 71443 ³³⁷TYntinnabulum is een cleyp scel-
 71444 lekijn soect bouen vanden vaten in die
 71445 letter n. ende heeft dese eyghentheyte Soe
 71446 wanneer dattet anderen luden gheluu ge-
 71447 uet ende dat dicwyl soe verteret hem
 71448 seluen.

71449 **338** DEse ende veel andere dyenen der lerin-
 71450 ghe vander musiken Wes conste
 71451 tracteert vander stemmen ende vanden ghelu-
 71452 den ende nochtan merct si die sceppenissen ende
 71453 proporciën der ghetalen als boecius exempel
 71454 gheeft vanden ghetal dat duodenarius
 71455 heyt dat gecompareert is dat is gelikent
 71456 **339** tot sessen ende anderen getalen die daer tus-
 71457 sceen zijn seghende Wij sullen hier vinden al-
 71458 le die gheluden vander musiken Want viij.
 71459 tot vi. ende ix. tot xij. gecompareert maken
 71460 quiterciam proporcionem ende maken te ghader
 71461 dyatesceron dats een gheluut alsoe ghe-
 71462 noemt ende vi. tot ix. ende viij. tot xij. ghecom-
 71463 pareert maken sexqualteram proposcionem **340**
 71464 Mer dyapason singhen simphoniam ende
 71465 daer om viij. tot ix. als si dan middele dat
 71466 zijn medij terminati consciderati versame-
 71467 nen epogdonum die inder musiken een toen
 71468 heyt die welcke een ghemeen mate is al-
 71469 re musiken ende is tminste van allen gheluden
 71470 Vnde notandum waer af dat dat te mercken
 71471 is dat onder dyatesseron ende onder dyapente
 71472 Die thoen der ouerdrachnisse een ondersceit
 71473 is dyatesseron dat is een terci dyapente
 71474 dat is een quint gelikerwijs dat epedolus
 71475 alleen een ondersceyt is onder sexquiterciam
 71476 ende sexqualteram proporcionem Hier toe he-
 71477 uet boecius geseyt in ij. arismetrice int leste
 71478 capitel g. Die selue seyt oec in prologo vanden
 71479 eersten boke aldus. dat die musike die eer-
 71480 ste craft der getalen is daer wt gheproeft
 71481 mach werden want die ghene zijn van natu-
 71482 ren eer die bi hem seluen zijn dan die totten
 71483 anderen getelt werden of getogen. ende oeck
 71484 openbaert dat die musike den namen der geta-
 71485 len wert toe gernerct want dyatesseron een
 71486 terci dyapente een quint ende dyapason een
 71487 octaue werden genoemt vanden namen des
 71488 voerscreuen getals ende haer proporci dat

71489 is haer ghelikenis is tegen malcanderen
 71490 ende en wert inden anderen ghetalen niet ghe-
 71491 uonden Want welc gheluut inden octaueen een
 71492 zuete sanck is dat selue wert verghadert
 71493 mitter gheliker proporciën des dubbe-
 71494 len ghetals want dyatesseron is een sanck
 71495 die verghadert werdt mit eenre terciën.
 71496 Welcken sanck si dyapente heyten ende wort
 71497 versament mit ennoia dat is mit sexqual-
 71498 tera proporcione in arismetrica dat inder
 71499 musiken een quint heyt ende die inden ge-
 71500 talen epogdolus dat is bouen viij. gehey-
 71501 ten wort ende is tonus inder musiken als
 71502 die selue aldaer seyt Item sexquitercia
 71503 proporcio in arismetrica wort dyatessero-
 71504 ron dat is een terci gheheyten inder mu-
 71505 siken ende dat emiola dat is sexquialtera
 71506 proporcio gheheyten werdt in arisme-
 71507 trica dat wort dyapente gheheyten inder
 71508 musiken Item dyapente ende dyapason
 71509 zijn afludinghe alsoe veel als die meer-
 71510 re stemme die minste noete heeft dub-
 71511 belt ende zijn helft.
 71512 **341** Sexquitercius numerus dat is een
 71513 terci die den ghetale ghecompa-
 71514 reert is hebbende dat derdendeel vanden
 71515 minsten ende ist dat si der iiij. heeft soe ist
 71516 sexquiquartus ende heeft si viue so ist sex-
 71517 quiquintus etcetera ende alsoe voert want sex-
 71518 quitercius is den minslen **342** ghelikent ende heeft-
 71519 tet eens ende zijn derdendeel. als aldus
 71520 is datstu vier den dryen ghelijcste so sal
 71521 tghetal van vyeren in hem hebben alle
 71522 tghetal van dryen ende dat derdendeel
 71523 vanden trinario dat is een. ende ist viij.
 71524 tot vi. soe sal tghetal van achte hebben
 71525 alle tghetal van sessen ende zijn dor-
 71526 dendeel is tghetal van tweeën ende wort
 71527 xij. den ghetalen van ix. ghelijckent so

71528 sal tghetal van xij. houden alle tgetal van
 71529 ix. ende zijn derdendeel is iij. Ende aldus ist
 71530 oeck datstu xx. ghelijckeste tot xv. ende
 71531 xxiiij. tot xvij. ende alsoe vanden anderen
 71532 soe moechstuut altoes vinden
 71533 **343** NVmerus sexqualter is een ghe-
 71534 tal dat soe wanneer dat meerre
 71535 ghetal den minre ghetale ghelikent is:
 71536 soe houdet al dat minre ghetal ende zijn
 71537 helft Als aldus in desen exempel tge-
 71538 tal van dryen dat den ghetale van tween
 71539 ghelijct is heeft twee in hem ende zijn
 71540 helft als tghetal van enen ende alsoe vi. in
 71541 hem iiij. ende zijn helft als ij. ende also
 71542 ix. vi. ende zijn helft als iij. ende alsoe
 71543 xij. tot viij. ende xv. tot x. ende alsoe van-
 71544 den anderen. Item dese woerden zijn
 71545 zeer dyep in hem seluen ende zeer quaet te
 71546 verstaen dan den ghenen die gheleert
 71547 zijn in arismetrica ende in musica want de-
 71548 sen ist licht te verstaen als die in desen
 71549 dryen consten gheoeffent zijn Arisme-
 71550 trica geometria ende in musica. ende daer
 71551 om is yemant die verstant hier in hebben
 71552 wil die moet in dien drien consten stude-
 71553 ren soe mach hij weten vanden ghetalen
 71554 ende vanden sanghe te ghelijckenen ende
 71555 vanden terminis ende vanden figuren. want
 71556 sonder desen en mach die mensche niet
 71557 wesen Waer omme dat die volcomen
 71558 muzijck alle dinghen begrijpt. Hier om
 71559 verghader vten voerschreuen dinghen
 71560 die onghelijck staen die contrarie inder
 71561 musiken zijn ende doetse ouerdragen. ende
 71562 die zwaer ende die leghe zijn doet si den
 71563 scharpen ende den hoghen thonen ghelijc-
 71564 ken inder ouerdracht ende ghematichtse
 71565 dat si een zueticheyte grijpen inden ghe-
 71566 lude des sanghes. Ende die musike ver-
 71567 druct die quade beroeringe des moets

71568 dat is dat si enen mensch die thoernich
 71569 is ghoets moets maect ouermits ha-
 71570 re zueticheyte ende si starct die vercrante
 71571 sinnen. ende si voerseyt die enicheyte des
 71572 godlijcken exempels sonderlinghe in-
 71573 den contrarie ende inden diueersen werc-
 71574 ken Ende condicht oeck dat die hemel-
 71575 sche dinghen den aertschen ende dye
 71576 aerdsche den hemelschen dinghen toege-
 71577 voecht moghen werden in eenre eendrach-
 71578 ticheyte Ende die sinnen die blide waren
 71579 maect si blider dan si waren Ende also
 71580 maect si die droue sinuen **344** drouer. Want
 71581 als augustinus seyt dat die melodye haer
 71582 ghelijcket den begheerten der sielen.
 71583 ende dat coemt van eenrehande ver-
 71584 borghentheyte der sielen ende van ghe-
 71585 lijcker proprieteyten des zueten sangs
 71586 Ende daer omme ist dat dye auctoren
 71587 segghen dat die instrumenten der musi-
 71588 ken maken den bliden mensche blider
 71589 dan hij voer was eer hij die instrumen-
 71590 ten hoerde ende si maken den droeuen
 71591 mensch drouer dan hij te voren was
 71592 Item die ander proprieteyten des zue-
 71593 ten sanghes die daer ouerlopen ende die
 71594 daer noch meer zijn die soeket bouen int
 71595 selue daer dese woerden ende ander woerden
 71596 van ysidorus vertelt werden.
 71597 **345** DEse dinghen dye wij hyer myt
 71598 cortheyden mede inghesaeyt
 71599 hebben vanden thoeuallen der natuer-
 71600 lijcker dinghen Als vanden verwen.
 71601 vanden smaken. vanden roken vanden
 71602 liquoren vanden ghewichten vanden
 71603 maten vanden ghelude vanden stemmen
 71604 zijn thans ghenoech gheseyt als ick
 71605 waen den grouen ende den cleynen cler-
 71606 ken die mijns ghelijc zijn in gode. Wel-
 71607 ke dinghen gheset zijn in xix. particulen

71608 daermen bi groter ghelikenisse van elken
 71609 partikel den sin wt trecken mach waer om
 71610 die heylighe scrift der natuerlicker din-
 71611 ghen ende hare proprieteyten ghebruuckt
 71612 alsulcker figuren ende ghelijckenissen
 71613 Ick lye voerwaer int eynde van desen
 71614 wercsken als inden beghin dat ick niet
 71615 of luttel vanden mynen in desen trac-
 71616 taet gheset en hebbe nae diueersen ma-
 71617 terie mer ick ben slechtelijck gheuolcht
 71618 die woerden der heylighen Ende dye
 71619 dicten ende commecten³⁴⁶ der phylosophen
 71620 op dat die simpele ende cleyne die van
 71621 allen dinghen gheen boecken ghecri-
 71622 ghen en konnen daer die proprieteyten
 71623 der natuerlijcker dinghen in staen daer
 71624 die scrift of tracteert soe hebbe ick een
 71625 boeck wt veel boecken verghadert daer
 71626 si ten mynsten van elcken wat wt soecken
 71627 moghen Ende al ist dat si rude ende simpel
 71628 zijn die dinghen die ic wtghenomen heb-
 71629 be nochtans zijn si rude menschen ende my-
 71630 nen ghelijck nut ende oerbaerlijck ende
 71631 daer om rade ic den simplen dat si de-
 71632 se slechte dinghen niet en versmaden
 71633 mer wanneer dat si dese wel verstaen so en
 71634 sullen si niet after laten meerre dinghen
 71635 te verstaen der welcker wijsheyden ende
 71636 oerdele ic deser dingen after laet offer
 71637 yet waer dat niet te degen gheset en wa-
 71638 re dat si dan haer gracie daer toe doen
 71639 willen die hem van bouen ghegheuen
 71640 is ende corrigerent op dat dat wercsken dat
 71641 by my grouen ende simplen beghouen³⁴⁷
 71642 was gheeyndt mach werden ende tot enen
 71643 eynde comen ouermits haerre naerns-
 71644 ticheyt totter eeren ende glorien des
 71645 gheens die is alpha ende omega beghin en-
 71646 de eynde alre heylighen Die welcke is
 71647 die hoghe ende gloriose god leuende

71648 ende regneerde in secula³⁴⁸ seculorum dat
 71649 ³⁴⁹is van euwen tot euwen ...A...M...EN...Dit zijn
 die doctoers vander welc-
 71650 ker scriften die extracten zijn. of vanden
 71651 scriften der welker de extracten zijn dat
 71652 zijn die dinghen die wt anderen boecken
 71653 ghetoghen zijn ende zijn in desen gheset
 71654 Inden eersten augustinus adamancius
 71655 ambrosius haymo alquinus ancelmus
 71656 basilius bernhardus Ciprianus esicius eusebius
 71657 Crisostimus damasus damascenus el-
 71658 pricus fulgencius gregorius gilbertus
 71659 Yeronimus ysidorus Innocencius leo
 71660 papa Michael scotus origenes orosi-
 71661 us petrus beuer panphilius patricius
 71662 rabonus rokertus³⁵⁰ lincolis richaerdus
 71663 de sancto victore simon center stephanus
 71664 strabus Item onder die philozophen
 71665 zijn dit die auctoers die hier na comen
 71666 Aristotiles auicanna auerroys algazel
 71667 ³⁵¹appollonius alfredus anglicus haly
 71668 medicus afelepides³⁵² maghus boecius
 71669 Cycero catho cipio affricanus Constan-
 71670 cinus medicus Demostenes Dyas-
 71671 corides democretus donatus grama-
 71672 ticus eraclitus epycurus enclides³⁵³ egi-
 71673 dius medicus physiologus galienus
 71674 medicus Yorach caldeus yparcus iu-
 71675 uenalis iohannicius calixtus grecus siue ate-
 71676 niensis lencippus³⁵⁴ macrobius mercurius misse-
 71677 lach astrologus ninus delphicus ouidius ori-
 71678 basius medicus platearius medicus papyas
 71679 plato paucus parcius plinius iunio³⁵⁵ priscian-
 71680 nus pytagoras sanius³⁵⁶ plotinus rasmus rufus
 71681 medicus saluscus salermtanus³⁵⁷ practicus se-
 71682 cundus philosophus solinus simonides ter-
 71683 megistus theoprastus literli tullius boecius
 71684 theophilus de vrinis tholomeus varro vir-
 71685 gilius huguicio pisanus willelmus conthes³⁵⁸ ypo-

71686 cras et ysaac et enororastes³⁵⁹ magus. Die
71687 woerden van desen ende van veel ande-
71688 re werden mit corten woerden in desen
71689 boeck vertelt in menigberhande³⁶⁰ steden
71690 alst den ghenen openbaren mach dyet
71691 naerstelijcken aenschouwende is.
71692 Explicit Amen. Hier eyndet dat boeck welck ghe-
71693 hieten is bartholomeus vanden pro-
71694 prieteyten der dinghen inden iaer ons
71695 heren MCCCC. ende lxxxv. opten heyli-
71696 ghen kersaent. Ende is gheprint en-
71697 de oeck mede voleyndt te haerlem in
71698 hollant ter eren godes ende om lerin-
71699 ghe der menschen van mi Meester IA-
71700 COP BELLAERT gheboren van ze-
71701 ³⁶¹rixzee.

Glosses

- 1 In druk alleen de representant (punt).
- 2 E Initiaal: lombarde, 6 regels hoog (06-11), met representant (07), met penwerk.
- 3 heerlirheyt Lees: heerlijkheit.
- 4 vande verwen int gemeen Hier wordt abusievelijk de titel van capitel i. vermeld. Capitel ij. behandelt 'de materie der verwen'. Vergelijk index, 9va13.
- 5 E Lombarde, 2 regels hoog (30-31), zonder representant.
- 6 vuchticheyr Lees: vuchticheyt.
- 7 D Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.
- 8 iut Lees: int.
- 9 wannneer Lees: wanneer.
- 10 metheorornm Lees: metheororum.
- 11 E Lombarde, 2 regels hoog (22-23), met representant.
- 12 H Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 13 wannneer Lees: wanneer.
- 14 quarter Lees: quartier.
- 15 D Lombarde, 2 regels hoog (22-23), met representant.
- 16 glaucnm Lees: glaucum.
- 17 H Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 18 In druk alleen de representant (punt).
- 19 in De n staat ondersteboven.
- 20 D Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 21 die de Lees: die.
- 22 M Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
- 23 N Lombarde, 2 regels hoog (35-36), met representant.
- 24 subtilichet Lees: subtilicheyt.
- 25 C Lombarde, 2 regels hoog (17-18), zonder representant.
- 26 C Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 27 R Lombarde, 2 regels hoog (12-13), zonder representant.
- 28 foffraniger Lees: soffraniger.
- 29 C Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
- 30 C Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 31 C Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
- 32 C Lombarde, 2 regels hoog (39-40), zonder representant.
- 33 xvij. Lees: xviii. Vergelijk index, 9va35.
- 34 C Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.
- 35 vruchten De n staat ondersteboven.
- 36 C Lombarde, 2 regels hoog (09-10), met representant.
- 37 C Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
- 38 melancolioson Lees: melancoliosen.
- 39 vleych Lees: vleesch.
- 40 C Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 41 N Lombarde, 2 regels hoog (31-32), met representant.
- 42 S Lombarde, 2 regels hoog (01-02), zonder representant.
- 43 S Lombarde, 2 regels hoog (12-13), zonder representant.
- 44 M Lombarde, 2 regels hoog (20-21), zonder representant.
- 45 S Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
- 46 S Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 47 C Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 48 ols Lees: als.
- 49 C Lombarde, 2 regels hoog (13-14), zonder representant.

- 50 A Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.
- 51 O Lombarde, 2 regels hoog (29-30), zonder representant.
- 52 I Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
- 53 A Lombarde, 2 regels hoog (06-07), zonder representant.
- 54 sommine Lees: sommige.
- 55 M Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.
- 56 S Lombarde, 2 regels hoog (29-30), zonder representant.
- 57 C Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 58 P Lombarde, 2 regels hoog (05-06), met representant.
- 59 N Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 60 doot Lees: doet.
- 61 lutht Lees: lucht.
- 62 alss Lees: also.
- 63 wazemde Lees: wazemende.
- 64 lichteliken Lees: lichteliken.
- 65 stinckende De n staat ondersteboven.
- 66 Dat In druk 'bDat', waarbij de b de representant is van de lombarde op regel 17-18.
- 67 B Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant (16).
- 68 bekenden Lees: bekennen.
- 69 scuweu Lees: scuwen.
- 70 F Lombarde, 2 regels hoog (21-22), met representant.
- 71 is is Lees: is.
- 72 medicuien Lees: medicinen.
- 73 verdriuiughe Lees: verdriuinghe.
- 74 S Lombarde, 2 regels hoog (30-31), met representant.
- 75 sowte Lees: soute.
- 76 D Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 77 T Lombarde, 2 regels hoog (25-26), met representant.
- 78 Inchtighe Lees: luchtighe.
- 79 smeake Lees: smaeke.
- 80 menscheu Lees: menschen.
- 81 wisscht Lees: wisschet.
- 82 omtrent Lees: omtrent.
- 83 S Lombarde, 2 regels hoog (37-38), met representant.
- 84 wedrt Lees: werdt.
- 85 verdlijdt Lees: verblijdt.
- 86 midderbaerlick Lees: middelbaerlick.
- 87 S Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
- 88 diughen Lees: dinghen.
- 89 conde Lees: coude.
- 90 S Lombarde, 2 regels hoog (35-36), zonder representant.
- 91 sub- substancien Lees: substancien.
- 92 vandeu Lees: vanden.
- 93 S Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.
- 94 ontrent Lees: omtrent.
- 95 P Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
- 96 aeu Lees: aen.
- 97 S Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
- 98 S Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.
- 99 ghe- gheheyten Lees: gheheyten.
- 100 merckeu Lees: mercken.
- 101 alsucke Lees: alsulcke. {ba:ze:zb}

- 102 L Lombarde, 2 regels hoog (11-12), met representant.
- 103 nye Lees: dye.
- 104 liquoren De n staat ondersteboven.
- 105 M Lombarde, 2 regels hoog (11-12), met representant.
- 106 en- Lees: ende.
- 107 F Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 108 M Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 109 M Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.
- 110 gheseuumt Lees: ghescuumt.
- 111 C Lombarde, 2 regels hoog (33-34), zonder representant.
- 112 P Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
- 113 O Lombarde, 2 regels hoog (21-22), met representant.
- 114 scheyse Lees: scheytse.
- 115 C Lombarde, 2 regels hoog (14-15), met representant.
- 116 ruket Lees: ruket.
- 117 C Lombarde, 2 regels hoog (26-27), met representant.
- 118 L Lombarde, 2 regels hoog (05-06), met representant.
- 119 ouermidts Lees: ouermidts.
- 120 eude Lees: ende.
- 121 qualithe ten Lees: qualtheyten.
- 122 vre Lees: vry.
- 123 L Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.
- 124 L Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.
- 125 L Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
- 126 zunerende Lees: zuuerende.
- 127 lxiiij. Lees: lxiiij. Vergelijk index, 10ra04.
- 128 L Lombarde, 2 regels hoog (02-03), zonder representant.
- 129 lxxv. Lees: lxiiij. Vergelijk index, 10ra05.
- 130 L Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 131 ouer- mits In druk een punt in plaats van het afbrekingsteken.
- 132 lxxvi. Lees: lxxv. Vergelijk index, 10ra06.
- 133 L Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.
- 134 lxxvij. Lees: lxxvi. Vergelijk index, 10ra07.
- 135 L Lombarde, 1 regel hoog (39), zonder representant.
- 136 L Lombarde, 2 regels hoog (09-10), zonder representant.
- 137 S Lombarde, 2 regels hoog (24-25), met representant.
- 138 werden Lees: werden.
- 139 B Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 140 ghereynich Lees: ghereynicht.
- 141 C Lombarde, 2 regels hoog (32-33), met representant.
- 142 ghescdyden Lees: ghescheyden.
- 143 sudstanci Lees: substanci.
- 144 V Lombarde, 2 regels hoog (32-33), met representant.
- 145 04 Handgeschreven tekst in linkermarge (04): '[...]uel'.
- 146 C Lombarde, 2 regels hoog (14-15), met representant.
- 147 vlucshs Lees: vluschs.
- 148 kinnnebacken Lees: kinnebacken.
- 149 E Lombarde, 2 regels hoog (29-30), met representant.
- 150 zaeyn Lees: zayen.
- 151 vuchtscheden Lees: vuchticheden.
- 152 dar Lees: der.
- 153 eude Lees: ende.

- 154 oermits Lees: ouermits.
- 155 atractinen Lees: atractiuen.
- 156 P Lombarde, 2 regels hoog (17-18), met representant.
- 157 diughen Lees: dinghen.
- 158 angheligheu Lees: anghelighen.
- 159 en en Lees: en.
- 160 D Lombarde, 2 regels hoog (13-14), met representant.
- 161 drohge Lees: droghe.
- 162 sprigt Lees: springt.
- 163 uoch Lees: noch.
- 164 nohtans Lees: nochtans.
- 165 verdnwen Lees: verduwen.
- 166 vandeu Lees: vanden.
- 167 zijp Lees: zijn.
- 168 verduwen De n staat ondersteboven.
- 169 ghesoden De n staat ondersteboven.
- 170 vercnelen Lees: vercuelen.
- 171 uochtans Lees: nochtans.
- 172 ranwe Lees: rauwe.
- 173 lxxxvij. Lees: lxxvi. Vergelijk index, 10ra17-18.
- 174 O Lombarde, 2 regels hoog (30-31), zonder representant.
- 175 zeet Lees: zeer.
- 176 lxxxviii. Lees: lxxvij. Vergelijk index, 10ra19.
- 177 O Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 178 vlucshs Lees: vluschs.
- 179 lxxxix. Lees: lxxviii. Vergelijk index, 10ra20.
- 180 O Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
- 181 A Lombarde, 2 regels hoog (09-10), met representant.
- 182 A Lombarde, 2 regels hoog (15-16), zonder representant.
- 183 O Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 184 O Lombarde, 2 regels hoog (26-27), zonder representant.
- 185 pleghenghense Lees: pleghense.
- 186 O Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
- 187 inc Lees: int.
- 188 O Lombarde, 2 regels hoog (11-12), zonder representant.
- 189 O Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 190 O Lombarde, 2 regels hoog (29-30), zonder representant.
- 191 atistotiles Lees: aristotiles.
- 192 O Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
- 193 O Lombarde, 2 regels hoog (10-11), zonder representant.
- 194 O Lombarde, 2 regels hoog (21-22), zonder representant.
- 195 eyereren Lees: eyeren.
- 196 O Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.
- 197 O Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.
- 198 O Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
- 199 O Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 200 O Lombarde, 2 regels hoog (24-25), zonder representant.
- 201 O Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
- 202 O Lombarde, 2 regels hoog (08-09), met representant.
- 203 O Lombarde, 2 regels hoog (16-17), zonder representant.
- 204 O Lombarde, 2 regels hoog (23-24), zonder representant.
- 205 O Lombarde, 2 regels hoog (31-32), zonder representant.

- 206 O Lombarde, 2 regels hoog (38-39), zonder representant.
207 O Lombarde, 2 regels hoog (03-04), zonder representant.
208 O Lombarde, 2 regels hoog (08-09), zonder representant.
209 O Lombarde, 2 regels hoog (14-15), zonder representant.
210 O Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.
211 beeft Lees: heeft.
212 O Lombarde, 2 regels hoog (34-35), zonder representant.
213 endr Lees: ende.
214 O Lombarde, 2 regels hoog (04-05), zonder representant.
215 eude Lees: ende.
216 O Lombarde, 2 regels hoog (19-20), zonder representant.
217 O Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.
218 O Lombarde, 2 regels hoog (17-18), zonder representant.
219 ghleijc Lees: ghelijc.
220 O Lombarde, 2 regels hoog (27-28), zonder representant.
221 O Lombarde, 2 regels hoog (36-37), zonder representant.
222 T Lombarde, 4 regels hoog (23-26), met representant (24).
223 ende die onwetenscap sal al gheuonden werden Herhaling van het voorgaande fragment (ogensprong).
224 dubbeleheyt Lees: dubbeltheyt.
225 puuct Lees: punct.
226 T Lombarde, 2 regels hoog (07-08), zonder representant.
227 T Lombarde, 2 regels hoog (28-29), zonder representant.
228 driuoudicheyt Lees: driuoudicheyt.
229 V Lombarde, 2 regels hoog (14-15), met representant.
230 V Lombarde, 2 regels hoog (27-28), met representant.
231 V Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
232 S Lombarde, 2 regels hoog (32-33), zonder representant.
233 drienoudicheyt Lees: driuoudicheyt.
234 O Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
235 N Lombarde, 2 regels hoog (28-29), met representant.
236 D Lombarde, 2 regels hoog (02-03), met representant.
237 midael Lees: middel.
238 xxij. In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
239 siju Lees: sijn.
240 ende In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
241 I Lombarde, 2 regels hoog (37-38), zonder representant.
242 x. tot Lees: tot x.
243 I Lombarde, 2 regels hoog (22-23), zonder representant.
244 uumerus Lees: numerus.
245 tnsschen Lees: tusschen.
246 pyttogras Lees: pythagoras.
247 eude Lees: ende.
248 gdeylt Lees: gedeylt.
249 gedeyit Lees: gedeylt.
250 gheuondeu Lees: gheuonden.
251 is is Lees: is.
252 deyliughe Lees: deylinghe.
253 enitheit Lees: enicheit.
254 ghedaeu Lees: ghedaen.
255 gtal Lees: getal.
256 qnaternarium Lees: quaternarium.
257 mlldel Lees: middel.

- 258 clmmende Lees: climmende.
- 259 differeecien Lees: differencien.
- 260 vargaderen Lees: vergaderen.
- 261 M Lombarde, 2 regels hoog (39-40), met representant.
- 262 hebbeu Lees: hebben.
- 263 middeleu Lees: middelen.
- 264 quadranguleu Lees: quadrangulen.
- 265 pnnct Lees: punct.
- 266 embet Lees: embuscubet? Vergelijk 452va38-39. Het et-afkortingsteken zou hier dan een groter woordfragment representeren.
- 267 thylindrus Lees: chylindrus.
- 268 hebbede Lees: hebbende.
- 269 minfe Lees: minste.
- 270 ghscapen Lees: ghescapen.
- 271 T Lombarde, 2 regels hoog (39-40), met representant.
- 272 dar Lees: dat.
- 273 hoeken hoeken Lees: hoeken.
- 274 trangulus Lees: triangulus.
- 275 atloes Lees: altoes.
- 276 wesen ende wt den fondomente Herhaling van het voorgaande fragment (ogensprong).
- 277 in De n staat ondersteboven.
- 278 vlamminge Lees: vlamminge.
- 279 Ieem Lees: Item.
- 280 vorrscreuen Lees: voerscreuen.
- 281 gheseit Lees: gheset.
- 282 heymellike Lees: heymelijke.
- 283 E Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 284 anters Lees: anter.
- 285 ls Lees: is.
- 286 ghnomen Lees: ghenomen.
- 287 v Lees: van?
- 288 satum Lees: statum.
- 289 muddeu Lees: mudden.
- 290 verghdert Lees: verghadert.
- 291 wint Lees: wine.
- 292 tfcat Lees: tscat.
- 293 desee Lees: desen.
- 294 ysidorns Lees: ysidorus.
- 295 ydri- als Lees: ydri als? Het afbrekingsteken dient dan ter uitvulling.
- 296 Canistrnm Lees: Canistrum.
- 297 Incerna Lees: lucerna.
- 298 Lauatorinm Lees: Lauatorium.
- 299 leghgen Lees: legghen.
- 300 dat dat Lees: dat.
- 301 Met Lees: Mer.
- 302 M Lombarde, 2 regels hoog (25-26), met representant.
- 303 strouincien Lees: prouincien.
- 304 vncieu Lees: vncien.
- 305 desent Lees: dusent.
- 306 wan Lees: van.
- 307 duntsche Lees: duutsche.
- 308 voetschap Lees: voetstap/voetschrap?

- 309 M Lombarde, 2 regels hoog (05-06), met representant.
- 310 onpenre Lees: openre.
- 311 menich De i staat ondersteboven.
- 312 taleutum Lees: talentum.
- 313 G Lombarde, 2 regels hoog (31-32), met representant.
- 314 leringhan Lees: leringhen.
- 315 den Lees: der.
- 316 doerschininghe Lees: doerschinighe.
- 317 vlucshs Lees: vluschs.
- 318 fleyutet Lees: fleuytet.
- 319 T Lombarde, 2 regels hoog (18-19), zonder representant.
- 320 B Lombarde, 2 regels hoog (15-16), met representant.
- 321 T Lombarde, 2 regels hoog (28-29), met representant.
- 322 C Lombarde, 1 regel hoog (40), met representant.
- 323 vlucshs Lees: vluschs.
- 324 S Lombarde, 2 regels hoog (20-21), met representant.
- 325 zjip Lees: zjijn.
- 326 S Lombarde, 2 regels hoog (25-26), zonder representant.
- 327 A Lombarde, 2 regels hoog (35-36), met representant.
- 328 T Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
- 329 ghelijckenls Lees: ghelijckenis.
- 330 C Lombarde, 2 regels hoog (10-11), met representant.
- 331 ludeu Lees: luden.
- 332 plectrnm Lees: plectrum.
- 333 P Lombarde, 2 regels hoog (35-36), met representant.
- 334 L Lombarde, 2 regels hoog (03-04), met representant.
- 335 C Lombarde, 2 regels hoog (23-24), met representant.
- 336 S Lombarde, 2 regels hoog (27-28), met representant.
- 337 T Lombarde, 2 regels hoog (34-35), met representant.
- 338 D Lombarde, 2 regels hoog (01-02), met representant.
- 339 tussceen Lees: tusscen.
- 340 proposcionem Lees: proporcionem.
- 341 S Lombarde, 2 regels hoog (25-26), met representant.
- 342 minslen Lees: minsten.
- 343 N Lombarde, 2 regels hoog (06-07), met representant.
- 344 sinuen Lees: sinnen.
- 345 D Lombarde, 2 regels hoog (30-31), met representant.
- 346 commecten Lees: commenten.
- 347 begthonuen Lees: begthonnen.
- 348 scecula Lees: secula.
- 349 ...A...M...EN... De punten staan om en om superscript ter decoratie.
- 350 rokertus Lees: robertus.
- 351 haly In druk gevolgd door een afbrekingsteken ter uitvulling.
- 352 afelepides Lees: asclepides.
- 353 enclides Lees: euclides.
- 354 lencippus Lees: leucippus.
- 355 iunio Lees: iunior.
- 356 sanius Lees: samius.
- 357 salermtanus Lees: salernitanus.
- 358 conthes Lees: conches.
- 359 et enororastes Lees: zeno zorastes.
- 360 menigberhande Lees: menigherhande.

361 19 Handgeschreven tekst in de rest van deze kolom (drie verschillende handen): '.Item gecoft the haerlem in die cruys
straet tot cornelijns boebinder int iaer MCCCC. ende lxxxij. in meye doe die van alcmaer mit hoer landluden daer in
quamen mit hoer bannieren etcetra. Van mi anthonijs de minor' '.1492. mensis. pacqus. magister Anthonis' 'twe hondert
fel ende een ende viertich'.